

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

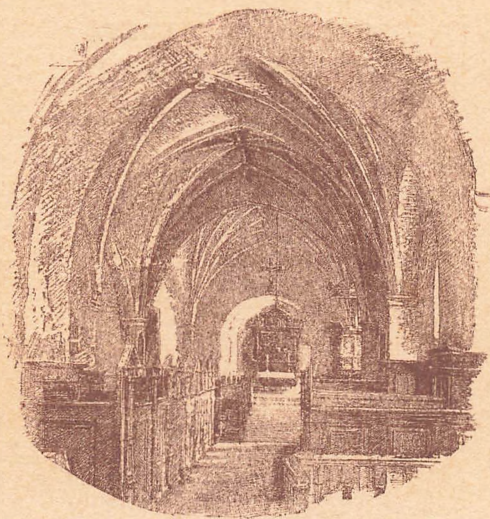
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

VI

SAMLEDE OG UDGIVNE AF

DR. H. P. B. BARFOD

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1926

OMSLAGSBILLEDET:
Det Indre af Udby Kirke

MINDER FRA GAMLE
GRUNDTVIG'SKE HJEM

*Mindet vel lader som ingen Ting,
Er dog et lønligt Kildespring.*
N. F. S Grundtvig.

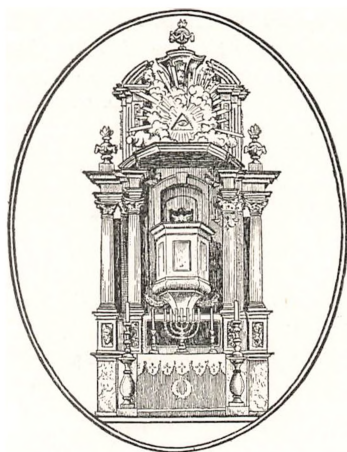

HANS PETER GOTE BIRKEDAL BARFOD
født 14. September 1843, død 1. Juli 1926.

MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM

VI

SAMLEDE OG UDGIVNE AF
DR. H. P. B. BARFOD

Prædikestolen i Vartov Kirke.

G. E. C. GADS FORLAG · KØBENHAVN 1926

*Det er enhver alvorlig Mands og
Kvindes Pligt at leve i sine Minder,
ti kun ved at leve i dine Minder,
kommer Du til Klarhed over Dig selv.*
D. G. Monrad.

INDHOLD:

	Side
TILEGNELSE	7
TIL MIN EGEN HULDA	8
PASTOR JOHAN FREDERIK PLESNER, Sognepræst i Vedersø (1815-1892). I. af Pastor S. SANDVAD. II. ved Pastor JUL. PLESNER	9
MINDER FRA SVEND OG LAURA GRUNDTVIGS HJEM, af INGEBORG SIMESSEN	47
MINDER FRA FREDERIK BENEDIKT MØLLERS OG JAKOBINE BARTHOLDYS HJEM, af Sognepræst A. BARTHOLDY MØLLER	88
SMEDENS I EGØJE, af Lærer H. KRISTENSEN	147
FREDERIK LANGE GRUNDTVIG, af Sognepræst R. R. VESTERGAARD	170
MINDERS BLOMSTERFLOR FRA BARNDOMSHJEM, Digt af H. P. B. BARFOD	207
EFTERSKRIFT	209
OPLYSNINGER	211

HULDA OSTENFELD BARFOD.

MIN elskede yngste Datter

HULDA OSTENFELD BARFOD

tilegnes med inderlig Tak hele Samlingen af

»MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM«.

Hun var i alle disse År min kærlige, kloge, forstående Rådgiver, hun var i det sidste År under en tiltagende Blindhed mine Øjne, der med usvigelig Tålmod læste alt for mig og drøftede alt med mig. Hvad godt, der kan være kommet ud af det, skyldes for en væsentlig Del hende og hendes Kærlighed til Opgaven.

Pludseligt og uventet mistede jeg hende ved hendes Død den 20. April.

Dermed er mit Arbejde afsluttet. Har nogen haft Glæde af disse Bøger, må Takken for en stor Del tilkomme hende.

Ære være hendes Minde!

Hendes gamle Fader.

Til min egen Hulda!

Den 16. Marts 1926.

Som: Sidder rolig i Jerusalem.

ALDERDOM med al sin Tynge svar
Blev min sidste Lod i Livet,
Skygger sænked sig på Himlen klar,
Böjed ofte mig som Sivet,
Dog jeg tror, at hvad der end mig hændte,
Alt en kærlig Gud og Fader sendte
Mig til evig Gavn og Held.

Og Han planted i vort stille Bo
Os en Rose, skær og herlig,
Du, min Datterlil, så öm og tro,
Blev vor Støtte, mild og kærlig,
Gud velsigne alle dine Dage,
På det bedste alting for Dig mage,
Sprede Sollys på din Vej.

Til vort sidste Suk vi signe Dig
For din Trofasthed, din Möje,
Dem Du ofred Mille, ofred mig,
Holdt med os et vågent Öje!
Du har sluttet os i dine Arme,
Du blev Hjemmets milde Lys og Varme,
Tag vort Hjærtes ömme Tak.

Din gamle Fader.

Denne Tak blev skreven og given Hulda den 17. Marts. Hendes Søskende ønskede den afsungen, når hendes Kiste den 23. April bares ud fra Hjemmet, hvor Gudstjænen holdtes, og hvorfra hun blev ført lige til Graven på Frederiksberg Kirkegård og nedsat ved Siden af sin Moder.

PASTOR JOHAN FREDERIK PLESNER, SOGNEPRÆST I VEDERSØ (1815—1892)

I. MINDER OM HANS PRÆSTEGÆRNING.

AF PASTOR S. SANDVAD.

I det lille étsofns Præstekald Vedersø, der ligger ud mod Vesterhavet tre Mil Nordvest for Ringkøbing, havde den ejendommelige grundtvigske Præst, *Johan Frederik Plesner*, sin Gærning mellem Årene 1856 til sin Død i Januar Måned 1892.

Efter i et Par År at have været Kapellan på Langeland og derefter et Årstid Hjælpepræst i Aunslev på Fyen blev Pastor Plesner kaldet til Præst i Vedersø den 3die Januar 1856. Han var da 40 År gl. Han blev i Vedersø til sin Død i 36 År. Han søgte bort nogle få Gange, men blev ikke forflyttet. Økonomisk var han ret uafhængig stillet ved sin Hustrus Formue.

Pastor Plesner var derfor ikke af dem, der var kendt viden om, og hvis Virksomhed strakte sig over mange Kredse. Men i den hjemlige Kreds i Eggen mellem Ringkøbing, Lemvig og Holstebro var han vel kendt. Hans meget høje, noget böjede Skikkelse med den stærkt skaldede Isse, det alvorlige, dybt prægede Åsyn og de lange, grå Lokker vilde ikke let glemmes af dem, der først havde lagt Mærke til den. Det var ikke så tit, han færdedes eller var Taler uden for sit Sogn, men hvor som helst han trådte frem ved Møder for at sige et Ord, skulde der nok blive stille. Det var ikke lange Taler, han holdt, men det, han sagde, kom ligesom fra højere

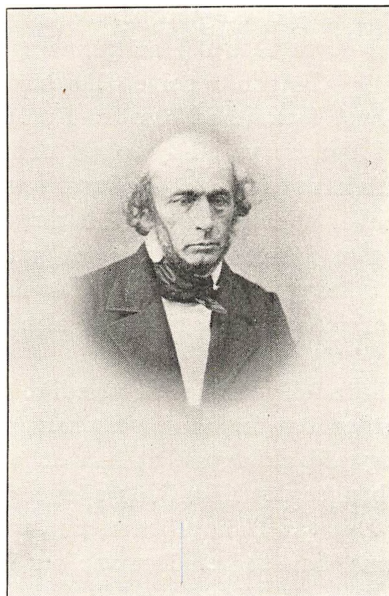
Egne, hvor kun Kærlighed og Sandhed, Renhed og Godhed hører hjemme. Af sine Sognefolk var han agtet og æret som få på Grund af sin ædle, ophøjede Personlighed. Vel var det næppe alle, der kunde finde til Bunds i hans Forkyndelse, fordi der lå hårdere Kampe bag ved, end de fleste havde kendt noget til, men da hans Ord og hans Liv så fuldt ud svarede til hinanden, bar hans Gærning velsignet Frugt hos mange.

Men i hans første Præste-År i Vedersø var det anderledes. I disse År gennemgik Pastor Plesner en meget stærk religiøs Krise. Ingen nulevende vil være i Stand til at skildre denne eller Dybden deri, om nogen i det hele nogen Sinde har kunnet det. I denne Periode var Plesners Forkyndelse meget mørk og stærkt pietistisk præget, og Sognebeboerne havde mere Medynk med end Glæde ved deres Sognepræst. Enkelte var der af de fremmeligste, og det var af dem, som siden blev hans nære Venner, som på dette Tidspunkt sendte deres Børn udensogns til Konfirmation, fordi de ikke turde andet. Da var hans Sjæl i Våde, og da fik hans Legeme det dybt mærkede Præg, der satte Alderens Mærke på ham allerede i hans Midalder.

Hos sin Ven og Nabopræst, Pastor *Østergaard* i Husby, søgte han Trøst, når det blev alt for mørkt for ham. Selv midt om Natten kom han tit vandrende til sin Ven og bankede på dennes Sovekammer-Rude for at få ham i Tale. Det var hans Bön, der var blevet borte for ham, og Vennen skulde hjælpe ham med at bede. Også senere, da det var blevet lysere for ham, havde man et stærkt Indtryk af, at han levede så at sige altid i Bön.

Ligesom han i disse År gik strængt i Rette med sig selv, således også med andre. Mange undgik ham derfor, men der var dog en Del, hvem hans Forkyndelse i disse År vakte til at kende sig som fortabte Syndere. Til sidst blev hans Sjæl så knuget og hans Legeme så

sygt, at han måtte søge sig fritaget fra sin Gærning et Års Tid og holde Kapellan. Det var *Kristian Køster*, som senere var Grundtvigs Hjelpepræst. Pastor Plesner kom i dette Års Tid over til Pastor *Kisbye* i Aunede, hos hvem han for nogle År siden havde været Medhjælper. Pastor Kisbye blev ham til Hjælp i hans Sjælenød,

Pastor PLESNER. Fotografi fra Sommeren 1865.

og denne Hjælp tilligemed den legemlige Hvile bragte ham således på Fode igen, at han atter kunde varetage sin Gærning. Men fra den Tid blev hans Forkyndelse en hel anden, selv om han altid bar hårde Mærker af den store Sjælekamp. Ved Pastor Kisbyes Hjælp fandt han Hvile i sin Dåbspagt ved at tro på Dåbens Nåde og på det Ord, som Herren i Dåben har knyttet sine Gaver til. Det Lys, som ved Grundtvig er tændt iblandt os

over Dåbens Bad og Nadverens Bord, skinnede nu også ind i hans Hjærte og lyste siden atter ud fra ham gennem al hans Færd og Tale. Fra den Stund var han en ualmindelig trofast Discipel af Grundtvig, men hans hårde Livskamp gjorde, at han blev det på sin egen ejendommelige Måde. I de mange År, nærværende Meddeler har siddet under hans Prædikestol, har jeg stadig hørt ham stærkt lægge Vægten på, hvad vi som Kristne har »med Jesus i vor Dåd«. Han gennemgik i sin Prædiken utrættelig Gangen i selve Dådshandlingen, idet han nævnedes hver Enkelthed lige fra Korstegnelsen »til et Vidnesbyrd om, at vi skal tro på den korsfæstede Herre Jesus Kristus« — og til »Fred være med dig!« til sidst. I enhver andens Mund vilde dette virket trættende i Længden således at høre det gentaget ordret Søndag efter Søndag, men i hans Forkyndelse virkede det som Stråler fra den Sol, man dog aldrig bliver træt af at få Lys og Varme fra.

Han var ualmindelig fri for at prædike sig selv eller drage Tilhørernes Tanker hen på sig selv, som så mange fristes til. Jeg véd aldrig af, at han en eneste Gang i en Prædiken brugte det lille Ord: »Jeg«. Han stod for Guds Ansigt. Det var Hans Tjener, han var, og det var Hans Ære alene, han søgte. Det var om Ham og Ham alene, han vilde bære Vidnesbyrd.

I Konfirmandstuen kom det særlig frem, at han var en stor Börneven. Han forstod Börnene, og de forstod ham og elskede ham, selv om det jo nok er muligt, at hans Ord gik dybere, end de kunde være med. De forstod ham dog på deres Måde. Ved et Præstekonvent var der en Præst, der ytrede noget om, at Konfirmanderne havde sværest ved at være med, når Talen var om Hellig-Ånden. Men det tog Plesner meget afgjort til Genmæle imod. En lille Begivenhed fra Konfirmandstuen er blevet mig meddelt af den, der oplevede den.

Pastor Plesner kunde ikke selv synge, derfor henstillede han altid om Morgenens til Börnene, hvad de mulig kunde ønske at synge. Ved en sådan Lejlighed foreslår en Dreng i al Troskyldighed at synge »I alle de Riger og Lande«. »Nå, ja, ja!« sagde Plesner, og den blev så sunget. Men en og anden af de kløgtigere kunde ikke lade være at fornemme lidt indeklemt Latter, og hos en af Pigerne fik det ved Sangens Slutning pludselig Udbrud. Plesner så hen på den leende, og mens han selv lo så småt, sagde han: »Ja, Ane Olsen, det er vist godt nok, når man får begyndt at le, så at blive ved dermed, til man er færdig!« Men dermed var hun færdig med det samme, og Plesner kunde begynde at fortælle Bibelhistorie.

På selve Konfirmationsdagen gennemgik han ikke sjældent med Börnene, hvilken Betydning et »Ja« kunde have, når det kom fra Hjertet, og at det gjaldt om at sige »Ja« til sin Dåbspagt ikke blot den Dag, men hele Livet igennem hver eneste Dag. »Når et Menneske kan det, går det ham altid godt.«

Han holdt stadig efter gammel Skik og Brug Faste-gudstjæne i Kirken hver Onsdag i Fasten. Han sagde, at ellers var der for lidt Lejlighed til at forkynde Herrens Lidelse. Der kom ikke mange til disse Gudstjenester; men han blev trofast ved dermed til det sidste.

Da Pastor Plesner kom til Vedersø, brugte man endnu dér »Kingos Salmebog«, og han vilde på ingen Måde arbejde på at få denne ombyttet med »Roskilde Konvents Salmebog«. Dog indførte man et Par små Tillæg til Kingobogen til Brug ved Gudstjenesten. Disse to Tillæg på godt hundrede Salmer indeholdt Salmer af Brorson, Grundtvig, Ingemann og enkelte andre nyere. Senere samlede Plesner sammen med Pastor Hansen i Husby endnu et tredje Tillæg, som i overvejende Grad indeholdt Salmer af Grundtvig. Dette Tillæg blev i

nogle År brugt i Sognene Vedersø, Husby og Sdr. Nisum, men næppe andre Steder.

Plesner brugte i mange År stadig til Indgangssalme ved Søndags-Gudstjenesten Nr. 6 i Kingo: »Aleneste Gud i Himmerig være Lov og Pris for al sin Nåde«. Den gamle Kirkesanger i Vedersø, Siersted, sang denne Salme med en Melodi, jeg aldrig har hørt hverken för eller siden. Salmens fem Vers blev ikke sunget helt éns, og Melodien var ikke let at lære helt nöjagtig. Men den var af betagende Skönhed, og den gamle Degn sang den så inderlig og hjærtelig med sin ualmindelig smukke Stemme, så selve denne Indgang bragte Höjtid i Kirken. Pastor Plesner selv havde ingen Sangstemme, men han fulgte med i Sangen med en ret tydelig monoton, dyb Stemme, der lød som et Slags Bas og snarest forhøjede Virkningen. Da Degnen faldt fra, og nyere Kræfter kom til, som ikke kunde den gamle Melodi, prøvede de at synge Nr. 6 med en nymodens Melodi, som vel så nogenlunde kunde gå. Men disse Forsøg tiltalte ikke Pastor Plesner, og han ombyttede så Nr. 6 med »Løgnens Fader vi forsage«, som omtrent udtrykker de samme Tanker. Men der var dog flere af de gamle Kirkegængere, der savnede den gamle Indgangssalme.

De ikke mange, som var blevet kristelig vakte ved Plesners Forkyndelse i hans første Præsteår, sluttede sig senere mestendels til Indre Mission, men Venneforholdet til ham blev ikke brudt. De hørte ham stadig og var velkomne Gæster i hans Hus. Han var trofast i Venskab som i al sin Færd.

Pastor Plesners allernærmeste Venner var dog Præstefolkene i Husby, Pastor Østergaard og Hustru tilligemed deres Plejedatter, Vita, f. Garnæs. Ind i denne Vennekreds föjedes senere Østergaards unge, dygtige Kapellan, *Jak. Hansen*. Han blev siden både Svigersön og Efterfølger i Embedet i Husby, så Venskabet med

Plesner bekræftedes yderligere gennem en Årrække. De to Præstegårde ligge så nær ved hinanden som få, måske ingen, i Vestjylland, idet de begge ligge i en Udkant af hver sit Sogn ligesom vendt ud mod hinanden. Og dog er der noget, der skiller. Vejen til Fods er ikke ret lang, men Vedersø Sø strækker en lang og et Par Hundrede Meter bred Arm ud og fortsætter sig i

Vedersø Kirkes Indre.

en Å. For at undgå en lang Omvej måtte der roes over denne brede Arm fra Søen. Der var også en Færgemand, som påtog sig denne Overfart for et lille Vederlag. Turen over Mark, Eng og Sø kunde være meget smuk og fornøjelig, men til Tider også ret besværlig, alt eftersom Vejrforholdene var. Men der skulde meget til, hvis de to Præstefamilier ikke skulde vove Turen. Der gik næppe en Uge, uden der var Vennebesøg fra den ene eller den anden Side. Hvor tit de end kom, var der altid Fest, når Pastor Østergaard og hans Hustru, »Tante

Julle« (Julie, f. Garnæs), gæstede Præstegården i Vedersø. Men ikke mindst trængte Pastor Plesner til Trøst hos disse Venner. når noget mørkt og tungt knugede hans Hjærte. Dette er berørt i det foregående. Men mere fulgte efter.

Kort efter at Plesner var kaldet til Præst i Vedersø havde han hjemført sin Brud, *Marie Lucie Hastrup*. De to nygifte Præstefolk stammede begge fra Langeland. Han var Søn af Provsten i Humble, *Ulrik Adolf Plesner*, og hun var Datter af Godsejer *Hastrup* til Hjortholm i Nabosognet Fodslette. Det har måske i Begyndelsen ikke været så let for Godsejerdatteren fra den rige og skønne Ø at finde sig til Rette i de lave Præstegårdsstuer og den bare, barske Egn lige ved Vesterhavet. Men det varede ikke længe, inden hun følte sig hjemme hos disse jævne vestjydske Bønderfolk, kom til at holde af dem og blev afholdt af dem igen. Og det var ikke så underligt, for når man mødte hendes Åsyn, var det, som om man mødte Mildheden og Godheden selv. Hun var en lille, fyldig Skikkelse med et smukt formet Hoved og et Par strålende, venlige Öjne. Om hendes Mund krusede der sig tit et Smil, og fra den udgik hjærtelige og deltagende Ord. I dette Præstehjem voksede der fire raske Dreng op. En femte døde som lille. Det tog Moderen sig meget nær. Hun pyntede hver Søndag den lille Grav. Til sidst kom en lille Pige, men da hun var fem Fjerdingår gl., blev Moderen angrebet af en hæftig Mavesygdom, der i Løbet af få Dage nedbrød hendes Kræfter og lagde hende i Graven 42 År gl. Det var i den varme, törre Sommer 1868 på selve Grundlovsdagen.

Mange tænkte, at dette hårde Slag helt vilde have nedbrudt Pastor Plesner. Dette skete dog ikke. Vel blev han dybt böjet, men ikke knust. Han kendte jo Ham, der kan trøste den bedrøvede. Han fandt måske også en

Styrkelse ved, at han følte, at Omsorgen for Börnene fra nu af var lagt på ham på en ny Måde. Han havde dog i den Henseende god Medhjælp dels i sin Søster Marie, der havde haft Ophold i Præstegården nogle År, og dels i en Pige, som var Fru Plesner meget hengiven. Den bedste Hjælp for Drengenes Vedkommende havde Plesner dog i sin Huslærer, *Jens Anton Hölm*. Sjældent

Fru PLESNER med sine fire Sønner:

1. Johannes Ulrik, 8 År, stående ved hendes venstre Side. 2. Julianus Hastrup, 6 År, stående ved hendes højre Side. 3. Ulrik Adolf, 4 År, stående foran hende, og 4. Konrad Kisbye, 2 År, stående på hendes Knæ.

Fotografiet er sikkert fra Sommeren 1865.

har en Flok Drengene haft en så dygtig og omsorgsfuld Lærer. Han var næsten enestående som Pædagog. Han vågede over deres Veje som en Moder. Han arbejdede med dem, ikke blot i de egentlige Skolefag og i den egentlige Skoletid, men han var stadig hos dem uden

derfor at lægge Tryk eller Bånd på deres Leg i Have og Mark. Han underviste dem i al Slags nyttig Håndgærning ved at lade dem arbejde i Træ, Rav og lign., og han færdedes med dem over Marker og Enge, ved Havet og den prægtige Sø, som lå lige ved Gården. De fik lært at kende en Mængde Fugle, Insekter, og fremfor alt bleve de hjemme i Egnens Planteverden, så der sjældent var en Plante, de ikke kendte. De kendte både dens Voksested, Navn og Familie. Men også denne udmærkede Medhjælp måtte Pastor Plesner miste, idet Holm døde to År efter Husets Frue. Han fik andre Huslærere, men ingen på langt nær som denne. Selv underviste Plesner sine Börn i enkelte Ting, særlig da i Religion. Efterhånden som de bleve konfirmerede, bleve de sat i Skole forskellige Steder. Den ældste, *Johannes*, kom i Skole hos Joh. Helms i Borgerdydskolen på Christianshavn. Han blev theologisk Kandidat, overtog i en Årække Kostskolen i Birkerød og er nylig død som Forstander for Blindeinstituttet i København. Den næstældste, *Julianus*, kom på Latinskolen i Viborg hos Lefolii. Han er nu Præst i Vendsyssel. Den tredie, *Ulrik*, gik som ungt Menneske hos Mantzius på Kostskolen i Birkerød. Han er nu den landskendte Arkitekt. Den fjærde blev Landmand og er som sådan død i Amerika. Han hed *Konrad Kisbye* og var opkaldt efter den omtalte fynske Præst, der havde været Plesner til så stor åndelig Hjælp. Den lille Pige, *Anna*, der aldrig fik kendt sin Moder, er nu gift med Pastor *Balslev* i Sønderø på Fyn.

Skönt Pastor Plesner på en vis Måde ikke gav sig så meget af med sine Börn, var han dem alligevel en såre omhyggelig Fader, der vågede med kærligt Öje over dem. Han var frisindet i sin Opdragelse og lod de raske Drengene have Lov at röre sig frit på Mark og i Lade, i den store Have og ved Søen med omliggende Enge. Men

trods gentagne Anmodninger derom fra Sønnernes Side vilde han dog ingen Robåd anskaffe af ængstelig Omhu for dem. Til en Sejlbåd gik deres vildeste Fantasier ikke. Da de blev op mod Konfirmations-Alderen, fik de Lov at leje en Båd i nogle Sommer-Måneder, men med den udtrykkelige Betingelse, at Huslæreren altid skulde være med i Båden. Dog blev denne Bestemmelse suspenderet, når Ulrik brugte Båden til at hugge Gedder ved Søens sivbevoksede Bredder. Han var en Mester i den Sport.

Det var et til Jævnshold stille Liv, der förtes i Vedersø Præstegård. Morgen og Aften holdt Plesner Husandagt i den daglige Spisestue med sin Familie og Husfolk. Der blev altid sunget det Morgen- eller Aften-Suk, som står til hver Ugedag i Kingos Salmebog. Derpå bekendte Plesner Troen og bad Fadervor, og der sluttedes med et lille Vers. Der kom ikke mange af Sognets Folk til Præstegården uden i Forretning, men stundum kom der en og anden for at tale i Enrum med Præsten, og det blev gjerne en lang Forhandling. Familiens Fødselsdage blev altid fejret meget festligt; da vajede Flaget, og da kom Vennerne fra Husby som selvskrevene Gæster og mange flere. Og da de fleste Fødselsdage faldt om Sommeren, gav det jo Lejlighed til at opholde sig mest i Haven. Plesners egen Fødselsdag den 13de Juni (1815) fejredes særlig höjtidelig. Da var der ikke få Gæster. Der var foruden Præstefamilien fra Husby en fire-fem Familier fra Sognet, som da plejede at komme der, et Par Lærerfamilier fra Husby og Sdr. Nissum, Plantør Drewsens fra Husby og enkelte flere. Der blev ved sådanne Lejligheder talt om noget af det, der rörtc sig i Tiden, både hvad der hørte det kirkelige, det folkelige og politiske Liv til. En lignende større Festlighed var der stadig i Præstegården Nyårsdag, når Gudstjænesten var til Ende. Da samledes om-

trent de samme Gæster, i de senere År måske lidt flere fra selve Sognet, og i det hele skulde enhver nok blive mødt med Plesners milde: »Velkommen!«

Husførelsen var til daglig såre jævn. Kun i Juletiden levedes der mere festligt. Der var altid Juletræ til denne Helligaften, hvilket var en stor Sjældenhed den Gang. I Plesners senere Præsteår blev det Skik, at han holdt Gudstjeneste Juleaften i Kirken. Han havde jo kun den ene Kirke, men rigtignok havde han langt til den. Det begyndte efter Ønske fra nogle af Sognebeboerne, og blandt dem påtog Mølleren i Sognet, *Mads Nielsen*, sig at pynte Kirken og sørge for Belysning til denne Höjtid. Når Plesner så kom, og Kirken var fyldt til sidste Plads, ikke mindst med Börn, gik han stille og langsomt op ad Gangen og hilste, alt mens han gik: »Glædelig Jul!« til begge Sider. Da kom der Höjtid i mange Sind, og han fik höjt: »Tak, i lige Måde!« tilbage.

Det blev også Skik, at Plesner og Pastor Hansen i Husby skiftevis havde Hellig-tre-Kongers Gudstjeneste i de to Kirker. Ved denne Lejlighed blev der indsamlet til Løventhals Mission i Indien og givet Meddelelse om Arbejdet deri. Som en Fortsættelse deraf holdtes der senere Gudstjeneste både St. Hansdag og Mikkelsdag, idet en tredie Nabopræst kom med i Arbejdet, og nu gjordes der Indsamling henholdsvis til Santhalmissionen og den dansk-amerikanske Mission. Fra den Tid blev det Sædvane, at St. Hans-Mødet om Eftermiddagen blev afholdt i Vedersø i Præstegårds-Haven eller en tilstødende lille Lund, som Fru Plesner havde ladet plante.

Pastor Plesner var i höj Grad et Hjemme-Menneske. Uden for sit Sogn kom han kun lidt. Men der var dog visse Lejligheder, hvor han altid var en sikker Mand. Lidt derom i det følgende.

I Tiden mellem 1856—67 var Pastor *C. F. E. Møller*

Præst i Borbjerg ved Holstebro. Med denne Mand kom Plesner i et nært Venneforhold, og da Pastor Møller i nogle År lod afholde grundtvigske Vennemøder i sin Præstegård og Have, blev Plesner indbudt og var altid med. Da Møller senere flyttede til Karrebæk på Sjælland, blev dette årlige Sommermøde, som Folk var blevet glade ved, forlagt til Holstebro. Pastor Plesner mødte bestandig. Han var der ikke som Taler, men han var en god Tilhører. Dog, når Mødet var mod sin Slutning, så man altid hans høje, duknakkede Skikkelse bevæge sig hen til Talerstolen, og det han vilde var at minde om, at disse Møder havde sin Oprindelse fra Pastor Møller i Borbjerg, og at vi skulde være Gud og ham taknemmelige for dem. Han sagde egentlig ikke andet, og han gentog det samme hvert År. Man vidste, hvad Plesner vilde, når han rejste sig, man var nu bleven så vant til disse Ord, at man syntes, de hørte sig til. De kom jo fra et varmt, dybt taknemmeligt og trofast Vennehjerte.

Det er blevet mig fortalt, at han dog ved et af disse Vennemøder tog Ordet af en anden Grund. Man havde forhandlet om, hvilken Værdi den grundtvigske Forkyndelse havde haft og endnu havde i dansk Kirkeliv. Der fremkom ved den Lejlighed nogen Kritik af det grundtvigske Livssyn. Da bad Pastor Plesner om Ordet, og med langt større Klarhed og Kraft, end nogen anede, denne Mand ejede, fremsatte han sin Imødegåelse af denne Kritik. Han var ikke forberedt i Forvejen, men Livet selv var hans Forberedelse, og han fremsatte netop de Ord, som alle trængte til at høre. Der blev ikke forhandlet mere om den Sag. Der var talt.

Ligeledes var Plesner en sikker Mand ved de store grundtvigske Vennemøder i København. Han havde dér en ugift Broder og Søster, der førte Hus sammen. Hos dem boede han ved disse Lejligheder. Men han var også

stadig Gæst nu og da om Dagen hos Handskemager *N. F. Larsen* på Købmagergade og boede der også enkelte Gange.

Endelig må der også nævnes et tredje Sted, hvor Plesner var en stadig og trofast Gæst. Omtrent ved År 1880 var der af grundtvigske Præster, som boede i nogenlunde rimelig Nærhed ved Stationer på den vestjydske Længdebane mellem Holstebro og Ribe, dannet et Præste-Konvent, der fik det mere ejendommelige end egentlig forklarende Navn: »Jærnbane-Konventet«. Der holdtes gerne tre Møder hver Sommer skiftevis i de forskellige Præstehjem, stundum i to Dage, så man måtte finde Plads om Natten til sine Gæster hos gode Venner blandt Sognets Folk, hvor der var Hus- og Hjerterum. Det var såre hyggelige og berigende Møder og er endnu, kan jeg tro; thi Konventet består endnu. Ved disse Konvents-Møder var Plesner altid til Stede. Han svigtede vist ikke en eneste Gang. Han trængte lige så meget til Konventet, som det til ham. Han satte alle Hindringer til Side for at komme med. Kun holdt han ikke af at bruge Ordet »Konvent«, han sagde altid »Præstevennemøde«. Meget sjældent var han Ordfører ved disse Møder, og han sagde heller ikke ret meget ved Forhandlingerne; men alene hans Nærværelse både højnede og helligede disse Sammenkomster. Ved disse kunde hans ellers stærkt alvorligt prægede Asyn være meget oplivet, og det kunde ske, om end sjældent, at han lo ret hjærteligt, når der enten skete eller blev fortalt noget pudsigt. Efter Sigende skulde han som Student have været meget vittig og god til at fortælle muntre Historier. Af det var der intet tilbage; det var gået under i den hårde Sjælekamp. Men han betragtede det ikke med mørke, kritiske Öjne eller havde noget imod sligt, når det skete af et godt Hjærte. Men for Hjærtelaget havde han et opmærksomt Öje, og hvor

det var mindre i Orden, kunde der godt komme et lille Ord fra Plesner, som sank, hvor det skulde.

Ved ét af disse »Præstevennemøder« blev der engang Tale om Ingemanns Salmedigtning. En af de tilstedeværende ytrede noget om, at Ingemann kunde ikke tåle Sammenligning med vore andre store Salmedigtere. »Man skal ikke gøre Sammenligning,« udbrød Plesner, »Börnene og de, der er som Börn, holder meget af Ingemanns Salmer, og deri har de deres store Betydning.« Så faldt al Tale om Sammenligning. I Sammenhæng hermed kan nævnes, at ved Hundredåret for Ingemanns Fødsel i Maj 1889 lod Plesner afholde et Møde i sin Have til Minde om denne Digter, hvortil han havde indbudt fremmede Talere.

Siden han som Kristen kom til Hvile i sin Dåbspagt er han vist meget sjældent gået ind på ham fremmede Mennesker med religiøse Spørgsmål. Ved enkelte Lejligheder kunde det dog ske, når vedkommende selv gav Anledning dertil. Når han f. Eks. i en Jærnbankupé hørte nogen bruge Ordet »Synd« om Ubetydeligheder på en let og tankeløs Måde, kunde Plesner ret alvorlig påtale det. Ligeledes når nogen bandede. Hvis vedkommende så tog til Genmæle eller følte sig fornærmet, kunde der nok opstå et ret pinligt Optrin. Men Plesner gav sig ikke. På dette Punkt var han, der ellers var en Fredens Mand, ikke så lidt af en Kæmpe, men det mærkedes altid, han kæmpede for, hvad han havde kært og i Kærlighed.

Pastor Plesner var en stor Börneven. Mødte han Börn paa sin Vej, skulde han nok standse, hilse venlig paa dem og spørge dem ud om, hvor de hørte hjemme. Kom der nu og da et Barn med sine Forældre i Besøg, böjede han sig helt ned til Barnet og saa det ind i Ansigtet med sit milde Blik, tog det i Hånden og bød det Velkommen! Var det et større Barn, der kom alene i et

Ærinde el. lign., fulgte han det rundt i Haven og viste det Blomster, gav det en Håndfuld med hjem og fulgte det helt ud til Udgangslågen.

Ved Juletid kunde han, der ellers ikke tog Del i Spøg, godt være hel munter og på barnlig Vis tage lidt Del i den Juleleg, der blev sat i Gang, når der var fremmede, både voksne og Börn. Hyppigst legede man det, der hedder at »lade Daleren vandre fra den ene til de andre«.

Uden just i egentligste Forstand at være Havemand elskede han dog höjt den store, könne Have, som hans Formand Pastor *Jæger* havde plantet, og var denne taknemmelig derfor, og han værnede nænsomt om den, saa nænsomt, at intet måtte hugges, selv om også en Økse kunde have gjort god Nytte. Egentlig var det dog kun Blomsterne, han særlig lagde Elsk på. Sine små Blomsterpartier tilsæede han selv, når först Jorden var tilberedt af Karlen. Siden lugede og plejede han dem med Omhu. Han var i det hele en Ven af Naturen og dens Rigdom, og han så Skönhed, hvor mange ikke kunde se den.

Den meget store Præstegårds Jorder var bortforpagtet, men Præsten havde dog Jord til tre Køer og et Par Køreheste. Til at passe denne lille Bedrift holdt han en Karl, som var hos ham i mange År. *Christen Bak* (»Kræ Bak«) var hans Navn. Han havde hentet de unge Præstefolk på Langeland og kørt med de samme to sorte Heste og i den samme brune Fjællevogn, som stadig senere brugtes. Plesner kunde ikke godt få Plads til sine Ben i nogen anden Vogn. Denne Karl var Plesner meget tro og hengiven, men havde sine Særheder, som Præsten enten ikke så eller dog overså. Alt hvad der hørte til Husets regelmæssige Gang udførte han nøje og punktlig, men fik han f. Eks. en Køretur uden for Reglen og ikke kunde se dens Nytte, så blev Kræ

Bak tavs og så lige ud langs Næsen. Særlig ét Tilfælde gav ham flere Ekstrature. Det var et Forår, at en af Gårdens Storke under et Slagsmål faldt ned på Gårdspladsen med brækket Vinge. Pastor Plesner var öm over alt levende, ikke mindst Fuglene. I Nabosognet boede en gammel, klog Kone, der var berömt som Dyr-læge, særlig for Småkræ. Kræ Bak måtte af Sted med de sorte og kom også tilbage med Konen. Hun blev modtaget, som man modtager en Læge i Nøden, og det var vist ikke frit for, at hun følte sig lidt. Konen fik sat små Træskinner på det brudte Sted, fik det vasket i Brændevin, indsmurt i Olie og forbundet med mange Klude. Derpå blev Vingen bundet fast til Kroppen, og Storken sat ind i en Indhegning, hvor så Sønnerne madede den med Frøer og Fisk i lang Tid. Den kloge Kone vilde jo atter se sin Patient om en Uge og så atter om en Uge. Det blev mange Ture for Kræ Bak og de sorte. Da var han ikke nådig. Særlig pudsigt så det ud, når hun skulde af Sted. Christen holdt for Dören, Vogntrappen blev sat til, og den kloge Kone, der i sig selv var temmelig fyldig og ombunden med en Masse Törklæder, begyndte så ved en Piges Hjælp at entre Vognen. Men længe för hun fik sig sat til Rette, slog Kræ Bak til Hestene, og af Sted gik det hen over Gårdspladsen, og de var langt borte, för hun havde fået sine forskellige Lemmer bragt i Orden i Agestolen, idet den stive Vogn hoppede og skumplede under den ualmindelige Fart. Plesner kunde godt se det pudsige deri, udstødte også et Par små: »Haa, haa!« og sagde: »Christen har nok travlt!«

Endelig efter flere Ugers Forløb blev Kræ Bak og de sorte fri. Storken døde. Der var gået Koldbrand i Såret.

Som Pastor Plesner var varm i sin Kærlighed til Blomsterne, til Haven og Fuglene og til Naturen i det

hele, således var han stærk i sit Had til det, som deri mishagede ham. Det var f. Eks. næsten lidenskabeligt, at han hadede Guldregntræet. Han udryddede det, hvor han kunde, og det var med Mishag, han så nogen værne om det. Det var på Grund af, at dets Frugter lignede Ærtebælge, og da Bærrene deri ere meget giftige, kunde Börn derved blive narrede og tage Skade. Det var også for Börnenes Skyld, når der i mange År ingen Stikkelsbærbuske var i Haven. Barnemaven vilde have Skade af de grønne, umodne Bær.

Kristian Køster havde begyndt og den i det foregående omtalte Huslærer Holm i flere Vintre fortsat med ugentlige Aftenmøder i et af Kommunens Skolelokaler. Der var altid godt Besøg, mest unge, dog også en Del ældre. Han læste op, talte og fortalte, og udmærket var det. Plesner var en stadig Tilhører trods lang Vej, tit i Mørke og Slud. Han førte dog altid Lygte med. Men han tog aldrig selv Ordet. Da nu Holm døde, vilde Plesner ikke, at disse Møder skulde gå i Stykker. Han fik dem også fortsat, dels ved selv at give sit Bidrag, og dels ved Bistand både af sine Huslærere og af Kommuneskolens Lærere. Han talte egentlig ikke så meget, som han læste noget op, hvilket han så gav små Forklaringer til. Naar f. Eks. de grundtvigske Vennemøder havde været afholdt i September Måned, og han selv havde været blandt dem, der samledes om Grundtvig i dennes sidste Leveår, kom der gjerne inden Vinterens Begyndelse en lille Bog, hvori der gaves ret udførlige Referater af de Taler, der var holdt ved Møderne, især Grundtvigs egne. Disse Taler gennemgik han meget udførlig flere Aftner i Træk ved den kommende Vinters Aftenmøder, idet han föjede et og andet Træk til, fordi han havde været til Stede selv. Bl. a. dvælede han adskillige Aftener med stor Hjærtevarme ved den Tale, som *Kr. Kold* holdt ved Vennemødet 1866, hvori

denne fortalte om sit eget Levnedsløb. Ligeledes var det en Vinter eller to, at Pastor Plesner gennemgik *Hans Dahls* »Hjælpeordbog« for at vise, hvorledes vi meget godt på mange Punkter kunde finde kønne, letfattede danske Ord at sætte i Stedet for flere af de mange fremmede Låneord, der ere så gængse. Som Plesner inderlig elskede alt, hvad der var dansk, således hadede han de fremmede Ord og kunde ikke lade være at påtale dem, især når han traf dem i en jævn Bondemands eller -kones Mund. Han kunde stundum gøre en og anden helt bange, når vedkommende mente at have snakket særlig »fint«, og så fik han en Irettesættelse tilligemed en længere sproglig Udvikling, som samme slet ikke forstod. Han kunde i så Henseende nok gå til Yderligheder, især når han altid var på Vagt for at få udryddet alle Ord, der begynder med de tonløse Forbogstaver »be« eller »for«. De var tyske alle sammen og skulde bortvises. I denne Forbindelse kan det anføres, at Plesner vågede selv nøje over at vælge sine Ord rigtigt. Han brugte aldrig Ordet »tro« i Betydning af at antage en Sag for sandt, uden dog at vide det bestemt. Han brugte bestandig Ordet »mene«. »Tro« var ham sikkert alt for helligt et Ord til at bruges så let. Plesner var ikke en Mand af mange Ord, men alt, hvad han sagde, var vel overvejet og ægte troværdigt. Det krævede han også af andre og kunde vel stundum i så Henseende stille Krævene store nok, ligesom han også kunde påtale en Sag ud over det strængt nødvendige. Det hang sammen med hans overordentlige Sandhedstrang, der prægede ham helt igennem i al hans Færd. Al Hulhed eller tomme Talemåder var ham imod.

Det er en Selvfølge, at en Mand med hans varme Hjærtelag for alt, hvad dansk er, også i sin Bön efter Prædiken om Söndagen bad for Sönderjyderne. Det gjorde vel de fleste danske Præster i Adskillelsens Tid.

Men noget særligt for ham var vist følgende Sætning i Bönnen: »Bevar vor Hær, beder vi, således som vi lærte at bede, da vi trængte dertil!« Han vilde minde sig selv og andre om, at således havde han ikke altid bedt.

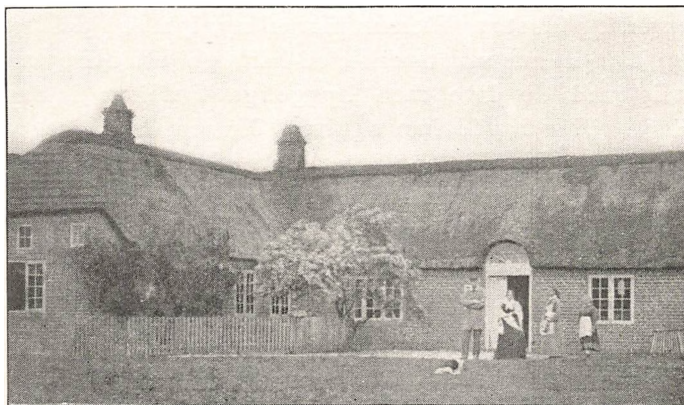
I sin hårde Sjælekamp, i hvilken Pastor Plesner var gået dybt i sin egen Sjæl og gået i Rette med sig selv, havde han ikke blot lært at være sanddru i Hjærte-dybet, han havde lært den Visdom, som Ydmyghed er Sjælen i.

En Kvinde, jeg også tidligere har lånt et Træk af, har fortalt mig følgende: I sin Ungdom var hun Vinterlærerinde for en af Sogneskolens Klasser. Et Barn havde forsét sig, og Lærerinden havde ladet det sidde efter. Barnet gik hjem uden Forlov og kom ikke mere i Skole för Jul. Dette skete nogle Dage för Juleferien. Faderen klagede over Lærerinden til Præsten, og da hun kom til Præstegården i Besøg i Julen, hvor hun vidste, hun plejede at være velkommen, begyndte Plesner straks at tale om Sagen. De talte længe derom, og da Lærerinden til sidst sagde: »Jeg kan ikke med min bedste Villie se, at jeg har fejlet!« svarede Plesner: »Ja, men selv om vi ikke kan se, at vi har fejlet, så må vi dog ikke være sikre på, at vi ikke har det, lille Ane!« Den nu snart gamle Kone föjer til: »Det Svar har givet mig noget at tænke på mange Gange siden«.

Skönt sådan noget som Politik på en vis Måde lå Plesner fjærnt, så kunde den Sag ikke være ham fremmed og endnu mindre noget, han vilde forsage, dertil lå alt, hvad der havde med Folk og Fædreland at gøre, hans Hjærte for nær. Og da han på den Tid var selvskreven Vælger til Landstinget, gav han ikke blot Møde på Valgdagen, hvortil han jo var forpligtet, men han deltog ivrigt i de forberedende Møder og lod også nu og da sit vægtige Ord lyde. Efter Valget den 1.

Oktober 1886, da *N. S. Termansen* faldt i Varde, skriver denne i Brev til Fru *Skibsted*:

»Under den lange og trættende Forhandling, under hvilken den gamle Pastor Plesner fra Vedersø kæmpede en ihærdig Kamp for mit Valg« o. s. v. Det har vist foruden personlig Hengivenhed også været Termansens Stilling til Københavns Befæstning, der afgjorde Plesners Standpunkt ved dette Valg. De politiske Blade, Plesner holdt, var, foruden det lokale Blad, »Fædrelandet«

Vedersø Præstegård i dens gamle Skikkelse før Branden i 1881.

Billedet er taget fra Gården og er fra c. 1880. De fire Personer, der står foran Indgangsdøren, er (fra venstre til højre): 1. Pastor Plesner, 2. hans Søster Marie, 3. Datterens Lærerinde og 4. Plesners Datter Anna, c. 13 År gl.

det« og »Dansk Folke Tidende«. Med »Fædrelandet« var han tit misfornøjet og truede flere Gange med at afsige det, når dets Angreb på det, han havde kær, var for voldsomme. Når han dog ikke gjorde Alvor deraf, var det vel nærmest for hans Søster *Maries* Skyld, der var så enig med Bladet, en Enighed, der dog vist nærmest havde sin Grund i fælles Had til den kendte Politiker *J. A. Hansen*.

En Nat i Maj Måned 1881 måtte Pastor Plesner lide et nyt Tab. Den gamle Præstegård brændte ned i Løbet

af få Timer. Årsagen er aldrig blevet opklaret. Alt gik tabt, dog intet Menneskeliv. Det værdifulde Sølv-tøj, som havde hørt til Fru Plesners Udstyr, hendes Klaver, ved hvilket hendes smukke Spil og yndige Sangstemme havde hygget Hjemmet og glædet mange, ja det alt sammen blev Ildens Rov. Plesner bar det på sin stille, fromme Måde. Mens der i Sommerens Løb byggedes en ny Præstebolig, fik Præsten og hans Familie Bolig i en Fløj af den gamle Herregård, Åbjerg, som ligger i Sognet, hos deres gæstfrie Venner, *Christen Jensen* og Hustru. Plesner fik vel ny, lyse, høje Stuer, men man kunde nok mærke, at han beholdt den gamle Bolig med de lave, men hyggelige Værelser i kært Minde. Dér havde han og hans Hustru levet i deres Ægteskabs År, dér var deres Børn født, dér var hun død, og dér havde han stridt sine svære Sjælekampe.

Den ny Præstegård var bleven opbygget og færdig til Beboelse. Da der skulde flyttes ind af de ny Møbler og lignende, som var anskaffet, var bl. a. en af Skolens Lærerinder behjælpelig dermed. Under dette Arbejde udbryder hun: »Det er dog kedeligt, at der ikke er en eneste Ting af det gamle blevet tilbage!« Disse Ord hørte Pastor Plesner, der stod uden for Gårddøren og hjalp til med Udpakningen. Han siger så: »De kan komme herud, Maren Bonde, så skal De se noget af det gamle!« Hun gik derud og stod og spejdede, men kunde intet af det gamle opdage. Han lo da og sagde: »Kan De ikke se noget af det gamle?« Hun så' så på ham og lo med; thi det slog hende, at det var sig selv, han mente. I disse Ord var der ikke blot en lille Vittighed, men der var sikkert en Mindelse om, at man skulde takke for, at alt Menneskeliv var bevaret. Plesner var et takkende Menneske. Når nogen havde været i Besøg i Præstegården, og man sagde: »Farvel og Tak!« var hans

Svar bestandig: »Farvel! Gud ske Tak!« Gud skulde have Æren og Takken alene.

I sin ydre Fremtræden var Pastor Plesner på en vis Måde såre tarvelig, og han så ikke godt til al unødigt og forløren Pynt. Både hjemme og i sin daglige Færd i Sognet og nærmeste Omegn gik han stadig i hjemmelavet, lysegråt Vadmelstøj. Det var smukt forarbejdet og syet pænt, men meget jævnt. Men til sin Præstekjole bar han altid fine sorte Benklæder. Thi på den anden Side var der noget meget sirligt i hans Påklædning. Han bar altid fint, hvidt Halsbind og fine Støvler. Han brugte smukke, hjemmestrikkede Vanter om Vinteren, men om Sommeren havde han fine Handsker på med N. F. Larsens Mærke. Der var noget af den rigtig gamle Præstegårds Noblesse fra Provstehjemmet på Langeland over Pastor Plesner trods al hans Fordringsløshed, ligesom han også havde stor Skönhedssans.

Traditionen fra Fædrejhemmet på Langeland værnedes ikke blot af Plesner selv, men også af hans Søster Marie, der havde sit Hjem hos Broderen så godt som fra Begyndelsen af dennes Præstevirksomhed i Vedersø. Midt i Halvfjerdserne kom en anden, ugift Søster, *Augusta*, til sin Broders Præstegård og fik fast Ophold dér. Hun havde levet i England nogle År sysselsat med litterær Virksomhed. Disse to gamle, venlige Tanter var med til at sætte Præg på Hjemmet i Vedersø Præstegård, ligesom de også hjalp til med Opdragelsen af Præstens yngste Barn, den lille *Anna*. Det var to meget høje Damer, hvis hele Skikkelse og Holdning mindede om Broderens.

Egentlig havde Pastor Plesner et jærnstærkt Helbred, som kunde tåle meget, men han ældedes tidlig, hvad Udseendet angik. Længe för han blev de Tres, kaldtes han af alle »gamle Plesner i Vedersø«, og ved første Blik på ham kunde der synes at være noget affæl-

digte over ham, længe før han nåede Støvets År. Men han var, indtil han blev 76 År, så godt som aldrig legemlig syg af nogen nævneværdig Art. Hostede han engang imellem, og hans Søster så sagde: »Du er nok blevet forkølet, lille Frits!« svarede han kun: »Det er bare en Krumme i den gale Hals!« Men i Eftersommeren 1891 fik han et Par ret alvorlige Anfald af Lungebetændelse, som nedbrød hans Helbred i Løbet af få Måneder. Ved sin stærke Viljekraft og store Energi forrettede han dog Gudstjenesten i Julens forskellige Helligdage. Alle hans Børn var hjemme, og »vi havde en yndig Jul«, skriver Datteren. Men den gamle Præsts Kræfter tog kendetligt af, og på Nyårsdag havde han det ikke godt; men til Kirken vilde han. Da han kom hjem, måtte han imidlertid straks gå i Seng. Den følgende Dag holdt han også Sengen; men da det var en Lørdag, syslede hans Tanker med Søndagens Evangelium, og han fik Papir og Blyant for at skrive de Salmer op, der skulde synges, bl. a. optegnede han: »Han, som har hjulpet hidindtil«. Men da Søndagen kom, måtte Pastor Plesner sende Afbud. Kræfterne tog nu stærkt af fra Dag til Dag. Han syntes dog ikke at lide synderligt. Allerede den 9. Januar om Aftenen sov han stille hen »som Sol i Høst går ned«. Hans Datter og et Par andre Kvinder sad hos ham på det sidste. Sønnerne vare alle rejst bort Dagen efter Nyårsdag. Da Datteren en lille Stund efter Faderens Død gik ind i de andre Stuer, gjorde det et stærkt Indtryk på hende, at alle Lamperne, der stode tændt i Værelserne, brændte ganske svagt, uden at nogen havde skruet dem ned. Samtidig med at Pastor Plesner lå syg, lå også hans Søster Marie dødssyg, og kun et Par Dage efter Broderen døde også hun. Den 18. Januar bleve de begge begravede på Vedersø Kirkegård under stor Deltagelse fra nær og fjærn. Kirken var fyldt til sidste Plads, og det var underligt gribende

at se de to Kister stå kranssmykkede ved Siden af hinanden i Kirkens Kor. Efter at flere Præster havde aflagt deres Vidnesbyrd om Taknemmelighed over for Pastor Plesner, hans Person og hans Gærning og udtalt deres Tak for det Præstehjem, som nu blev lukket, men som havde stået åbent for alle, fattig som rig, blev Kisterne ført til Familiens Gravsted på Kirkegårdens sydvestre Hjørne. Siden sin Hustrus Død havde Plesner hver Søndag efter endt Gudstjeneste vandret hen til de to Gravtuer, hvorunder hans Hustru og deres Barn hvilede, og når det var muligt, havde han friske Blomster eller en nybundet Krans med at pynte Gravene med. Nu fik han selv sit sidste Hvilested ved deres Side.

En gammel Kone, der føler sig i Taknemmeligheds-gæld til Pastor Plesner, skriver til mig: »Hvor legemlig svag end Plesner så ud, og hvor ydmygt hans Ord end lød, så må jeg sande ved at tænke på ham, at Guds Kraft fuldkommes i vor Skrøbelighed.« Det er et sandt Vidnesbyrd om ham. Plesner var af dem, der havde sin største Betydning ikke så meget ved, hvad han virkede, som ved, hvad han var, ved det Liv, han levede blandt sine Sognefolk og Medmennesker. Han levede i Guds Kraft.

Ved Pastor Plesners Død opløstes det Præstehjem i Vedersø, som rigt og skönt var blevet ført dér i over en Menneskealder. Flere År efter ved Datterens Bryllup sang dette Hjems nære Præsteven, Pastor *Hansen* i Husby, i en Brudesang sandt og træffende om Vedersø Præstegård og dens rige Minder bl. a. følgende Vers, som nok må stå her som Afslutning på dette Mindeord:

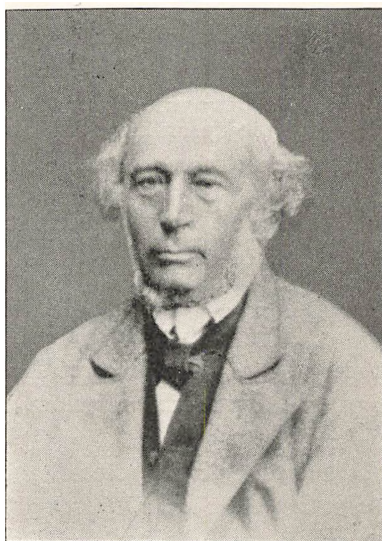
»Hil dig, du gamle Præstegård
 ovre ved Vesterhavet!
 fuld af de dyreste Minder du står
 dybt i vort Hjærte indgravet:
 Engen og Åen og Søen mod Øst,
 Haven med Fuglenes fløjtende Røst,

Klitternes Rad i det fjærne;
 Ramme du er om en Tid så rig,
 vi hilse dig
 så gærne!«

II. BARNEMINDER OM FORÆLDRE OG HJEM.

VED PASTOR JUL. PLESNER.

Vi har en Blomst af Anemoneslægten, større, stærkere og slankere end dens Søsken*e* i Skoven. En-

Pastor PLESNER. Efter Fotografi fra c. 1880.

keltvis og sjælden forekommer den på Heden og Sandmarker; dyb blå af Farve, ofte med Purpurskær. Grådunet er Kalk og Stængel og Blade. Dybt böjet dens slanke Hals og Blomsterkalk, men alligevel höjbåret. Og når Blomsten er udviklet, og Dagen skinner varm, da løfter den sit Åsyn mod Solen og lukker sig op. Man ser ind i en bly, smilende Skönhed, der nærmest stråler.

Man kan jo ikke på en Gang tegne Blomsten stående grådunet, alvorsfuld og enkel med böjet Blomsterkalk, og som den, åbent smilende, ranker sig mod Sol og Varme. Lige så lidt kan man i ét Billede tegne Fader, som han vanlig færdedes derude i Midtjyllands Vester-egn, og som vi havde ham der hjemme i de to Præstegårde ved Søen og i mindre, kristne Vennelag. *Sandvad* har i Faders Ånd og med trofast sikker Hånd optrukket hans Skikkelse, som den vanlig sås: et Vidne om Guds Kraft, der fuldbyrdes i Skrøbelighed. Jeg kendes ved den Træk for Træk og forstår, at således må hans Skikkelse have stået i Egnens og den samtidige Slægts Bevidsthed. Mod sin Vilje fremragende, dybt böjet lukkende sig om Dybder og Rigdomme, som man mere følte end så.

Men derhjemme glimtede de frem, hvis vi uforvarende kom til at lukke Dören op til »Faders Kammer« i den halve Timestid, han efter endt Morgen- eller Aften- tvæt med let böjede Knæ og opadvendt Ansigt, og med åben Skjortekrave og Bryst, ved det åbne Vindue trak Anden frit i ærbødig, svagt mumlende Samtale med sin Gud og i Bön for sig selv og os alle, for Menighed, Folk og Land og al god Gærning i dem. Og alle følte vi det hver Morgen i Faders Stemme, når han efter sin Morgenandagt, om Sommeren Kl. 7, om Vinteren Kl. 8, kom hen til vore Sove- og Gæste-Kammerdöre, og vi uden for hørte et let Slag på Dören og det lyse og hjærtelige: »God Morgen! lille Börn«. »God Morgen! lille Anne Maren eller Thora! (Wegener)«. Eller: »God Morgen! lille Frøken Hansen eller Louise Schmidt!« »God Morgen! Starcke, Oppermann eller Petersen Mols!« o. s. v. til hver af den Flok unge, der fulgte med os hjem i Ferien. »Klokken går til otte!« »Klokken går til ni!« Og vi mødte det igen efter at have hentet vor Øllebrød eller The ind fra Komfuret, efter som vi kom

op, og spiste vor Davre; eller når vi efter endt Havtur og efter at have langet godt til de nye Kartofler med Skinke og drukket vor The samledes til den daglige Morgen- eller Aftenandagt. Fader siddende ved Enden af Klaveret, medens vi sang vor Morgen- og Aftensang; eller rejsende sin høje, duvende Skikkelse til Bekendelse og Bön. Dagen lang gik og kom han stille, mild og ægte, altid med en lys Hilsen og et kærligt Ord til, hvem han mødte; lyttende med åbent Øre og seende med milde Öjne på alt og alle; men således, at intet urent eller uægte kunde trives, hvor han var. Og Tak til enhver og til Gud lå ham stadig på Læben og var så hjærtelig. Således færdedes Fader derhjemme. Den meste Tid i sit Studerekammer eller ud i Sognet; men også puslende med sine Blomster i Stue og Have; og efter hvert Måltid sørgende for, at Duer og Höns fik deres Foder af »Byg-Kassen« i hans Kammer, som at Hunden fik sit Brød på hans Tallerken, Fuglene Krummer og Korn på Brættet uden for Vinduet, og Kanariefuglen Grönt og »Kæmper« (Vejbred). Hvor kunde Fader lukke sig op, mild og glad mod Mennesker, især Börn, og mod alt levende: Blomster, Dyr og Fugle!

Og hvor lukkede han sig taknemmelig og glad op i Lyset og Varmen fra kristne Venners Samfundskærlighed!

Nogle Oplysninger om sit Liv slutter Fader med de Ord: »Vennekredsen herovre er bleven en anden. De gamle er døde eller flyttet andre Steder hen*). Men de unge, der har afløst dem, hører til det samme Samfund;

*) Faders nærmeste og bedste Venner, især Albrecht Sørensen i Staby, flyttet til Vendsyssel; og N. J. Jensen i Holstebro, flyttet til Æbeltoft; og Møllers i Borbjerg, flyttet til Sælland. Medens Østergaard i Husby og senere Jac. Hansen vare vore uadskillelige Venner og Naboer til det sidste.

og Gud har ladet deres Kærlighed, Samfundskærligheden, blive mig til Del og bærer mig på den Måde oppe ved sin Kærlighed. — Han, som har gjort det hidtil, vil gøre det fremdeles«. Et könt Udtryk herfor og et træfende Billede af Samfundslivet derude i Vest samt af Vedersø-Hjemmet i de Dage, synes jeg, vi har i følgende Brudstykker, som min Søster, der er gift med *Sofus Balslev* i Søndersø, har sendt mig. Det ene er af ham, den Gang Præst i Dejbjerg. Det andet af *Aksel Helweg*, som da var Præst i Velling.

Brudstykke af Sofus Balslevs Sølvbryllupstale til hans Hustru.

Langt imod Vest, hvor Jylland skyder Ryg
og ta'r et Styrtebad fra Havets Bølge,
der ligger midt i Lyngen lunt og tryg
bag Klitterne, der Havets Krumspring følge,
en Præstegård, hvortil vi nu vil rejse.
Den hedder »Vedersø«, men Jyden siger »Vejse«.
Der gik en gammel Præst, hans Ryg var böjet
af svære Sjølekampe; men fra Öjet
nu lyste Freden, som han nylig fandt,
da han, som fordum Jacob, stred med Gud og vandt.
Og ej alene på den gamle Mand
har Freden, som er over al Forstand,
nu sat sit Præg. Se bare, hvordan Duen
frimodig kommer lige ind i Stuen!
Et Billed på, at her er lunt og trygt,
at her kan alle færdes uden Frygt. —
Den store Have-Bregneskov i Bunden —
og »Smedebjerg« med Gran- og Fyrrelunden:
og Søen med det muntre Fugleliv,
Vildand og Lappedykker smutter mellem Siv.
Hvor ligger det dog smukt — det gamle Hus!
Mod Vester Klitterne og Havets Brus,
mod Øster Søen og de brede Enge
med Lærkeungers bløde, lune Sænge.
Der gik den gamle Præst med Sønner sine
og så en lille Datter, »An Kirstine«.

Lad os besøge dem, det er nok værd
at høre deres Velkomst til enhver.

Det er »St. Hans«; og Blussene de gløde
fra Nissum Banker og fra Husby Klit.
I Morgen er i Vedersø der Møde,
og unge Præstevenner samles som så tit;
i Morgen skal de låne Ordet Vinger,
når Folket samles, og når Sangen klinger.
Med Toget til Stationen er de kommen
med Piberne i Munden eller Lommen. —
Der er en Snakken og en Sang og Latter:
hvor er det herligt dog at mødes atter! —
Den brede Høstvogn har alt ventet længe;
nu går det løs ind mellem grønne Enge,
nu går det Hop i Hop fremad mod Målet,
den ene Frue »næsten ej kan tål'et«. —
Når Præstegården ses — et Hurras Bragen —
og Præstens Datter står og vinker med et Lagen.
Nu føler man sig rigtig mellem Venner.
Der er kun varme Hjærter og kun bløde Hænder.
Den gamle Præst går her så glad og rolig;
han elsker det, at se sin stille Bolig
fyldt af de unge Venners Støj og Latter.
Men nu vi vende os til Præstens Datter.
Hvor har hun travlt og har alt haft det længe;
der skaffes skal vist over tyve Sænge.
Det kniber lidt med Puder og med Hynder,
og Dyner har hun lånt af Sognets Bønder.
Hvert Gæstekammer er i Stand til Fruerne:
nu skal der redes op på Gulv i Stuerne.
Men alt går let for hendes Hænder rappe
selv lægger hun sig sent, svøbt i en Kørekappe.
Men lang bli'r Hvilen ej. For snart har Solen tændt
sit Morgenblus og sine Stråler sendt,
de falder nu på Præstegårdens Længe;
da er hun oppe alt og oven Sænge. —
Den hvide Due kurrer stolt på Taget;
nu iler hun i Haven ud, hvor Flaget
snart vajer smukt imellem grønne Grene.
Så går i Haven rundt hun lidt alene
og plukker Blomster, som skal Bordet smykke:

et Billede på Hjemmets Fred og Lykke.
Men tys! Nu lyder Stemmer i Entreen; —
så skynder hun sig ind til Morgentheen.

Aksel Helweg skriver i et »Breviarium mellem Venner fra Vestkysten« 1896:

»Jeg giver Dig (Rosenørn) Ret i, der var Poesi over Livet i Vestjylland. Den var ikke blot at finde i Velling — (R. havde skrevet meget smukt om Velling). Når jeg tænker tilbage på mine Venners Hjem derovre, da genfinder jeg den i dem alle, enten jeg tænker på Præstehjemmene i Dejbjerg og Lem eller på Fuldmægtigboligen i Ringkøbing. Overalt, hvor jeg møder *Livet* med sit Lys og Varme, der møder mig også Poesiens »Glimt fra Paradisets Kyst«.

Men skal jeg nævne et Sted på Vestkysten, der for mig står med Poesiens Glans og hele forunderligt betagende Tryllemagt over sig, så bliver det Vedersø Præstegård. Hvor var vi dog unge, når vi skulde ud og fejre St. Hansdag hos »gamle Plesners«. Hvor var Humøret oppe, når vi slap af Toget ved Tim, og Balslev bød os ind på »en Spids«, inden vi besteg de forskellige Vogne og entrede op i Plesners stive Vogn med de mange, lange, grå Kapper. Husker I, hvor Timgårds Enge lyste med sin Blomsterrigdom, og hvor Vejen gennem Madum støvede brunt? (den var gruset med Jern-Ahl). Men så kom den lille, hvide Vedersø Kirke med sin Pukkel og sit ejendommelige Tårn. Og så vinkede Flaget höjt over Præstegårds-Haven!

Og når vi svingede ind, efter at have set os glade på »Klitternes Rad i det Fjærne«, husker I da Modtagelsen? Gamle Plesners höje, böjede Skikkelse komme ud på Stentrappen. Og med sådan Glæde i sin dybe Røst byde os »Velkommen!« hver især. Det var en rig Skala af Stemninger, vi bevægede os igennem i sådanne Dage. Lige fra Balslevs gladeste Spøg og smittende

Latter — som den gamle Præst kunde sætte Bas til — og til gamle Plesners stille, dybe Alvor.

Men Summen af alle disse Enkeltheder; ja Summen af alle Minderne, ikke blot fra Vedersø, men fra Ringkøbing, Lem, Dejbjerg, N. Nebel, Velling — ja, hvor vi mødtes — bliver dog dette: husker I, hvor vi havde det godt sammen! Jeg tror, der var noget af »de Helles Samfund« med deri; og derfor er der lyst Fred over det bedste i vore fælles Minder.«

»Her er en god Optakt. Ikke, lille Julianus!« skriver min Søster. »Husker du, naar vi kørte til Ringkøbing i stiv Høstvogn med Halmknipper i Bunden, — alle Feriegæsterne — for at høre Trier? Og husker du, når I kom hjem til Juleferien den korteste Dag? Den Dag, vi havde bagt i den store Ovn lige fra Kl. 5 om Morgen. Alle Kagerne havde Tante Marie endnu ikke fået gemt Kl. 11 om Aftenen. Jeg kan se dem stå i store Fade på Klaveret og mærke Duften og Juleglæden. Der var Feststemning både hjemme og hos dem, der skulde komme hjem. Husker du en Nyårsaften, vi gik i Optog med en Lampe gennem Haven, hvor Træerne bugnede med Rim? Et helt Æventyr!«

Jo, jeg husker det! Husker også fra Tiden, før Banen kom. Hvor Fader gladelig ved 4-Tiden om Morgen kørte de 6 Mil og mere i vor stive Vogn med Kræ Bak og de Sorte, for at være med til Vennemøderne hos Møllers i Borbjerg, og siden i Holstebro. Føler endnu Glæden og Varmen i Vennelaget dér, når de omfavnede og kyssede hinanden, de stærke, prøvede Mænd, og ligesom ikke kunde slippe hinanden, men blev ved at klappe hinanden og se sig glade på hinanden. Men både Hilsen og Blik kom så dybt inde fra, at man følte det dybe Fællesskab i Erfaringen af Synd og Nåde som Baggrund for Venskabet. Det var Samfundsfællesskabet i Jesu Navn, så umiddelbart, hjærtelig ægte, der brød

alle Skranker ned og åbnede for Sjælens Skatte i Gem. Jeg husker også, hvorfor Fader aldrig lagde sig efter Fjedervogn og lignende og gik i sin grå Vadmelsfrakke, med den gamle Kasket og sin Egekæp i Hånd. Som alle rigtige gamle Grundtvigianere var han en Fjende af Forfinelse og Kælenskab. Vilde Forædling og Hærdning »til dansk, til stor og til herlig Id, til Danmarks Frelse i Nødens Tid«. Det er noget, Danmark skylder det første grundtvigske Kuld Tak for, og vi ingen Skade har af at drage os til Minde nu! — Jeg husker så meget, at hvis jeg fik begyndt, blev jeg aldrig færdig. Jeg kan ikke give et samlet Billede i Korthed. Og det er der vist få, der kan, når det gælder deres eget Hjem, der står med Poesiens Festglans og Hjærtets Fred over sig. Men skal vi bruge det rette Ord om vort Hjem, så bliver det nok: der var Ånd over Hjemmet. Ånd og åbent Hjertesamfund. Ingen derinde levede sig selv, men gav sig selv.

Der var noget af det, som Grundtvig siger om Menighedslivet, men som gælder alle Vegne, hvor der er Ånd og Hjertesamfund, enten det så er Hjemånd, Folkeånd eller Helligåndens Samfund:

Lykkeligst Hus det lignes ved;
der elsker enhver sin Næste,
omgås i Trohjærtighed
og håber altid det bedste.

Længst i min Erindrings Baggrund ligger Faders og Moders Barndomshjem i Provstegården og Herregården på Langeland med Lægmandsvækkelsen og Folkevækkelsen fra Tiden om 1848 — højnet til vågent dansk Åndsliv ved sjælsgreben Medleven i den Guldstrøm, der da bruste gennem Digternes Bryst med Livets evige Klang. Og så Folkekampene 1848, da enhver sin Pligt forstod og gav med Vilje ren og god sit Guld, sin Kraft, sit Liv og Blod, hvor alle Faders og Moders voksne

Brødre var med som Frivillige. Dette fik de så i deres eget Hjem uddybet ved de tunge Oplevelser fra 1864, da Danmarks Vel lagdes alle således på Hjærte, at sidst man tænkte på sig selv, først på dets Nød og Smerte; lutret ved indre Sjælekamp for også at finde Fred med Gud og Plads i de Helliges Samfund.

Sådan havde de fundet sig selv. Og derfor var de så frit sig selv, hvilende i det bedste i sig selv hver især, og i Fællesskabet derom. Med en indre Stil, der i al sin Jævnhed og Ligeftremhed lagde Højhed og Lødighe- dens Gyldenskær over hver enkelt i Hjemmet og over hele Livet derinde. Som Baggrund i vort eget Hjem i Vedersø Moders hengivende frodige Skikkelse, lutret til barnlig Fromhed og Moderlighed, leende med de glade, grædende med de sørgende. Med det varme Hjærte og den åbne Hånd, der nåede så langt ud fra Hjemmets faste Borg. I en Skuffe i Mahognisekretæ- ren lå Brudeslør og Ringen til Brudekrans. »Madam- men« skulde jo pynte hver Brud i Sognet. Og i en anden de to Dåbskjoler med Silkesløjfer og Silkebånd, der blev lånt ud til næsten hver Barsedåb og vendte tilbage med Kager fra Barnsøllet i Følge. Det var Datteren fra den store Herregårdshusholdning, der foruden at passe sin egen store Husholdning, hvor alt var hjemmelavet, lige fra Kartoffelmelet og Klipfisken til Klæder og Køreapper, var bleven en glad og god Sognemoder langt ude i Vest.

Klarere står Fastrene, ved hvis Samtaler indbyrdes og med Fader vi især fik Del i Fyrrernes Gennembrud, som det gennemlevedes i en af Landets betydeligste større Præstegårde. Der blev så meget for vore Barne- øjne og Øren at lukke ind, når de sad og talte med deres kære »Broder Frits«. Begge fik de på deres ældre Dage en Hofteskade, så de ikke kunde færdes uden for Hjem- met og kun med Krykke og Stok derinde. Men levende

fulgte de med i alt. Og jeg kender ingen, der som Fader kunde høre og gemme Ordene i sit Hjærte! Kom han hjem fra Vennemøderne eller fra Folke- og Præstemøderne, kunde han huske og fortælle, hvad alle havde sagt. Og underligt er det, for om man også selv havde været med og hørt det alt sammen, så blev det rigere og betydningsfuldere, når Fader sad og gengav det for Fastrene derhjemme, enten det så var Venner eller Modstandere. Det fik så redelige og enkle Linjer, og man fik kun, hvad der lå Vægt på, hvad der var værd at gemme i et trofast Hjærte.

Og så de fælles Minder fra Hjemmet i Humble. De gav os, som Undergrund for det, Fader og Fastrene levede i, Fylden af Fyrrernes Gennembrudsliv både i Folk og Menighed. Lige fra Tiden, da Bedstefader blev Provst og kom til at stå som Skjold og Værge for den unge fynske Vækkelse, som vi følte os med i, når vi hørte om Vennekredsen i Småhjemmene på Ristinge Klint samlet om Navnet *Ane Drost*. Endnu større Betydning fik det jo, da Bedstefader som kongevalgt Repræsentant for Landsbypræsterne kom ind i Roskilde Stænderforsamling ved Siden af Biskop Mynster som Repræsentant for Bypræsterne.

Således kom også det politiske Frihedsrøre lige fra dets Begyndelse med ind i vort Hjemms Atmosfære, som Del af vort personlige Liv. Til det kom så den folkelige Vækkelse, som den mødte os i den nationalliberale Bevægelse. I den deltog alle Provstehjemmets Unge med Liv og Sjæl, og det i sin rigeste Skikkelse, som et åndeligt Gennembrud. Under en Fanfare af Toneklange fra Oehlenschläger, Ingemann og Grundtvig, fra Goethe, Schiller og Burns ofte på deres Modersmål. Det var særlig Fastrene, når de talte om Brødrenes og deres unge Venner: Johan Wegener, der blev deres Svoger, Schurmann og Aleth-Hansen, ledende Skikkelser blandt

den nationalliberale Ungdom, der følte sig som Sønner i Humble Præstegård. Når vi lyttede til alt dette, stod Frihedskampen som en strålende Håbets Regnbue lavt over de hjemlige Höje.

Og når vi så var på Besøg i Husby Præstegård eller de hos os, og Minderne kom frem fra Garnæs'ernes Samliv med Ingemannskredsen og Faders Skolegang i Sorø, så var det, som vi selv blev hjemme dér, hvor vi jo alligevel syntes, at Danmarks Hjærte slog. Det var så skönt, når de således lukkede sig op derhjemme, og vi så, hvad der levede i dem. Det var jo, uden vi vidste det, selve vort danske Folke- og Menighedsliv i sin Genfødelse og i stadig Vækst og Grøde.

Det var det, vi mødte i Tante Maries lille, viljestærke Skikkelse med hendes Latter og spillende Lune; hvis Yndling var Holberg; men som også var så fortrolig med vore Guldalderdigtere og fra sin Skolegang i Christiansfeldt elskede Schiller. Af dem alle kunde hun store Stykker udenad; elskede dog især Sangen om »Mester Ole Vind«, rigtig en Præst efter hendes Hjærte, ja og så Grundtvigs »Påskelilje«. Eller Tante Gusta, da hun kom fra England, hvor hun havde indført H. C. Andersen og Björnson i deres Læseverden, og på sine ældre Dage slog sig ned hos os det meste af Året. Hun vandt vort Hjærte for det frodige, stærke Liv hinsides Vester-Vov-Vov, det Vestjydske i Verdensformat. Alle de sidste År sad hun på sit Kammer lænket til sin Lænestol eller Sæng; men altid med Pen i Hånd, levende et rigt Samliv med sine personlige og litterære Venner i Norden og i England. Det var en værdifuld Korrespondance, der gik tabt ved Præstegårdens Brand, ikke alene af Breve fra H. C. Andersen og Björnson. Men det var også en rig Verden, der lukkede sig op mod os; og den gik ikke tabt ved Branden.

Og så Fader med sin store Trofasthed, sit törre Lune

og sin stille, ydmyge Guds frygt, der var Hjemmets Sjæl. Alle gave de sig selv og vare sig selv i Troskab mod Røsten inderst inde; derfor i fuld Tro og åben Tillid til alle, der kom i Hjemmet. Kaldende på det Bedste i dem. For, som man råber i Skoven, får man Svar.

Således blev vort Hjem vel ikke så meget et Samlingssted som et kært Tilholdssted for det vågnende Folke- og Menighedsliv i Egnen og dets Talsmænd. Ikke alene blandt Præsterne, men lige saa meget blandt den Kreds af prægtige, ejendommelige Lærere, der for en stor Del kom fra Jelling. Det var vel særlig med vor første Huslærer *Jens Anton Holm* fra Åkirkeby, at de fik Gang hos os. Han blev forlovet med en Søster til Fru Lefolii fra Borgensgård. Hun døde af Brystsygge. Og smittet ved at våge hos hende døde også han ung og ligger begravet ved hendes Side på Vedersø Kirkegård, på den modsatte Side af, hvor Fader og Moder fik deres Grave. Af denne Kreds vil mange mindes den gamle Lærer *Siersted* i Vedersø og hans Svigersøn Lærer *Højbjerg* i Idom, Lærerne *Pinholt* i Husby, *Petersen* i Nissum, *Trøstrup* i Torsted, *Sanderne* i Ulfborg og *Görding, Jensen* på Staby Höjskole, *Morten Eskesen, Evald Tang Kristensen*, Brødrene *Sandal* fra Tim o. fl. Så var der jo, foruden Sognets Folk og Præste- og Lærervennerne, *Hauchs* fra Tim og Nissum, Apotheker *Hejbergs* og Fuldmægtig *Rosenørn* fra Ringkøbing, Herredsfoged *Beckers* fra Holstebro, *Jensens* på Udstrup, *Bruns* på Rybjerg og Plantør *Drewsens* fra Husby Klit. Alle så velgørende forskellige. Men lige så velgørende fælles i det største og bedste. Ægte og helstøbte Skikkelser, der kunde slå Gnister af hinanden både i Alvor og Spøg — og som dog kunde så godt tilsammen! Jeg husker f. Eks. i Provisorietiden. Talen kom på Berg og Estrup, og Bølgerne gik højt. Da falder Tante Marie ind: »Å, I med Jeres Berg! Berg er en Kælling, der svigtede, da

det gjaldt Grundloven. Nej, så holder jeg på Estrup, han er da et Mandfolk!« Det var ikke frit for at trække op til Storm. Men så faldt Fader tørt ind: »Så synes jeg såmænd, lille Marie, Du skulde få dem til at gifte sig med hinanden!« Og Striden endtes i den hjærteligste Latter.

Mange ville sige, at det var en Ulykkes-Tid, vi oplevede efter 1864. Det var en Alvorstid. Men når jeg tænker på, at det var min Barndomstid og tænker på mit Hjem og Vennekredsen om det, så siger jeg: Det var en Lykke at opleve den Tid sammen med de levende i Landet! Og derfor er det Ret, at deres Navne bevares i kærligt Minde for Efterslægten. De viste os, hvad det betyder at hvile i det bedste i sig selv og i Fællesskabet om det. Det lagde Höjhedens og Lødhedens Gyldenskær over hver eneste af dem og Livet i Hjemmet. Vi er Småfolk i Sammenligning med dem. Men de gav os en rig Arv. Gid vi ikke må sætte den over Styr, men i Troskab mod den fostre en Slægt, der kan hæve Fædrenes Arv. Thi åndelig Arv må stadig hæves påny.

»Hvad der som Arv fra dine Fædre kom,
tag selv i Eje, vil Du fuldt den have,
hvad ej Du bruger, vil som Byrde trykke.«

(Goethe.)

MINDER FRA SVEND OG LAURA GRUNDTVIGS HJEM.

AF INGEBORG SIMESSEN.

Mindet om *Svend og Laura Grundtvigs* Hjem står for mig og mange andre omgivet af en særegen Glorie; velsignet og uforglemmeligt er det Indtryk af ydmyg og levende Kristentro, der uden Ord omgav en, så snart man var over dets Tærskel. Som bekendt var der ingen Börn; han og hun alene var Hjemmet, og Tillid til Guds Vilje som den eneste rette var deres fælles Liv; deres Tro blev prøvet, hårdt prøvet endda, ved det Lidelsens Martyrium, som var Lauras Liv og gennem hende også hans, men de bestod Prøven; det var aldrig Klager og Mismod, der var det overvejende i dette Hjem, men derimod Sans for alle Livsværdier og taknemmelig Glæde over alle Guds Gaver, hvad enten det nu var Arbejde, Ånd og Viden eller Kunst og Poesi, og en Mildhed og indbyrdes Kærlighed, der aldrig svigtede. Her blev Lidelser og Sorg også Guds Gaver, fordi de blev forvandlet til Opgaver, der kunde åbenbare, hvorledes Guds Kraft kan fuldkommes i Skrøbelighed.

Både *Svend og Laura* var rigt begavede og ejendommelige Mennesker. Da Barnet, som man siger, er Mandens Fader, og da Indtrykkene fra Barndomshjemmet altid sætter uudslettelige Spor i Barnesindet, er det kun naturligt at dvæle lidt ved Svends og Lauras Livsforhold, inden de to mødtes og fandt hinanden.

Svend Hersleb Grundtvig, Folkevisernes berømte Ud-

giver og Grundlæggeren af dansk Folkemindeforskning, var N. F. S. Grundtvigs næstældste Søn; han blev født den 9. September 1824; Broderen Johan var godt to År ældre end han, og Søsteren Meta knap to År yngre.

Svend Grundtvig var, som hans Hustru så tit sagde, født under lykkelige Stjærner; netop den Gang skete det lyse og mægtige Gennembrud i hans Faders Sjæl, der fik sit digteriske Udtryk i »Nyårsmorgen«, og i folkelig Henseende var Ingemanns »Valdemar den Store« det første Livstegn, der varslede en lykkelig Nybrudstid. I Laura Grundtvigs Öjne var hendes Husbonds lyse, ranke Skikkelse, hans kække, håbefulde Sind og hans poetisk-religiøse Natur en Afspejling heraf; og som Nyårsmorgen-Stjærnen havde skinnet over hans Vugge, lyste en lykkelig Stjerne over hele hans Liv og Livsværk lige til hans lette, smertefri Død. Hans unge Ven og Arvetager *Axel Orlík* sammenlignede ham også med Æventyrets Kongesön, og *Ernst v. d. Recke* skrev i sit Mindedig ud fra samme Indtryk af ham:

»Ung var han, fuld af Lykke,
af Sværmeri og Mod — — —«.

Hans Hustru dvælede altid ved det Lys, der udstrålede fra ham, og alle vi, der har kendt ham, har også nydt godt af denne hans Evne til at forjage Skyer og sprede Solskin og er tit blevet glade blot ved at se hans frejdige, milde Blik og høre hans høje, oplivende Stemme. Han fik god Brug for sin Optimisme, og hans lykkelige Evne til altid at se det lyse ved en Sag har tit været den Løftestang, der lettede Sygdommens tunge Åg for dem begge. Men hans dybe kristne Ydmyghed var og blev altid den Ballast, der hindrede den kække og lykkelige Ungersvend i at blive overmodig.

Hans Ven Professor *Bugge* havde set ind til dette hans inderste Væsen og skrev efter hans Død til hans

Hustru, at han »ved nærmere at lære Svend Grundtvig at kende, med Höjagtelse havde fornummet, hvorledes han, der udadtil trådte frem med en Krigers Kækhed, i sit inderste Liv var en from og ydmyg Sjæl.«

Gamle Grundtvig ledede selv sine Drenges Undervisning i den Ånd, han gav Udtryk i Verslinierne:

»Og han har aldrig levet,
som klog på det er blevet,
han först ej havde kær,«

der blev digtet i Januar 1834, da lille Svend gik i sit tiende År. Et Årstid senere skrev Grundtvig: »Det gör en himmelhöj Forskel, om Börn hörer et historisk Ord, de selv snapper og stikker til sig, eller man stopper en Historiebog i dem: af Mangel på Brød lader dem tygge på Spisesedlen«.

Hvis man heraf slutter, at Grundtvigs Undervisning betød en Lettelse for hans Smådrenge, tager man grundigt fejl. Metoden var blot en anden end den daværende Latinskoles; den myreflottige Fader fordrede alvorligt Arbejde af Sønnerne, men det var en åndsfyldt Vejleder, der lærte dem at tilegne sig den danske, islandske og græske Historieskrivnings og Digtningens Størværker; de sad og læste i »Salen« ved deres eget Bord, som var delt i to med en malet Streg, for at hver af dem kunde have sin Studieplads i Fred*).

Da Drengene voksede til og som alle andre måtte gennem »den sorte Skole«, så Faderen

»— — — med Vemod på de Gutter små,
hvis Kinder gløde, og hvis Øjne tindre, —
thi også de skal brat i Skole gå
og immer, mens de vokse, blive mindre.«

Men Livets Sød havde ikke blot slået Rod i Svends åbne og modtagelige Barnesind, den havde allerede spi-

*) Cfr. Minder fra N. F. S. Grundtvigs Hjem (Uddrag af Laura Grundtvigs Optegnelser).

ret, og der var ingen Fare for, at hans poetiske og historiske Interesser skulde lade sig kvæle i Væksten; dertil var de altfor livskraftige. Med Broderen og Vennerne *Denis Brown* og *Vilhelm Blom* tumlede han sig i vild Drengelig, og i Faderens stille Studereværelse tilfredsstillede han sin Læselyst; Sagaerne og Folkeviserne var dog altid Yndlingslæsningen.

Det var da også et gulnet Visehåndskrift fra 1656, som i Svends femtende År vakte hans Interesse for det Litteraturområde, hvor han skulde udføre sit Livs Stordåd. Han drømte den Gang om at blive Digter, og det var Digteren i ham, der først følte sig draget af Folkeviserne; men da han, vant, som han var, til grundigt Arbejde, snart opdagede mange Uoverensstemmelser mellem Håndskriftet og de allerede trykte Viser, så vågnede Forskerånden i ham, og Videnskabsmanden i ham blev stærkere end Digteren. Han havde hidtil set det som sin Livsopgave at lovprise Fædrenes Stordåd og derved bidrage sit til »at indgyde Nutid Oldtids Ånd«, og han havde allerede skrevet adskillige Digte, men nu fordybede han sig med glødende Forskerbegejstring i de gamle Håndskrifter med det Resultat, at han 1842 udgav 1. Hæfte af de engelske og skotske Folkeviser; det var ikke Digteren, men Videnskabsmanden, der var blevet fængslet af disse Visers Slægtskab med vore egne. For at få mere Stof at arbejde med udstedte han 1843 et offentligt Opråb til alle i Danmark om at indsamle de Viser, der endnu levede på Folkemunde. Öjeblikket var den nittenårige Forsker gunstigt, og hans Råb lød ikke i en Ørken.

Her skal vi naturligvis ikke komme ind på Svend Grundtvigs videnskabelige Virksomhed; det er dog værd at fremhæve, at både hans Dreng- og Ungdomsvenner — de nærmeste var *Lorens Frølich*, *J. T. Lundbye*, *P. Kr. Skovgård* og Brødrene *Dalgas* — beundrede

deres kække og tidlig modne jævnaldrende; karakteristisk er en Udtalelse af Denis Brown i et Brev fra 1845 i Anledning af Svend Grundtvigs Arbejdsplan: »I have

SVEND GRUNDTVIG i Officersuniform.

no doubt, that you will succeed in it, as you would in anything, you seriously attempt.«

1847 udsendte Svend Grundtvig sin Plan til en ny og fuldstændig Udgave af Danmarks gamle Folkeviser.

Den blev modtaget med bitter Hån, der dog ikke ned-slog hans Selvtillid og lyse Mod, lige så lidt som den senere Anerkendelse gjorde ham overmodig. 1848 forlod han sin Arbejdsplads og gik frivillig med, tro mod sit Fædreland og sin Ungdomsdröm om at ofre det alt, end-også Livet; han kæmpede som Löjtnant på Dybbøl, ved Isted og ved Mysunde, og under Våbenstilstanden ord-nede han med enestående Energi sit mægtige Visestof. Støttet af den nyvakte Fædrelandsfølelse nåede hans Plan frem til Rigsdagen, der gav de fornødne Penge, og 1853 udkom 1. Bind af det nationale Størværk, vi kalder D. g. F.

Modstanderne trak sig tilbage med nogle sidste Smæ-deord, Peder Hjort med den truende Profeti: »En uhil-det Eftertid vil dömme.«

Og Eftertiden har dömt. Æventyrets unge Kongesön har sejret, og hans Livsværk har vundet hele Verdens ubetingede Anerkendelse og Beundring.

Imidlertid havde Svend Grundtvig lært Laura Bloch at kende, hvorledes skal jeg straks fortælle. Skærtors-dag den 9. April blev de forlovet, og Fredag den 10. December 1858 holdt de Bryllup og satte Fod under eget Bord. Laura var da 21 År gammel og 13 År yngre end sin Mand.

Laura Bloch blev født den 23. Juni 1837 som Datter af Grosserer *Georg Bloch* og *Oline Hadsund*.

Der er så meget mere Grund til at dvæle noget ved hendes Barndoms- og Ungdomsliv, som hun altid selv var overbevist om, at der var »Enhed og Sammenhæng i et Menneskes Liv«; hvad man blev til, anså hun for et »Resultat af alt det oplevede; dette er, hvad Sol og Regn, Varme og Kulde er for Planten, medens den med-fødte Natur, Sjælens Beskaffenhed, er som Jordbun-den.«

Da Laura var tre År gammel, flyttede Familien ud til

Bjerregård i Valby, der den Gang lå ganske landligt, med stor Have og herlig Udsigt til alle Sider. Handelen blev ordnet af Blochs Ven *Carl Christian Hall*, der i den Anledning for første Gang kom ad de Kanter; Året efter købte han Ny Bakkegård, og fra den Tid blev de to Familier daglige Omgangsvener.

Laura Grundtvig mindedes sit Barndomshjem med den ömmeste Kærlighed, og den Ånd, der prægede det og dem, der færdedes der, blev i høj Grad afgørende for Ånden i hendes eget Hjem.

Grosserer Bloch var Præstesön fra Landet, og den bløde, poetiske Naturelsker og dybt kristelige Mand burde have været Landsbypræst og ikke Købmand i København; men Forholdene tvang ham ind på Handelsvejen, hvor hans pligtro Arbejde ogsaa kronedes med Held; han var 32 År, da han ægtede sin Oline; hun var kun 18 År, men et fint og sjælfuldt Menneske, der gjorde ham meget lykkelig. På Bjerregård herskede Fred og Kærlighed; Forældrenes Fromhed virkede uden mange Ord, og deres Eksempel vakte Sandhedskærlighed, Pligtfølelse og Tillid til Gud i deres Börns Hjerter.

Bjerregård var deres Barneparadis; i den store Have legede og levede de: den lille stille Laura og hendes livlige yngre Broder Jörgen, Kusinen Gusta Westergård, som Blochs havde taget i Huset, og Jörgens svorne Ven, den jævnaldrende Oluf Hall. Laura var nemlig af Natur et stille, tænksomt Barn, og denne Natur blev udviklet end mere ved hendes Svaghed; hun kunde slet ikke tåle at lege og tumle sig som de andre, og da hun var rigt begavet, levede hun mest i sine egne Tanker og Drømme.

I Hjemmet færdedes mange unge, Viktor Blochs Studentervenner, der snart kom til at elske hans ældre Broder Grossereren som en af deres egne og blev hans og

hans Börns trofaste Venner Livet igennem; i det hele kom man let til at holde af den stille, elskelige Mand, der altid tænkte først på andre og sidst på sig selv; jeg bevarer et meget levende Indtryk af ham i det Grundtvigske Hjem, hvor han var höjt elsket af sin Svigersön. Af Vennekredsen vil jeg blot nævne *Carl Hall* og *D. G. Monrad*, *Vilhelm Birkedal* og *Frederik Barfod*. Hall holdt særlig meget af *Laura*, og hans ejendommelige Frue var hende også på sin Vis en god og trofast Veninde til Trods for den evige Sygdom, der altid var og blev Fru Hall en Anstødssten. Barfod var også hendes Ven Livet igennem; han blev 1841 gift med *Emilie Birkedal*, og både de og Monrads boede på *Frederiksberg*. Det var Barfod, der lærte lille *Laura* at læse, og senere lærte han hende *Svensk*.

Som lille Pige gik *Laura* i en forhistorisk Skole hos to gamle Damer; her fik hun min Moder, *Thora Hejde*, til Veninde; den lille stille Pige følte sig stærkt tiltrukket af min Moders spillende Liv, og dette Venskab, der senere udstraktes til også at omfatte mig, varede trofast, til *Lauras* Død afbrød det her på Jorden. Både *Laura* og Moder har fortalt mig mange pudsige Træk om »Baserne« (»die Basen«, Kusinerne), som de kaldte deres Lærerinder; i den lille Frökenskole taltes der Fransk den ene Uge og Tysk den anden, men Grammatik forstod Baserne sig ikke på; et Spørgsmål om, hvorfor det snart hed »die« og snart »der Frau«, blev afvist som en Næsvished; betegnende for de gamle Damers Kundskaber er også, at de foredrog Naturhistorien efter en Billedbog, hvor Fugl Fønix sidestilledes med de andre Himlens Fugle. Men Änden i den lille Skole var udmærket, og Orden, Sandhedskærlighed, Pligtopfyldelse og Lydighed lærtes til Fuldkommenhed. Disciplinen var også mønsterværdig; *Jörgen Blochs* og *Oluf Halls* små Ben blev hver Morgen bundet til Stole-

benene, for i denne »Fællesskole« skulde små Drengene være lige så stille og artige som små Piger.

Man forstår derfor, hvilken Bombe der sprang, da lille Jørgen Bloch holdt sit Indtog i Frkn. Blochs Skole med at slynge sit nye Tornister hen over Bordet med en sådan Kraft, at det i Farten knuste en Rude og røg lige ud i Allégade.

Jeg har ikke kunnet modstå at medtage disse Småtræk, fordi de er så morsomme, men for øvrigt hævdede Laura og Moder, at de hele Livet igennem takkede de gamle Frøkener for de Karakteregenskaber, de havde lagt Grunden til i deres sære og rørende lille Skole.

Laura læste meget som Barn, og ligesom Svend Grundtvig elskede hun Æventyr og Digte; hun kunde til sine sidste År huske mange, hun havde lært udenad i Bjerregårds Have, bl. a. »Underlige Aftenlufter«, som hun vel ikke helt forstod, men dog fandt så dejligt; derfor var det hende også en stor Glæde, da Fru Hall en Dag tog hende med på Visit hos Oehlenschlägers på Fasangården. Ved Studentermødet 1845 hørte hun Studenterne synge for Oehlenschläger og senere for Grundtvig, der den Gang boede på Gamle Bakkehus, og hendes Fader fortalte hende om den gamle Præst, der også var en stor Digter; ved hans Side så hun for første Gang Sønnen Svend Grundtvig; da var hun 8 År og han 21.

Bjerregårdsparadiset blev dog tidlig lukket; Blochs yndige Hustru blev syg og måtte indlægges på en Sindsygeanstalt ved Kiel, hvor hun døde i Juli 1846.

Dette Dødsfald kastede en mørk Skygge over det for så lykkelige Hjem; den lille Piges dybe Sorg og Savn — hun mistede også to små Søskende — gjorde hende endnu mere stille og indesluttet; men hendes Barne-sind modtog et uudsletteligt Indtryk af den fromme, tålmodige og gudhengivne Måde, hvorpå Faderen bar

sin store Sorg. Livet på de gamle Steder blev ham dog for svært; 1846 solgte han Bjerregård til Brygger Jacobsen og flyttede ind til Byen, hvor Familien nu fik fast Bopæl med Sommerophold forskellige Steder. Fra 1848 til 1859 boede Blochs i Vimmelskafte 139, og Hjemmet blev gennem Hall og de øvrige national-liberale Førere et Midtpunkt for Tidens Rørelser; de mange bevægede Diskussioner fangede i høj Grad den lille åndeligt udviklede Pige, og Laura Grundtvig havde altid meget at fortælle fra disse indholdsrige År, bl. a. om Troppernes Indtog efter Fredericiaslaget, da Husets smukke Dekoration også blev særlig fremhævet i »Fædrelandet«.

Laura var nu blevet Elev i »Dannekvindeskolen«, hvor de Grundtvigske Skoletanker blev ført ud i Livet af Professor *Mariboe* og den unge Forstanderinde *Susette Dalgas*, Meta Grundtvigs Veninde; her fik hun Metas Mand, *Peter Boisen*, til Lærer og blev som alle de andre små Dannekvinder stærkt betaget af Susettes Personlighed; i Skolen var hun med til at binde Krans til Oehlschlägers Kiste, og ved Julefesten hørte hun for første Gang den Grundtvigske Sang. Svend Grundtvig så hun en enkelt Gang, på en Maskerade hos Halls og ved en af Ridehusfesterne efter Troppernes Hjemkomst i 1850; da gjorde hendes Fader hende opmærksom på en ung, blond Officer, der med løftet Sabel marcherede i Spidsen for sin Afdeling og så så kæk og så godt ud; Løjtnanten var Gamle Grundtvigs Søn, der lige var blevet Ridder.

I Sommeren 1851 foretog Bloch en lang Jyllandsrejse med sine Börn for at vise dem Danmark og besøge Slægt og Venner. Turen var tit altfor anstrængende for Laura, men hun mindedes den dog med stor Glæde; blandt andet besøgte de Faderens Fætter og Ven Pastor Carl Fog i Skjold, hvis Hjem gjorde stærkt Indtryk på

hende ved den Forbindelse af fin kunstnerisk Dannelse og levende Kristendom, der gav det sit Præg*); på Hjemvejen standsede de hos Birkedals i Ryslinge, hvor det stærke Grundtvigske Menighedsliv fyldte hende med en Fryd, hun aldrig glemte.

I disse unge År kæmpede den lille svage Pige med en moden Kvindes Sjælsstyrke mod sit stadig vaklende Helbred; hun opdrog i al Hemmelighed sig selv ved frivillig at nægte sig, hvad hun i Öjeblikket havde Lyst til og godt kunde få; hun mente senere, at Gud havde nedlagt denne Drift til Selvhærdelse i hende for gradevis at forberede hende til det Liv i Selvforsagelse, der ventede hende. Dette være nu, hvad det vil; men hendes Ægtefælle, der kendte hende bedst, omtalte altid med Ærbødighed hendes enestående »Sjælskraft, når det gjaldt om at savne eller lide og tvinge sig selv til det yderste for at gøre, hvad hun fandt ret, en Sjælskraft, der holdt ud gennem Års Lidelser og rejste sig igen efter alle Skuffelser.«

I Oktober 1853 blev Laura Bloch konfirmeret af *Paulli*, og Ungdomstiden begyndte, en rig og levende Tid, men også en Tid, fuld af den Lidelse, Sygdom og Tungsind nødvendigvis måtte føre med sig. Et nyt Vidnesbyrd om Laura Grundtvigs stærke Sjæl er det, at hun i Årenes Løb trods stigende legemlige Lidelser overvandt sit Tungsind og lærte sig selv og andre, at en Kristen skal være glad.

Kort efter Konfirmationen var der Middagsselskab hos Halls, hvor hun første Gang var med som voksen ung Dame og af Peter Boisen blev forestillet for hans Hustru Meta; han førte også sine to Svogre hen til hende. Det var Laura Blochs og Svend Grundtvigs første rigtige Møde. De fik hinanden til Bords, og den

*) Cfr. Minder fra Præsten Carl Fogs Hjem i Skjold.

smukke Løjtnant underholdt sin yndefulde, men undselige Borddame med stor Livfuldhed og opfordrede hende blandt andet til snart at lære Islandsk. Hun glemte aldrig dette første Møde, og han mindedes også til sin Død den Dag, han første Gang talte med den unge Laura Bloch i den lyseblå Silkekjole.

I den følgende Tid mødtes de jævnlig hos Boisens på Møllen, hvor Fru Meta snart indrullerede Laura blandt sine unge »Hofdamer« og fik hende til at tage Del i en privat Undervisning i Engelsk med Svend Grundtvig til Lærer. Svend og Johan begyndte også at komme til Selskaberne hos Blochs, men Møllen var dog deres egentlige Mødested.

Hjemmet paa Møllen var et udpræget Grundtvigsk Hjem, hvor Bevidstheden om Vennekredsens dybe og inderlige Fællesskab i kristelig Henseende affødte en naturlig, nøjsom, livsglad, næsten barnlig Munterhed*). »Denne sociale Grundtvigianisme« udgik ikke fra Gamle Grundtvigs eget Hus, men fra hans unge Disciples, og det var også den hjærtensgode og gemytlige Peter Boisen, der var Sjælen i Selskabeligheden på Møllen.

Hjemme studerede Laura på egen Hånd Historie og dansk Litteratur, og Bloch lod også sin Datter få ypperlig Privatundervisning, i Fransk med Thora Hejde som Kammerat, medens hun fik sit betydelige Tegnetalent udviklet hos Helsted og senere hos Skovgård, og Peter Heise blev hendes Lærer i Musik. Allermest udvikledes hun dog gennem sin frie Læsning; der er Sandhed i Ordet: »Sig mig, hvem du omgås, og jeg skal sige dig, hvem du er,« men med lige så stor Sandhed kan man ændre Ordene til: »Sig mig, hvad du læser, og jeg skal sige dig, hvem du er.« Denne purunge Pige læste Shake-

*) Cfr. Minder om Præsten P. O. Boisen og Fru Meta Boisen og om deres Hjem på Store Kongens Mølle.

speare, Goethe og Pascals »Pensées«, og af danske Bøger var Sibberns »Gabrielis' Breve« og Hauchs alvorlige og skønne Digte hendes Yndlingslæsning.

1853 — Kolerasommeren — fik Laura Tyfus for tredje Gang. Under hendes lange Sygeleje kom Hall hver eneste Dag og sad en Times Tid hos hende, hvad der allerbedst viser, hvor stor Pris han satte på sine Samtaler med den begavede unge Pige, der var stærkt politisk og nationalt interesseret og mange Gange betalte de timelange Ophold på Folketingets Dametribune med obligate Hovedpiner. Hun var også en klog og kritisk Tilhører, der aldrig overgav sig blindt, hverken til Mennesker eller Bøger. Alle vi, der har haft Lejlighed til at drøfte Litteraturens Sensationer med hende, har følt dette og lært deraf.

Hall trak de øvrige Rigsdagsmænd med, og Hjemmet i Vimmelskaftet genlød af politiske Diskussioner; hver Vinter var Birkedal en kær Gæst, der fyldte Huset med »Munterhed og Tobaksrøg«, og under hans Besøg stod Dörene aldrig; Rigsdagsbønder og beundrende Venner søgte ham Dagen lang i den store Hjörnestue, der var indrømmet ham til Audiensgemak. Laura Grundtvig fremhævede selv den Lykke, det var, at have »et Hjem, hvor man daglig hørte om de store, almene Interesser og berørtes af Åndslivets mangfoldige Retninger, medens samtidig alt lavt og urent, al smålig og verdslig Forfængelighed blev holdt borte af den milde, beskedne Fader, hvis Kærlighed til alt ædelt og godt var så sand og dyb, hvis Sind var så fromt og rent, at intet lavt kunde trives i hans Nærhed.«

I Foråret 1854 hørte Laura Gamle Grundtvigs Foredrag om »Höj nordens Historie« og læste, hvad Svend Grundtvig skrev i »Dannebrog« om »Gamle danske Minder«; hun var med til at synge Kæmpeviser på Møllen og harmedes, når Aviserne spottede »Löjtnantens Am-

mestuehistorier«. Om Sommeren var hun med Fru Hall på Iselingen, og i Vinterens Løb fandt hun Vej til Vartov, hvor Grundtvigs Forkyndelse greb hende stærkt; hun har selv fortalt om hans Påskeprædiken, der først rigtig gjorde Kristentroen levende i hendes Hjærte.

Medens den øvrige Grundtvigske Slægt var i Norge i Anledning af Johan Grundtvigs Bryllup, opholdt Laura sig nogle Dage hos den sængeliggende Fru Meta, og her traf hun for første Gang sammen med Gamle Grundtvig, da han på Sønnens Bryllupsdag besøgte sin Datter. Efter de nygiftes Hjemkomst kom Laura ofte i deres Hus, hvor hun jo også tit traf sammen med Broderen Svend.

Skærtorsdag den 9. April 1857 blev Laura og Svend altså forlovet; de holdt det hemmeligt en Uge, til han den 17. havde forestillet sin Brud for sin gamle Fader. Forlovelsen vakte den inderligste Glæde i begge Familie- og Vennekredse, en Glæde, der »voksede År for År både i Udstrækning og Inderlighed.«

Det var intet almindeligt Ungdomsliv, der nu afsluttedes; der blev lidt, men der blev også levet, — for at sige det med Lauras egne Ord:

»Ungdomsår, trods Sorg og Strid
blev I Sjælens Løvspringstid!«

Fredag den 10. December 1858 stod *Svend Grundtvigs og Laura Blochs Bryllup* i Vartov Kirke, hvor Gamle Grundtvig viede de unge. Det var et smukt og stateligt Brudepar, der — fulgt af seks Brudepiger — gik ned ad Kirkegulvet efter Vielsen, høje og ranke, lysende af Lykke og Håb. Det Liv, de gik ind til, blev anderledes, end de ventede, men trods alt blev det fuldt af Lykke; det kunde så let være blevet et Nederlag, men det blev en Sejr; der var Lidelse nok, men öm Kærlighed og urokkelig Tro var dog de stærkeste Magter i det Samliv, de to nu begyndte. Næste Dag var der stor Gratulation i Blochs Hjem og om Söndagen Festmiddag

hos Gamle Grundtvigs. Juleaften tilbragte Svend og Laura hos hendes Fader, der var flyttet til Vesterbro, medens de unge fik deres første Hjem i Frederiksberg Allé.

Först i Maj 1859 havde min Moder Bryllup, og kort efter gjorde Svend Grundtvig og Hustru en Rejse til Sønderjylland, hvor de besøgte gode Venner og sammen valfartede til Isted og Dannevirke.

Men Skyerne samlede sig allerede i det fjærne. Fire Måneder för Brylluppet var Laura og Svend i Roskilde Domkirke sammen med hendes Fader og Broder; her havde hun det Uheld i Halvmørket at glide på Trappen ned fra Orgelet og falde c. 4 Alen ned; hun faldt på Ryggen og tabte et Öjeblik Bevidstheden, men da der ingen synlige Spor var efter Faldet, bed hun Smerten i sig og syntes også hurtig at forvinde Slaget, hvorfor der heller ikke blev talt med nogen Læge om det forefaldne. Dette er ganske i Lauras Ånd; hun havde vænnet sig til ikke at gøre Ophævelser over sit Helbred, tværtimod havde hun altid søgt at skjule sin Hovedpine og sine Nerveanfald, fordi hun ikke nænnede at volde Faderen Sorg og også skammede sig over ikke at kunne tåle det samme som andre. Men efter alt, hvad der senere hændte, er det sandsynligt, at hendes Ryg ved dette Fald fik et Knæk, som i Forbindelse med hendes hele Disposition blev Årsagen til hendes Sygdom og svære Lidelser.

I Foråret 1860 fik den unge Frue »Mæslinger, der gik over til Tyfus«; hun lå syg fra April til Oktober og var meget svag hele Vinteren. Svend Grundtvig, som stod à la suite i Hæren, blev i April 1861 beordret et halvt År til Fredericia, hvad der forhindrede ham og Laura i at være med ved Jubilæumsfestlighederne for Gamle Grundtvig. Den 23. Juni, Lauras Fødselsdag, havde de Besøg af hendes Fader og Broder, med hvem

de gik en Tur på Volden; da Laura senere stod og skænkede Te, faldt hun pludselig sammen i heftig Smerte. Det var Virkningen af Faldet i Roskilde, ved hvilket en af de nedre Ryghvirvler havde taget Skade. På Hjem-

LAURA GRUNDTVIG.

rejsen besøgte de Orla Lehmanns i Vejle, Helwegs i Odense og Birkedals i Ryslinge, men i Odense fik Laura et nyt Anfald af Smerter, og hele den følgende Vinter var hun svag og lidende; efter sin Læges Råd gjorde hun tappert Gymnastik, hvad der dog kun gjorde den syge Ryg endnu sygere. Det varede mange lange og trange År, før Lægerne kom til delvis For-

ståelse af hendes Sygdom; hun led utroligt, men kunde dog ved heltemodig Kamp holde sig oven Sænge i længere Perioder i den første halve Sned År af sit Ægteskab; senere var hun altid sængeliggende.

SVEND GRUNDTVIG.

Dette skal jo ikke være en Sygehistorie eller en Skildring af de mange smertefulde Kure, de afmægtige Læger stadig forsøgte, og som hun villig underkastede sig, fordi hun fandt det rigtigt og heller aldrig helt kunde slippe det Håb om Helbredelse eller Lindring, der altid blev skuffet. Hendes Dagbøger vidner om mangfoldige stille Kampe og Sejre. Som hin store Kongedatter, der

også blev hårdt prøvet her på Jord, vidste hun, hvor hun skulde søge sin Styrke; og forstod som hun at lade »Gud tage fat ved den tungeste Ende af det Kors«, der skulde bæres.

I Anledning af Laura Grundtvigs Sygehistorie er jeg tit kommet til at tænke på Tullins naive Gravskrift over en Kvinde, der »efter 15 Aars Selskab med Piner fløj hen over Grænserne til de sorgfri Evigheder hos alle Anders Ånd — langt fra Læger.« Men sådan følte Laura Grundtvig ikke; hun var taknemmelig for al Hjælp, og bragte en ny Kur ny Skuffelse, havde hun sin egen Forklaring, der tit virkede beskæmmende, når hun stilfærdigt lod den komme til Orde, som hin Dag, da Professor Howitz i sin Smerte over en mislykket Kur, der havde bragt megen Lidelse over den tålmodige og tapre Patient, i et Öjeblikks Ubetænksomhed udbrød: »Det er også gamle Trier, der ikke har passet på i Tide«, og fik det stille Svar: »Det må De ikke sige; hvis Gud ikke havde villet min Sygdom, havde han nok åbnet kære gamle Triers Öjne.«

Datidens Læger, både de hjemlige og de udenlandske, gjorde selvfølgelig deres bedste, men det er tragisk at se de mange skæbnesvangre Fejltagelser, deres Patient blev Offer for; det ser ud, som Laura er blevet fejlagtigt behandlet lige fra Barndommen, da hendes kærlige Fader »vandede sin egen Blomst« på Plænen i Bjerregårds Have. Börnene skulde styrkes og fik derfor Året rundt iskolde Styrtebade om Morgenen og kolde Saltvandsbade om Aftenen; desuden blev lille Laura, för hun gik i Skole, sat ud på Græsplænen med en Voksdugskappe bundet om Halsen, hvorefter hendes Fader brusede hende over med en af de store Havevandkander, og efter Skoletid fik hun Hovedet under Posten og den tykke, kolde Vandstråle lige på Issen. Ude i Haven dyppede hun ofte sit smertende lille Hovede i de store

Kar med Vand; men al denne Øsen koldt Vand på Hovedet har rimeligvis i Steden for at formindske tvært imod forøget hendes livsvarige Tilbøjelighed til at få Kongestioner til Hovedet.

1863 blev Svend Grundtvig efter en Konkurrence den ene af N.M.Petersens to Efterfølgere som Docent i nordisk Filologi. Som Universitetslærer virkede han stærkt ved sin frejdige, lysende Personlighed. Det er karakteristisk, hvad Ida Falbe-Hansen fortæller: »Vi var en lille Flok, der i November 1880 hørte en Forelæsningsrække hos Svend Grundtvig og sad og ventede på, at Professorens skulde træde ind. Så kom han. Hans Gang var altid meget let og elastisk; men hin Dag gik han ikke, han svævede. Da han stod på Katedret, sagde han, medens hans Ansigt strålede: Mine Tilhørere! Jeg kan ikke begynde denne Forelæsning uden først at gøre Dem delagtige i den store Glæde, der er vederfaredes den danske Videnskab: Guldhornenes Gåde er løst!« Sådan var han! Så stor var hans Kærlighed til den Videnskab, han havde viet sit Liv!

Hans Hustru, der var lige betydelig fra Hjærtets og Åndens Side, var ham også her en forstående og trofast Medhjælp Livet igennem, og hendes Lidelser skulde være helt overvældende, hvis hun ikke med et Smil formåede at tvinge dem tilbage for at lytte til det, han vilde læse for hende; alt delte de to, også hans Arbejde; han læste f. Eks. altid sine Forelæsninger højt for hende og værdsatte hendes fine poetiske Sans og klare, kritiske Dømmekraft. I Forholdet til hende kom alle hans indtagende Personligheds skønneste Sider først rigtig lysende frem. Han omgav sin syge Hustru med den ridderligste Æmhed og bar hende med sin strålende og muntre Frejdighed højt op over alle Sygdommens Kvaler. Jeg vil blot nævne de små Digte, han med Blyant prikkede under Bogstaverne i den Avis, han daglig

sendte hende de to År, hun lå syg i Montreux, og den Trofasthed, hvormed han Livet igennem forlod alle private Selskaber Kl. 10 for at værne om sin syge Hustrus kostbare Nattero.

Fru LAURA GRUNDTVIG i sin transportable Sygeseng.

Laura Grundtvig var også en gæstfri Værtinde; sjælden og nødig måtte Husets Venner gå forgæves, og Vennekredsen var stor; var det hende muligt, blev man modtaget, og mangfoldige er gået berigede og styrkede bort fra hendes Sygestue. Herud søgte nærmere og fjærnere Venner, jævne Mennesker og Førerne på Åndslivets for-

skellige Områder. Kirkens Mænd og de ledende Politikere, Digtere, Kunstnere og Videnskabsmænd kom og kom gerne i Svends og Laura Grundtvigs åndsfulde og velsignede Hjem. På Husets Festdage samlede de Slægt og Venner til livlige Selskaber, der altid kostede Laura flere Døgns Lidelser, f. Eks. en større Middag på Faderens Fødselsdag 1876, efter hvilken hun de næste Dage »pøniterede i Sovekammeret«, som hun muntert udtrykker det. Svend Grundtvig så også tit fremmede Forskere og unge studerende i sit Hjem, og nu og da indbød de til stort »Vennemøde« eller Bibellæsning med Taler af Birkedal, Biskop Kierkegaard eller Brandt.

Årene gik, for Lauras Vedkommende under stadig tiltagende Svaghed. Halve og hele Års Sygeleje vekslede med mislykkede Baderejser og kortere Sommerophold i Vedbæk eller Fredensborg, hvor hun — trods stærke Ansigtsmerter af Luften — færdedes en Del i Rullestol, kørt af »Professoren« selv. 1869 fulgte hun sin Mand til det nordiske Retskrivningsmøde i Stockholm, men dette var en enestående Glæde.

I September 1872 måtte Laura syg og svag rejse til Montreux, hvor hun tilbragte næsten to År for kun at komme endnu sygere hjem og ligge et helt År ubevægelig i en Gouttière. Senere prøvede hun med længere og længere Mellemrum at være lidt oppe — på Sofa eller i Rullestol —, indtil disse smertefulde Forsøg til sidst blev helt opgivet. Hun lå da i en Sæng på Hjul, der let kunde køres fra Stue til Stue, også til Bords i Spisestuen, når Tilstanden var nogenlunde. Personlig har jeg kun få Gange set Laura Grundtvig oven Sænge.

Den lange Skilsmisse under Svejtseroopholdet var tung at bære for dem begge. »På Søndag tiltræder jeg i Guds Navn den lange og tunge Rejse,« står der i Dagbogen; »denne Skilsmisse er usigelig svær; Gud hjælpe mig til

at bære alt, hvad der skal bæres!« Mange var de Breve, der veksledes, og foruden de daglige Avisvers fløj også større Digte den lange Vej fra ham til hende. Deres Bryllupsdag 1872 mødes de i Digtet:

»Fuglen grumset grå,
Sangfugl af de små,
sidder på de våde, nøgne Grene;
kvidrer dog så småt,
mener det så godt,
stryger Næb og pipper så alene.

I den Vinter hvid
Fuglen »Slid din Tid«
bygger i det visne Løv sin Rede;
kvidrer dog om Vår,
som i nye År
atter skal sit lyse Løvtag sprede.

Magen »Hjærtetrøst«
fløj i brune Høst
bort herfra mod Syd med Trækfuglskaren;
nu bag Elv og Rin
sidder Magen fin,
fløjter i sit Bur ad Vinterfaren.

Fløjt, min Mage huld,
bort den barske Kuld,
fløjt og syng om Sol og søde Sommer!
da for vist på ny
under klaret Sky
glad og frisk din Mage til dig kommer.

Stol, min elskte Brud,
trygt på Himlens Gud,
på vor store, milde Gud og Skaber!
vist han vil igen
samle Ven med Ven,
han ej mindste Fugl af Syne taber.

Lad da Sangen svag
 på vor Højtidsdag
 ikke svæve lavt i Klagetone!
 men i Håb og Tro
 stige fra vort Bo,
 mødes i en Tak for Herrens Trone!

Tak for År, som randt,
 tak for det, som bandt:
 tak for Kærlighedens Rosenkæde!
 den os binder end,
 Hjærtensven til Ven,
 Gud ske Lov for Kærlighedens Glæde!«

Det var deres fjortende Bryllupsdag, men som deres ældste Ven Frederik Barfod bevidner: deres Hvedebrødsdage varede Livet ud. Svend Grundtvig kom virkelig til Montreux i Sommerens Løb sammen med sin 74årige Svigerfader og sin Svoger, men forinden havde hans Hustru modtaget flere Digte fra ham. Juleaften skriver han skæmtefulde Vers i Julenissens Navn, — deres Julefester oplivedes altid af hans Småvers til de forskellige Gaver, — og en anden Gang digter han i Folkevisestil om »Svend i Rosengård«, der længes mod »Laura i Laurbærlund«. Langfredag 1873 takker han i et Digt for Blomster, hun har sendt, — —

»jeg kunde grant deres Sprog forstå,
 jeg nemmed fuldt vel deres Tale:
 de bragte et yndigt Paaskebud
 fra min Hjærtenskær, min Ungdoms Brud,
 om Markens spirende Grøde,
 om Tålmods Venten i Vinterslud,
 om Livets vågnende Gennembrud
 ved Vårsolens Morgenrøde.
 De kom med en frugtbar Foraarsvind,
 der bragte Tårerne på min Kind
 og vakte hvert elsket Minde
 med Håbet og Længslen i mit Sind« — — —

Hans Tanker flyver til hende, der sidder dernede

»vel stundum med Øjne våde,
i Hjertet Livstrangens Bølger gå,
hun stirrer op mod den Himmel blå
og håber alt af Guds Nåde.«

Og Digtet slutter:

»Ja, håb og vent i vor Herres Navn!
du kender jo Vej til Nådens Favn,
du har i hans Hus jo hjemme;
i fremmed Land som i Fødestavn
han kan vel din Röst fornemme.
Ja, håb og stol på den Herres Navn,
som troner højt i sin Himmelhavn,
så lydhør for Hjærtets Stemme,
som hører hvert Suk og kender hvert Savn,
han kender og bedst vort sande Gavn,
han vil ej vort Håb beskæmme!«

En Månedstid senere modtager hun det yndige og karakteristiske Digt:

»O, lad os gemme
kun hvad som lyst er og godt!
og lad os glemme
alt det, som piner os blot!
Det kan kun hemme
Rejsen til Himmerigs Slot,
hvor vi har hjemme
hos alle Drotternes Drot.
Lad da vor Stemme
nynne af Hjertet så småt:
Vi kan fornemme
Gud har dog gjort os det godt!«

I Juli 1874 rejste Svend Grundtvig til Montreux for at hente Laura hjem; på Hjemvejen konsulerede hun et Par fremragende tyske Læger uden Resultat; fra »Wildbad i Vildtyskland« skrev han: »Lauras Tilstand er jo ikke meget glimrende, og Udsigten ikke meget lys, — navnlig ængstes vi jo noget for den lange Rejse, der

endnu står tilbage, før vi når vort jordiske Hjem, — men vi lever dog så vel i et lykkeligt Samliv og i en god Tro til vor milde Gud og Fader, at det var Synd at klage.«

Hjemmet var fra April 1868 på Platanvej, hvor de boede tre Steder: Nr. 13, Nr. 12, hvor Svend Grundtvig døde, og Nr. 16, hvor Laura boede som Enke.

Hvor mindes jeg tydeligt de to sidste Hjem! Den kunstnerisk prægede Dagligstue, hvor Svend Grundtvig altid sørgede for friske Blomster til sin Hustru, — hun var jo aldrig ude af hans Tanker, og ofte bragte han hende en Opmuntringsgave: den første Bøgegren fra Søndermarken, de første Anemoner fra Charlottenlund, de første modne Jordbær, et fint Kobberstik, en ny Bog, eller hvad det nu kunde være, altid noget, der vidnede om hans Kærlighed eller havde Tilknytning til et fælles Minde eller til noget, der i Öjeblikket fyldte deres Sind. Der var aldrig noget, der skurrede mellem dem; en enkelt lille Uoverensstemmelse blev altid straks udjævnet, og svigtede Tålmodigheden en sjælden Gang, førte det ikke til Strid eller bitre Ord; ingen af dem kunde tāle, at Harmonien blev brudt.

I Dagligstuen lå Laura i sin store Sæng, mild og smuk; det sköntformede Hoved hvilede på mange hvide Puder, og de to lange, mørke Hårfletninger, som hun altid beholdt, faldt hende ned over Skuldrene; hun så forunderlig rask ud, når hun blot havde det nogenlunde godt, og hendes milde Öjne lyste en lige ind i Hjærtet. Ved hendes Sæng glemte man ofte, at man talte med en Patient; det var intet almindeligt Sygebesøg at se til hende; lød der Klager, kom de fra de besøgende, aldrig fra hende; åndslivlig og interesseret var hun altid rede til at dröfte Tidens forskellige Foreteelser, og kom man for at søge Tröst eller gode Råd, mødte man altid et åbent og varmt Hjærte og en klog Forståelse; hendes rige Sind ejede den Fantasi, som også er nødvendig for

at kunne indleve sig i andre Menneskers Følelser og Forhold. Personlig kan jeg vidne om, hvad hendes Ven-skab betød for min Moder i nogle særlig tunge År; trods h e n d e s Sygdom og h a n s Travlhed havde de Tid til at hjælpe andre, og det ikke blot med Råd, men også med Dåd. Det viste sig også her, at Varmen, i dette Til-fælde Hjærtevarmen, udvider alt — også Tiden.

Forskellige Kunstnere havde tegnet Møblerne derude, også Tæpper og Puder var broderede efter Skovgårds eller Konstantin-Hansens Tegninger, og to Statuer af Bissen — Ydun og En Valkyrie — havde en Hæders-plads.

Lauras Sæng havde som sagt Drejehjul, så hun let kunde køres fra Stue til Stue, og over Verandatrappen havde hendes Mand ladet bygge en Rampe, så han om Sommeren kunde køre sin Hustrus Rullestol ned i Ha-ven, når Vejret var varmt og absolut vindstille. Blom-strende Agapanthus får mig altid til at tænke på Platan-vej; jeg har aldrig set dem så skønne og dekorative som derude.

Ved Siden af Dagligstuen lå Professorens lille Stu-dereværelse, hvis Vægge fra Loft til Gulv var dækkede af fyldte Bogreoler; her sad den flittige Videnskabs-mand ved sit Skrivebord, men ofte rejste han sig for at gå ind til Laura og hilses af hendes glade Smil. Han kom som en Solstråle; altid virkede han oplivende og opmuntrende, enten han med næsten kvindelig Omhu ordnede lidt hist og her, eller han tog Plads ved sin Hustrus Sæng for at tale med hende om noget, han i Öjeblikket var opfyldt af, eller læse höjt for hende af ældre eller ny Litteratur. Hendes Dagbøger viser, hvor godt hun fulgte med, og indeholder tit klog og vægtig Kritik, ofte i munter og vittig Form, der vidner höjt om, at hun havde sin egen Mening, der godt kunde af-vige stærkt fra Flertallets Dom. Hendes Interesser

spændte vidt; og hvad enten Dagens brændende Spørgsmål var den fransk-tyske Krig eller et hjemligt Rigsdagsvalg, Brandes-Forelæsningerne eller Ibsen-Opførelserne, så vakte det Genklang herude og satte Følelser og Tanker i Bevægelse.

Der blev også tilført Hjemmet Liv og Afveksling gennem de unge Plejebørn, der Tid efter anden optoges derude og omfattedes med den største Kærlighed af begge Ægtefæller. Først boede Frederik Grundtvig hos dem i halvfjerde År, fra han 1876 blev Student til Februar 1880, et halvt År før han med sin unge Hustru forlod Danmark for at bosætte sig i Amerika; han var 30 År yngre end Svend Grundtvig, der blev ham både Broder og Fader. 1882 åbnedes Hjemmet for to andre unge: deres Gudsøn, den 16årige Aksel Duus, og Gusta Westergårds Datter, den 19årige Anna Claussen, der skulde være Laura til Selskab og pleje hende. Både Svend og Laura Grundtvig var meget glade for deres Børn, som de kaldte dem, og fik ligesom nyt Liv gennem deres friske og glade Ungdom.

Det er selvsagt umuligt at følge dette lykkelige Samliv fra År til År; jeg vil blot oprulle nogle Billeder, der forekommer mig særlig karakteristiske, og nogle få Gange give Ordet til Laura Grundtvig selv gennem hendes Dagbøger.

Som Dagene begyndtes med en fælles Morgenandagt, begyndte og sluttede hun Året i Jesu Navn med Bøn og Tak. »Så begynder vi da et nyt År i Jesu Navn! O, at Kristus må bo formedelst Troen i mit Hjærte, at Han altid mere og mere må blive mit Liv, mit Lys, mit Håb i Liv og Død!« skriver hun Nyårsmorgen 1880, og efter et særlig lidelsesfuldt År slutter hun således: »Gud være lovet og takket for al sin Nåde i Året, som nu er udrundet.« Et andet År begynder hun: »Gud give os et glædeligt Nyår i Vorherres Jesu Kristi Navn! O

Fader, lad det nye År blive så mildt og godt og lykkeligt for os, som vi kan tåle det, vær Du hos os og med os, hold Din Hånd over os, og afvend Sorgen og Ulykken fra vor lille Kreds, om det er muligt. Dog lad hvad der end skal times os, det alt blive os til Velsignelse, lad enhver Tilskikkelse bringe os Dig nærmere, så det Gudsmenneske i os må vokse, idet vi bliver stærkere og gladere i Troen og rigere i Kærlighed! Din gode Vilje ske i stort og småt! Intet skal skille os fra Dig og Din Kærlighed.« Selvfølgelig kom der Stunder, hvor Kampen var hård: »Livet hviler så tungt på mig imellem. Jeg længes efter Liv og Lys og Luft og Bevægelse og vegeterer kun som en visnende Plante. Gud hjælpe mig!« klager hun en Gang, men hun véd, hvor hun skal søge sin Styrke, og efter en lang Lidelsesperiode kan hun bede: »Gud lade det ej være spildt på mig, men lade al denne uendelige Pine blive mig til Velsignelse. Jeg véd og tror, at det alt er Nåde. Går det kun opad og hjemad, er jeg lykkelig.« Og i denne stærke Tro var de enige. Ved Svend Grundtvigs Kiste vidnede hans Hustru fra sin Sygesæng om sin elskede Husband: »Han levede og døde i Troens Bekendelse og i Fadervor; andet vilde han ikke vide af til sin Sjæls Salighed.«

De fandt også Styrke ved Herrens Bord: »Höjtidsdag! Svend og jeg modtog i Dag den hellige Nadver. Brandt kom Kl. 1 og talte om, hvorledes de förste Kristne brød Brødet med Fryd og i Hjærtets Enfoldighed.«

Efter trange Tider kunde det lysne lidt; så kunde Svend Grundtvig en varm Sommerdag køre sin Hustru lidt ud på Villavejene eller en enkelt lykkelig Dag helt op i Frederiksberg Have; ellers så hun kun Naturen — Vesterhavet, Genfersøen — i de Drömme, hun fuldt og fast troede, Gud sendte hende til Trøst i Stuelivet. Eller de samlede nogle unge og lod dem more sig af Hjær-

tens Lyst. »Vi fik en Aften med Sang og Klang. Bag-
 efter Kloral og Tømmermænd i Sovekammeret,« hedder
 det et Sted helt muntert; hun havde nydt de unges
 Glæde og betalte villigt Prisen. Også Alvor blev der
 talt. En Aften, da Gæsterne havde drøftet de sørgelige
 politiske Forhold, sluttede Diskussionen med, at de alle
 på Lauras Opfordring sang »Fæderneland! ved den bøl-
 gende Strand —«.

Forlovelses- og Bryllupsdagene blev til det sidste fej-
 ret som Festdage med Tak til Gud, med Blomster og
 Digte fra ham til hende og omvendt. Undertiden sang
 de efter Morgenandagten en af Sangene fra deres Bryl-
 lup. Deres første Bryllupsdag digter han:

»Når Hånd og Hjærte følges ad,
 den Skænk er god at tage:
 det har jeg følt og fundet glad
 i alle Årets Dage.
 Hav Tak da for den lille Hånd,
 der fører mig i Ledebånd!
 Og Tak for Hjærtet, Hånden ligt:
 så blødt, så rent, så rigt!«

Og i Digtets femte og sidste Vers vendes Takken
 opad:

»Så lad os da i Jesu Navn
 nu vore Hænder folde
 og takke Ham, som til vort Gavn
 jo haver alt i Volde,
 og bede Ham *sin* Kærlighed
 som lidet Frø at lægge ned,
sit Frø opelske i vort Bryst
 til Salighedens Høst!«

Forlovelsesdagen 1869 skriver han indtagende for-
 elsket, skælmsk og håbefuldt:

»Lille Laura! du
 husker vel endnu,
 hvordan det gik til for tolv År siden.

Spurgte dig mit Blik,
svared mig dit Nik.
Blik og Nik har holdt sig godt i Tiden.

Svaret var et Ja,
ej du gik derfra;
det er siden blevet Ja og Amen.
Tak for hvert et Blik!
Tak for hvert et Nik!
Tak for År og Dage allesammen!

Du min elskte Brud!
lad med Tak til Gud
os tilbage se på År, som runde!
Se så fremad frit!
gör mit Håb til dit:
atter frisk og glad i grønne Lunde!«

1874 mindes han efter 17 Års Forløb deres Forlovelses
fortroligste Enkeltheder i et sjælfuldt Digt, hvis to
sidste Vers skal anføres:

»For hvor mange Tusinde Blik og Smil,
jeg end siden af hende fik,
jeg aldrig glemmer den Elskovspil,
som lå i det ene Blik.

Da lagdes den Vej, da sloges den Bro,
som aldrig skal brydes og briste;
da blendedes vore Sjæle to
for aldrig hinanden at miste.«

Og i 1879 maler han et Billede af sin Ungdomsbrud:

»Jeg mindes det så tydelig,
jeg ser det for mig grant,
hvor du var ung og nydelig,
da du mit Hjærte vandt:
det klare, lyse Öjenpar,
det rene, dybe Blik, —
det sikkert intet Under var,
at *det* til Hjærtet gik;
så slank og svaj du vajede
som Siv for Sommervind,
og Havens Roser plejede
at blegne mod din Kind;

så bly, så blid, så kvindelig,
så sky, så skær, så fin, —
thi bad jeg dig så mindelig,
du vilde blive min.

— — — — —

Og tvende Sjæles Tragten og tvende Hjærter Slag,
de mødtes for Guds Åsyn på den hellige Dag,
for at følges ad og hjælpes ad i Lyst og i Nød,
for at elske tro hinanden i Liv og i Død.
Og sådan har det været nu i to og tyve År,
og sådan skal det blive, mens Hjærterne slår.«

Hans Ord vækker Genklang i hendes Hjærte:

»Vi havde stort Selskab den 10ende (December 1870).
Det gik så livligt og smukt. Hvem har også Grund som
vi til at fejre Bryllupsdag, den velsignede Dag! For
hver Gang den kommer igen, har vi mere Grund til at
takke og prise Gud, som lod os to finde hinanden, og
som lod vor Kærlighed vokse og vokse. At jeg skulde
blive så lykkelig! for jeg er trods Sygdommens hårde
Tryk så meget mere lykkelig, frejdig og glad, end da
jeg var ung og rask eller da ventede at blive det. Gud
har gjort det godt for mig. Hans Navn være priset!«
Og 1871: »I Dag er det 14 År siden hin uforglemme-
lige Skærtorsdag, da Livets bedste Lykke drog ind i mit
Hjærte og forvandlede hele min Tilværelse. Gud være
lovet og takket for de År!«

De længere Adskillelser affødte mange Digte; jeg
har allerede anført nogle af dem, der blev sendt til Mon-
treux. 1867 var Laura i Søderkøping og fik der på sin
Fødselsdag et meget langt Digt, der begynder således:

»Guds Fred, god Morgen, Laura lille!
Våg op af Sövne, se dig ud!
jeg kysser dine Öjne milde
og signer Dagen og min Brud,
Usét, usynlig jeg dig følger,

min Hjærtenskær! ved Dag, ved Nat,
 mens for dit Blik min Form sig dølger,
 jeg ænser Bjærge ej og Bølger,
 men vogter tro min dyre Skat.«

I September 1877 rejste Svend Grundtvig til Upsala for at blive Æresdoktor. »Om Aftenen kom til min Overraskelse et lille Rimbrev, skrevet om Bord på Malmøfærgeren, fra min mageløse Mand.« Hver Aften fik hun langt Brev, og gennem Telegrammer og tilsendte Programmer og Sange gjorde han hende det muligt at følge Höjtideligheden. Således gik det altid: ved Universitetets 400 Års Fest, ved Plougs Sølvbryllup og senere 50 Års Studenterjubilæum og alle de andre Festligheder, hvor hun »som en lille Askepot« måtte blive hjemme. Var de andre i Teatret, til Försteopførelsen af »Kongsemnerne« f. Eks., læste hun Stykket selv, eller han læste det höjt for hende. 19de November 1870 skriver hun i Dagbogen: »Thorvaldsens Dag! M. Hammerichs Bog om »Thorvaldsen og hans Kunst« havde ret stemt mig til hjærtelig at fejre hans Fest. Den er så ypperlig, så fin og så smagfuld, denne lille Bog. For Resten behøvedes der da ingen Forberedelse til at fryde sig i Mindet om Thorvaldsen, ham må man elske, som man elsker Solskin og Fuglesang og alt, hvad der er skönt, og som fryder Öje og Hjærte. Jeg vilde gärne gået med den stille Gang om hans Grav, det må have været gribende smukt: den stille, vemodigglade Skare, den blomstersmykte Grav og Musikkens dybe Toner. Jeg hang min Krans om hans Billede i den lille blå Stue, Svend læste Grundtvigs smukke Digt om Thorvaldsen höjt, i det samme faldt lige en Solstråle ind og belyste hans skönne Ansigt, — for mig var det en Fest, mit Hjærte var så fuldt af Tak og Glæde. Rasmus Nielsens Tale kunde ikke have vakt en större Festfølelse eller lykkeligere Stemning end den, jeg følte her i vort stille Hjem.«

»Svend og jeg vil fra i Dag begynde at læse Fransk sammen,« står der et andet Sted, »en Times Tid hver Dag. Han skal være Elev og jeg Læreren; nu får vi se, hvordan det vil gå.« Omtrent samtidig lærte hun sig selv »lidt Italiensk efter Petrarca.«

Jeg vil slutte denne Skildring af et enestående Samliv med Svend Grundtvigs dejlige Digt til sin Hustru på Fødselsdagen 1863:

»Laura, min elskte i Sygdom og Våde,
Laura, min elskte i Sundhed og Lyst,
altid min elskte af Himmelenes Nåde,
altid min elskte, min Glæde, min Trøst!
Dig gælder Takken hver gryende Morgen,
dig gælder Bønnen hver mulmende Kvæld
du er min Hjælper til Tålmod i Sorgen,
du er min Hjælper til Sagtmod i Held.

Himlenes Gud, hvem vi Fader tør kalde,
Han, hvem al Ære og Pris hører til,
Han, som har gjort det så godt for os alle,
når mod Hans Nåde kun tage vi vil,
Ham vil jeg takke for Dagen oprunden,
for al den Nåde, han ødsled på mig,
takke især for den Tid, som er svunden,
elskede Hustru! i Samfund med dig.

Ham vil vi prise for Frelse og Nåde,
Ham vil vi give os ganske i Vold,
Ham vil vi bede at styre og råde,
Han være ene vor Sol og vort Skjold.
Så vil vi glade i Kærlighed vandre
sammen i Jesu velsignede Navn,
elske vor Frelser og elske hverandre,
til Han os vinker fra Jord til sin Favn.«

Svend Grundtvigs Død kom, som bekendt, uventet og brat. Den 10. December 1882 fejrede de deres 24nde Bryllupsdag, og han bragte sin Hustru sin lige udkomne smukke Bog: Danmarks Folkeviser i Udvalg, illustreret

af Frølich; foran havde han skrevet et lille Digt »til min Laura«. Det blev hans sidste. Forlovelsesdagen den 9. April 1883 var deres fem og tyvende. Lidet anede de da, at de aldrig skulde få Sølvbryllup. Den 13. Juni kom Brandt og tog dem til Alters; en Måned senere var Svend død.

Torsdag Aften den 12. Juli var han på Banegården for at tage imod sin 84årige Svigerfader og sin Svoger, der kom hjem fra et Ophold i Hellebæk; han var gerne blevet lidt hos dem, »men det er Synd for Laura,« sagde han; »hun kunde måske falde i Søvn, hvis hun ikke lå og ventede på mig.« Næste Dag gik han sin sædvanlige Morgentur og plukkede i Haven en Buket friske Blomster til Laura; medens han stod hos hende, blev han overfaldet af et stærkt Ildebefindende og måtte gå i Sæng; den tilkaldte Læge mente, det var akut Mavekatarrh, og forordnede Medicin hver Time; hele Dagen havde han heftige Smerter, men sov dog nogle Timer, så han ikke fik sin Svigerfader og Svoger at se, da de op ad Dagen kom for at sige Goddag til Laura. Lørdag Morgen den 14. Juli stod han et Øjeblik op, men faldt om på Gulvet, og da Anna Claussen ilede til fra et Sideværelse, var han døende. Han hørte ikke, at Laura Gang på Gang kaldte ham ved Navn, og inden man fik ham løftet op på Sængen, var han død. Hans sidste Gerning her på Jord var at plukke Blomster til sin Hustru.

Menneskeligt set måtte dette Dødsfald blive et knusende Slag for Laura, men stærk i Gud tog hun Livet op på ny og overlevede sin Mand i næsten 8 År, de tungeste, hun endnu havde prøvet. Som altid i en dyb Sorg blev de uundgæelige praktiske Krav hende en Løftestang, og her var meget at gøre med at ordne de Grundtvigske Papirer og Svends egne Samlinger, et Arbejde, hun med vanlig Pligttrøskab og særlig Kærlighed tog op og trods sin store legemlige Svaghed også fik udført; hendes

Broder hjalp hende trofast, ligesom Brandt støttede hende i Arbejdet med Grundtvigs poetiske Skrifter, hvis VI Bind hun udgav i Foråret 1885. Allerede 3. Oktober 1883 blev Svend Grundtvigs Samlinger, bl. a. 23 Kapsler med Folkeminder, afleveret til Det kgl. Bibliotek.

Den første Tid var naturligvis en stadig Kamp for ikke at bukke under for Sorgen og Savnet, men Gud hjalp, og Slægt og Venner slog trofast Kreds om hende og gjorde, hvad der stod i Menneskers Magt for at sprede Lys i Mørket; på den ensomme Sølvbryllupsdag flokkedes de om hende, og en Kreds af de nærmeste bragte hende et stort Billede af Svend Grundtvig, den kæreste Gave, hun kunde få. I de ensomme otte År blev hun aldrig svigtet af den store Vennekare, hverken af Mænd eller Kvinder; der kom tværtimod nye til, bl. a. Aksel Olrik, Svend Grundtvigs Arvetager i Arbejdet med D. g. F. De søgte som før ud til hendes Sygesæng; de Dage kunde let tælles, da der ikke var flere Besøg, og som før gik de bekymrede altid trøstede og opmuntrede hjem. Også Svend Grundtvigs videnskabelige Venner var trofaste mod hans Hustru og sendte hende nu og da Breve eller litterære Arbejder. Den første ensomme Juleaften fik hun fra Professor *Bugge* det dejlige Edderdunstæppe, der fra den Tid altid lå over hendes Sæng, og på Svends Dødsdag skrev Professor *Child* fra Amerika smukt og varmt til sin Læremesters Hustru. »Börnene« blev hos hende i den første Tid, Anna Claussen til midt i December 1883, Aksel Duus til April 1884. Anna Claussen erstattedes af *Gyta Bloch*, Lauras kære Kusine, der havde været hos hende før, og fra September 1884 af Frk. *Hanne Blom*, der blev hos Fru Grundtvig til hendes Død.

I Februar 1884 mistede Laura Grundtvig sin fromme og elskelige gamle Fader. Efter hans Død besluttede

hans to Börn at bo sammen. De havde altid elsket hinanden inderligt lige fra Barneårene på Bjerregård, da lille Jörgen i et Selskab, hvor han fik Rødgrød, udbad sig at være fri for Fløde på sin anden Portion, fordi han vilde pakke den i Papir og tage den med hjem til Søster Laura. I April 1884 brød hun derfor op fra det kære og minderige Nr. 12 og flyttede til Platanvej Nr. 16, der nu blev de to Søskenes fælles Hjem. Et Par Måneder senere blev Jörgen Bloch forfremmet til Arkivfuldmægtig.

Det blev nu Lauras inderligste Ønske at være noget for Broderen, hvis svage Helbred og tunge Sind tit voldte hende Bekymring; hun omfattede også hans Arbejde med de færøske Kvad med aldrig svigtende Interesse, og det var hende en stor Glæde, da de 16 Bind lå færdige på hans Bord et Par Dage før hans halvtredsindstyveårige Fødselsdag.

I Maj 1884 blev Laura modelleret af Bissen; Komitéen for Mindesmærket paa Svend Grundtvigs Grav ønskede dette prydet med to Portrætmedailloner af ham og hans Hustru, ud fra den smukke og rigtige Følelse, at de to hørte sammen i Døden som i Livet.

Marmorrelieffet af Laura blev foreløbig givet i Jörgen Blochs Varetægt; selv fik hun de to Gibsafstøbninger af Medaillonerne, der blev anbragt over Svend Grundtvigs store Portræt på Væggen ved Siden af hendes Sæng.

Årsdagen efter Svend Grundtvigs Død blev Mindesmærket på hans Grav afsløret med den endnu tomme Plads til Hustruens Billede. *Ploug* holdt Talen, og bagefter var Komitéen og en større Vennekreds til Frokost hos Laura. Før Höjtideligheden blev der efter Broderens kærlige Tanke spillet Salmer i Villahaven.

Laura Grundtvig, Svends Enke, tog altså sit vante Liv op på ny. Det, der gav hende Styrke dertil, var

hendes Tro. I Bönnen fandt hun fra Dag til Dag ny Kraft til fromt og gudhengivent at bære sin næsten ufatelige Sorg og det Savn, der blev dybere År efter År. På sin Sølvbryllupsdag var hun stærk nok til at skrive i Dagbogen, hendes ensomme Sinds eneste fortrolige: »Herren gav, Herren tog, Herrens Navn være lovet!« I Tidens Løb gik mange af de gamle Venner bort, og hvert nyt Dødsfald fik »alle gamle Sår til at bløde«; enkelte fik hun dog Lov til at beholde, blandt dem gamle *Frederik Barfod*, »den fuldtro Ven«, der aldrig lod hendes Mindedage gå forbi uden at besøge hende eller sende hende et Livstegn. Efter hver ny Sorg klyngede hun sig inderligere til Guds Ord og levede efter dets Anvisning: »Den, som er en ret Enke og forladt, har sat sit Håb til Gud og bliver ved i Bønner og Påkaldelse Nat og Dag.« »Nærmere Gud til dig« blev hendes Liv! På sin tolvte Bryllupsdag skrev hun i et lille Digt til sin »kære Husbond«:

»Er Myrtekransen om Brudens Hår
en Gren fra Paradishaven,
da visner den ej, men til sene År
den frisk med de yndigste Blomster står,
de dufter end over Graven.«

Sandheden af disse Ord følte hun først rigtigt nu, da hendes Svend var gået forud, og i et af de Digte, hvori hun littede sit sorgtunge Hjærte efter hans Død, hedder det også:

»Guds Kærlighed sendte Sorgen
til mit jordiske Sind,
og Himlen kom mig nærmere,
da Svend, han gik derind.

— — — — —
Guds Vej vil igen og føre
mig til min elsktes Favn:
til ham jeg evig er bunden
i Jesu velsignede Navn.«

Om Menneskets Opstandelse og Gensynet hos Gud
 tvivlede hun aldrig; derfor kunde hun midt i sin dybe
 Sorg frimodig skrive:

»Vær glad i Gud, og græd ej så,
 de døde skal igen opstå!
 det Vingeord med Englerøst
 min bange Sjæl gav Lys og Trøst.

Ja, som en Engel sendt fra Gud,
 det bragte mig fra Himlen Bud,
 så Sorgens Nat oplystes ved
 et Glimt af Himlens Herlighed.«

I April 1890 måtte de flytte fra Platanvej til H. C. Ørstedesvej Nr. 25. Her boede Laura dog kun et År. Den 20. April 1891 døde hun af akut Lungebetændelse efter få Dages Sygeleje. Det eneste, der efter alle hendes Lægers Udsagn var rask på hende: hendes Lunger, blev hendes Død. Hendes sidste jordiske Bækymring var Broderen; hun vilde så gerne blive rask til den 16.,

hans Fødselsdag, da hun vilde gøre en lille Fest for at glæde ham.

Nu hviler både Svend og Laura Grundtvig under Vennernes Mindesmærke derude bag Frederiksberg Kirke. Under hans Portrætrelief står hans eget Vers, der skildrer hans Livsværk:

»Oldtids Guld af Muldet dækket
glimre kan ved Sol endnu:
Fædres Ånd af Graven vækket
taler end til Sønners Hu;
dem det bör med Flid at føre
Fortids Ord til Fremtids Øre.«

Under hendes står et Vers af *N. F. S. Grundtvigs* skønne og mægtige Skildring af »de levendes Land«:

»Lyksalige Lod,
at leve, hvor Døden har mistet sin Brod,
hvor alt, hvad som blegned, opblomstrer på ny,
hvor alt, hvad der segned, opfarer i Sky,
hvor Kærlighed vokser som Dagen i Vår
med Roser i Hår.«

Med Hjærtet fuldt af Tak og Kærlighed har jeg søgt at give og fastholde et sandt Billede af to betydelige kristne Mennesker og af deres indbyrdes Samliv. Jeg er ikke i Tvivl om, at de som vi alle har haft deres små Skrøbeligheder og svage Öjeblikke, men de blev altid overskygget af alt det, som ene er værd at mindes. Og selv om dette ikke i så høj Grad havde været Tilfældet, så har Mennesker altid Krav på at mindes af Eftertiden i deres bedste Öjeblikke.

På Gamle Grundtvigs Hundredeårsdag, Dagen för Svends egen Årsdag, modtog Laura fra Frederik Grundtvig et dejligt Digt om Svend Grundtvig, skrevet umiddelbart efter hans Død. Lad det blive de sidste Ord, der her skal siges.

SVEND GRUNDTVIG.

Så kaldte Fugl på Lindekvist
 i Morgengry
 dig til din Frelser, Jesus Krist,
 hos hvem en Gang vi mødes vist
 i Himmelby!
 Så har du stridt den sidste Strid,
 så gav dig Fred vor Frelser blid
 til evig Tid.

»For tidligt!« så dit Fædreland
 vel klage må;
 du var en ægte Idrætsmand,
 og den, dit Værk fuldføre kan,
 knap Lyset så;
 med Kraft og Troskab underfuld
 du bragte frem af dybe Muld
 vort gamle Guld.

»Så tidligt!« vi, som du forlod,
 vel sukke må;
 du nærmest ved vort Hjærte stod,
 en Ven så tro, en Ven så god
 vi aldrig få;

når hårdt du slog, selv mest du led,
thi det var kun, som vist vi ved,
af Kærlighed.

»I Herrens Time!« nynner blidt
Guds Engle små;
o! hvisk det i vort Øre tit,
så vi må Troens Øje frit
mod Himlen slå,
og se bag Tåreskyen bred
den gyldne Sol, som ej går ned,
Guds Kærlighed.

Vor Fader var en Kæmpe bold
i Støvets Egn;
du aldrig plettet har hans Skjold,
du vogted, til din Hånd blev kold,
dets dyre Tegn!
Gud give os, der Navnet bær,
som du at vorde Navnet værd,
o, Broder kær!

F. L. Grundtvig.

MINDER FRA FREDERIK BENEDIKT MØLLERS OG JAKOBINE BARTHOLDYS HJEM

(BREUM, HERFØLGE, SEJLING, RÖNNINGE)

AF SOGNEPRÆST A. BARTHOLDY MØLLER.

Fader efterlod sig som Manuskript til sine Börn udførlige Optegnelser fra sit Liv. Disse har været den væsentlige Kilde til efterfølgende Skildring, særlig for de ældste Deles Vedkommende.

For at kunne skildre mine Forældres Hjem, må jeg først give et Rids af den gamle Præstegård i Breum, midt i Salling, hvor Fader var født og opvokset; ti meget af det, der kom til at præge vort Barndomshjem, havde dybe Rødder i Traditionerne fra Breum. Der stod megen Glans over dette Hjem i Börnenes Erindring. Blot »Breum« nævnedes, var det som der lukkedes op for et rigt Skatkammer, der fik Öjnene til at lyse i Mindernes Stråleglans.

FORÆLDRENE.

Provst *Jens Møller* var en velanset Præst og dygtig Provst, Amdsrådsmedlem og Stænderdeputeret i Viborg. På sine gamle Dage overdrog Biskop Øllgaard ham i sit Sted at holde Visitatser både i Kirke og Skole. Fader fulgte ham ofte som Dreng på disse Rejser og hørte i den rationalistiske Tid mange tomme og opstyltede Prædikener, der tidlig gav ham Afsky for alt unaturligt Væsen. Provsten var mest bekendt som Forfatter af den i sin Tid uundværlige »Håndbog for Præster«. Det var dog ikke af særlig Tilbøjelighed for Juraen, at han udgav dette Værk, men for at skaffe sig Midler til de

mange Sønners Studeringer. Da Biskop Laub første Gang var på Visitats i Breum, ytrede han: Jeg havde troet i den gamle Provst at finde en tör, kedelig Jurist, der mest interesserede sig for Love og Kancelliskrivelser; og jeg fandt en Mand fuld af Poesi og Lyrik. Ved Landemoderne var han et skattet Element ved sine åndfulde og vittige Taler. Han kunde citere udenad lange Stykke af Oehenschlägers Hovedværker. Han spillede sjælfuldt Violin, og der gik Ry af hans Viola di Gamba, der desværre som så meget andet gik tabt ved Præstegårdens Brand. Han holdt af i Tusmørket at sidde mellem Börnene og spille til deres Sang. — Midt i den rationalistiske Tid holdt han fast ved den gamle Tro og satte af alle Helligdage Langfredag højest; den Dag prædikedes der i alle Pastoratets 3 Kirker. Hans Prædiken var hjertelig og personlig. Han talte ofte om Forholdet mellem Forældre og Börn. Efter Tidens Smag satte man megen Pris på, at Tilhørerne bleve rørte til Tårer; og det vidnes, at når den gamle Provst prædikede, var der næppe et tört Öje i Kirken. Hans Messe til »Velsignelsen« er bleven en Familiearv.

Med sin Hustru *Cecilie Giessing Leth* levede han i henvend 47 År et lykkeligt og harmonisk Ægteskab. Hun var Datter af Amtsprovsten i Skive *Jens Höjer Leth*, der døde 1812 kun 46 År gammel efter en nidkær og velsignelsesrig Præstegerning. Særlig var han de fattiges Ven og blev efter sit udtrykkelige Önske, der vidnede om hans ydmyge og kristelige Sind, jordet på Kirkegårdens Fattigkvartér, hvor hans Grav endnu findes. — Også han hørte til de Præster, der midt i Rationalismens Blomstringstid holdt fast ved den gamle Kristentro. Han var fra Skoleårene Ven af den fra Grundtvigs Skolegang i Århus bekendte Konrektor Stougaard. Da Grundtvig havde holdt sin Dimisprædiken 1810, gav de ny Toner inderlig Genklang i Provst Leths Hjærte.

Der er bevaret et Par Breve fra ham til Grundtvig, der vidne om hans Glæde og Beundring over, hvad denne havde slået til Lyd for. Han udgav flere Andagtsbøger og syslede i sine sidste År med et lille Bibelværk for Almuen, der indeholdt en Betragtning over et Bibelord til hver Dag i Året og afsluttedes med et Vers af hans

Provst JENS MØLLER

eget Forfatterskab. Han sendte Grundtvig dette Arbejde til Gennemsyn. Grundtvigs Svar med hans Dom over Værket er ikke bevaret, men synes at have været Forfatteren en Skuffelse — et Vidnesbyrd om, hvor lidt Grundtvig, der dog den Gang ikke var forvænt med Anerkendelse, var ude efter at vinde Tilhængere.

Cecilie, som var hans ældste Barn, var kun 14 År, da Faderen døde; hun var et tidlig udviklet Barn og havde været sin Faders fortrolige Veninde. Hvert År fra hendes 4 Års Fødselsdag skrev han et lille Digt »til sin aller-kæreste lille Cecilie«. Det sidste, der blev skrevet få Måneder før hans Død, lød således:

Provstinde CECILIE MØLLER, f. LETH.

Elsk Guds frygt mer end Kongerige,
 det er en Arv, som ej kan svige,
 og den jeg efterlader Dig.
 Gud véd, hvor snart min Hytte falder,
 når Du ej mer på Fader kalder,
 kald da på Gud og husk på mig.

Din bedste jordiske Ven

Jens Højer Leth.

Da han lå på sit Dødsleje, og Datteren sad hos ham, sagde han: Lille Cilie, når jeg kommer hjem til Gud, skal jeg ikke glemme at forene min Forbön med Frelserens for Dig og dem, Du vil komme til at kalde dine. Når hun i en fortrolig Stund kunde fortælle sine Börn derom, föjede hun gjerne til: Og når det er gået Eder godt i Verden, og I alle er kommet til at vandre på Guds Veje, tror jeg, det næst Guds Barmhjertighed skyldes Faders Forbön. — Dette meddeles som Vidnesbyrd om den Velsignelse, der kan være gemt i Fællesskabsfølelsen, der rækker ud over Graven; og vi må dog vist have Lov at tro, at når efter Apostelens Ord Kærligheden aldrig affalder, vil heller ikke dens rigeste Ytring, Forbönnen, kunne ophøre ved Døden.

Hjemmet, som de to byggede i Breum, blev velsignet med en stor Börneflokk — 6 Sønner, der alle studerede, og 3 Døtre. Af Sønnerne bleve 4 Præster. Den ældste, *Erik Høyer-Møller*, bekendt som Forfatter under Navnet »den gamle Feltpræst«, har skildret Hjemmet i Breum i »den gamle Præstegård«, dog med stor digterisk Frihed; særlig er den indlagte Pastoralteologi Forfatterens eget Værk. Den næstældste *Jens Leth* døde tidlig som Præst i Thyregod, efterladende sig to Börn, hvoraf den ene, Jens, er Præst på Låland, den anden, Tyra, gift med Missionær Steinthal i Indien. To bleve Jurister: *Albert*, Kontorchef i Krigsministeriet — han har komponeret den kendte Melodi til Vennen Johs. Helms' Sang: »Jeg elsker de grønne Lunde« — og *Hans*, der var Sparekassedirektør i Odense. Den yngste af Flokken, *Theodor*, lever endnu som pastor emeritus fra Birkerød. En Datter, *Vilhelmine*, blev gift med Pastor Peter Scharling i Randers (hos dem, der vare barnløse, fandt Börnene fra Tyregod deres andet Hjem). To Døtre vare ugifte: *Line*, der døde som ung (smukt skildret i »den gamle Præstegård« under Navnet Louise),

og *Andrea*, der flyttede til København med Moderen, da denne blev Enke. Hun havde i sine senere År Pensionat og sluttede sig hjærtelig til Vartov Menighed.

Der levedes til daglig et såre nøjsomt Liv i Præstegården. »Spis Brød til«, blev der ofte sagt til Börnene ved Bordet, så forsløg Retterne bedre; og Forkærlighed for Rugbrød er bleven en Slægtsarv fra den Tid. Börnene læste skiftevis den gamle Bordbön: »I Jesu Navn gå vi til Bord — —« og kyssede efter Måltidet Forældrene på Hånden til »Tak for Mad«. De sagde »Du« til deres Forældre, hvorimod Fader aldrig har hørt sin Moder bruge dette Stedord over for hendes Moder, der som Enke var i Huset, og som Börnene tiltalte med »I«. Indbyrdes sagde Börnene »han« og »hun« til hverandre, indtil de bleve 12—13 År; det var under ustandselig Latter, at de begyndte at sige »Du« til hverandre.

Men når der kom Gæster, eller når Börnene vare hjemme i Ferierne med deres Kammerater, var der ingen smalle Steder. Der udfoldede sig i Sommerferien i den gamle Gård et Præstegårdsliv med Sang, Musik og Åndrighed, der nok kan betegnes som typisk. Og på de mange Herregårde i Sognet var Ungdommen fra Præstegården velsete Gæster. Som Student var Fader tilligemed sin 2 År ældre Broder Albert Medlem af den såkaldte »lille Forening«, hvis øvrige Medlemmer — Peter Scharling, Tycho Spang¹⁾, Fr. Trier²⁾ og Fr. Reinhardt³⁾ — flittig gæstede den gamle Præstegård. På en Skovtur i Krabbesholm Skov blev Scharling forlovet med Husets Datter Vilhelmine. Også Broderen Henrik gæstede Breum Præstegård, og i hans bekendte Bog »Nøddebo Præstegård« ere flere Motiver — bl. a. Episoden

¹⁾ Sognepræst i Mern. ²⁾ Professor, Dr. med., Overlæge ved Kommunehospitalet. ³⁾ Chef for det islandske Departement. Måtte tidlig på Grund af Blindhed opgive sit Embede, men fuldførte dog flere fortjenstfulde historiske Arbejder.

med Hanen — hentede fra Breum. — Når de muntre Sommerdage vare til Ende, og Kusken Jeppe holdt for Dören for at køre Feriegæsterne til Skive, viftedes der fra Höjen i Haven, så længe Vognen kunde öjnes, og mange Tårer randt.

Så godt som alle Familiens Fornødenheder bleve forarbejdede hjemme, og Præsten drev selv Avlingen.

Jule- og Nyårsaften fik »Folkene« tidlig fri fra Arbejde. Efter Middagen, der bestod af Risengrød, Gåsesteg og Æbleskiver, kom Folkene alle ind i den rummelige Dagligstue og stillede sig inden for Dören; til Karlene blev der ikke Siddepladser. Salmebøger omdeltes. Juletræ med Gaver og Gudstjæneste i Kirken hører en senere Tid til. — Juleaften blev der sunget: »Op, glædes alle, glædes nu«; Nyårsaften: »Guds Godhed vil vi prise«. Slutningen af det sidste Vers:

I Jesu Kristi Navn vi bede Dig så såre:
vær dobbelt mild ad Åre, råd Bod på alle Savn!

blev gentaget 3 Gange — en Skik, der har holdt sig senere i Familien. Fader skriver: »Jeg hører endnu Søstrenes klare Stemmer, Moders rene Sopran, blandet med Tårer, Faders og Kapellanens Tenor. Folkenes Røst hørtes ikke meget. Derefter gik de med Avlskarlen i Spidsen om og rakte hver enkelt Hånden, ønskende »Glædelig Jul« eller Nyår. Når Avlskarlen kom til Fader, blev han gerne mindet om, hvor i de 3 Kirker der var Førsttjæneste næste Dag. Efter denne Andagst-time, der var så höjtidelig og uforglemmelig for alle os Börn, gik Præsten ind i sit Værelse for at forberede sig til næste Dag; vi andre spillede gerne »Komét« eller andre Selskabsspil om Pebernødder til skikkelig Sængetid.«

Fader skriver fremdeles i Mindet om sit Barndomshjem: »I småt og stort mærkede vi vore Forældres Kær-

lighed til os. Deres indbyrdes Kærlighed og den til os gjorde Hjemmet til et lille Paradis, vi aldrig glemmer. Når jeg skulde bort derfra, enten det var som Skoledreng til Viborg eller som Student til København, ja endog som Kandidat, græd jeg det meste af Vejen til Skive. Moder elskede vi højt, så kærlig, opofrende, selvfor nægtende hun altid var. Såre nøjsom i sine Fordringer til Livet, rolig og gudhengiven, når Modgangen mødte os; dette Sind havde hun arvet efter sin fromme Fader. Ofte så jeg hende sidde med sit ny Testamente og læse deri med Tårer i Øjnene. Herlige Aftentimer var det, når vi som Börn samledes om hende, mens hun spandt på Rokken, og hun så enten med sin klare Stemme sang for os Börnesange eller fortalte Historier.«

BARNDOM.

Fader var født d. 8. Juni 1832 og fik på sin Dåbsdag d. 17. Juli, som han holdt højt i Ære, Navnet *Frederik Benedikt*. Er der nogen Forbindelse mellem den Årstid, på hvilken et Menneske først ser Lyset og dets herskende Sindsstemning, passer Årstiden godt til Fader. Han var i en sjælden Grad et Sommerens Barn, et Solskinsmenneske.

Det tyngede hårdt på Provstens Budget at holde de tre ældre Sønner til Studeringerne, så det en Tid så ud, som Linjen måtte brydes; og Forældrene søgte at vække Drengens Interesse for Landvæsenet, hvilket dog ikke lykkedes. Senere blev Fader i øvrigt som Præst i Sejling en interesseret Landmand. Han bad ofte i sit stille Sind til Gud om at måtte komme til Bogen eller til Musikken, som han havde drevet fra lille af med stor Interesse; og han havde allerede tidlig nået usædvanlig Færdighed som Klavérs spiller, til Trods for at de korte Fingre endnu ikke kunde spænde over Oktaven.

Der åbnede sig imidlertid uvæntet en Udvej, hvorved

Drengens inderlige Ønske opfyldtes; og Fader følte sig hele sit Liv taknemmelig over, at Gud havde lagt Trådene så godt til Rette for ham som et Forsynets Barn. Det styrkede hans barnlige Tillid til Guds kærlige Styrelse i alle Ting, som var et fremtrædende Træk i hans Kristentro.

Det var i Høsten 1845, at Provsten skulde til Amtsrådsmøde i Viborg og tog Sønnen med. Om Aftenen vare de i Selskab hos Rektor *Olsen*, og Fader spillede for den meget musikelskende Forsamling bl. a. Ouverturen til »Don Juan« og »Tryllefløjten«. Spillet vandt meget Bifald og vakte Rektorens Interesse for Drengen. Da han hørte, hvordan Sagen stod, tilbød han, at Fader kunde komme dør i Huset og være Kammerat med Rektorens jævnaldrende Søn. Fader var overvældet over så uvæntet at stå ved sine Ønskers Mål og følte sig hele Livet i Taknemmelighedsgæld til Rektor *Olsen* og hans Hustru.

I Skolen fandt han en trofast Ven gennem hele Livet i *Villiam Hoff*; de vare Klassekammerater og skiftedes om Pladserne som Nr. 2 og 3. De bleve snart som to Sjæle og én Tanke og vedbleve at stå i Brevveksling med hinanden hele Livet.

Angående den lærde Skole kunde Fader i øvrigt underskrive de Anker for Åndløshed og Kedsommelighed, der ere førte imod den. Pryglesystemet florerede. Disciplene bleve kommanderede i Kirke, hvilket ikke stemte deres Hjærter til Opbyggelsen; dog gjorde det højtidelige Rum og Orgelspillet et dybt Indtryk på Fader. — 3-Års Krigen faldt i Faders sidste Skoleår og satte hans Sjæls Strænge i stærk Bevægelse; han oplevede en Luftning af »Ånden fra 48«, der kaldte hans Danskhed til Bevidsthed og prægede ham som den varme Fædrelandsven for hele Livet. *Frederik Barfod* talte begejstrende Ord til Gymnasiasterne og *Orla Leh-*

mann lod sin ildnende Veltalenhed høre fra Domkirkenes Kor ved den gamle Biskop Øllgaards Side — Byens største Rum måtte tages i Brug. Fader hørte her for første Gang et åndfuldt Ord, der kunde vække hans Sans for Historien som en levende Ström. Sammen med Hoff holdt han »Fædrelandet«. Drengene øvede sig flittigt i Våbenbrug; og de to øverste Klasser indgave Begæring til Regeringen om at måtte gå frivillig med i Krigen, hvilket dog blev afslået.

Studentereksamen måtte den Gang tages ved Universitetet. Præstefolkene ledsagede Sönnen derover. Moderen havde aldrig sejlet på Dampskib eller været i Hovedstaden. Fader skriver i Mindet derom: »Vi vågnede ved Kronborg og vare henrykte over den dejlige Indsejling med de herlige Villaer langs Kysten. Fuld af Henrykkelse udbrød Moder tit: Lille Börn! Lille Börn dog! ved alt, hvad hun så. Jeg længes efter at høre dette beundrende Udråb fra dig, søde Moder, når vi en Gang skulle vandre sammen i Paradisets Have. Arm i Arm med Fader og Moder kunde jeg ikke tænke, at Landingen på Himmeriges Kyst kunde være glædeligere. — Ved Landgangsbroen stod Broder Albert og viftede til os med sin Studenterhue; og ved Toldboden steg en glad Ungersvend i Land med et lyst Håb.«

UNGDOM.

Efter Afslutningen af Rusåret ved den såkaldte 2. Eksamen måtte Fader af økonomiske Grunde tage en Huslærerplads på *Lundgård* mellem Viborg og Skive, hvor to Drengene skulde forberedes til Latinskolen. Fader så senere tilbage på dette År som det mørkeste i hans Liv. Han følte sig som en dårlig Lærer, altfor uudviklet til at være noget for Börnene. Han skriver: »Oftentimes når jeg tænker på, hvad jeg forsömte over for disse Börn, beder jeg: tilgiv mig min Skyld. Jeg, som den

Gang nylig var sluppet ud af Skolen, hvor der brugtes meget Prygl, og jeg, som vidste, hvilken demoraliserende Indflydelse Pryglesystemet medførte, burde have sét, at Prygl nedlægger kun ond, aldrig god Sæd. Jeg mindes aldrig, enten når vi havde Literatur, Historie eller Religion, at jeg har givet Börnene et varmt Ord, der kunde gå dem til Hjærte; men jeg nöjedes med Bogens hårde Stene i Stedet for et levende Ords Brød«. — I øvrigt drev Huslæreren ivrigt på Musiken; han lærte Beethoven at kende og var betagen af de ny Perspektiver, som denne Musikens Stormester åbnede. Også Sören Kierkegårds Skrifter begyndte Fader at fordybe sig i som Modvægt mod Ändløsheden i det landlege Milieu.

Efter dette Intermezzo drog Fader atter til København og tog efter nogen Vaklen fat på det teologiske Studium. Af Professorerne var det uden Sammenligning *Martensen*, der kom til at betyde mest for Fader. Han skriver derom: »Jeg havde den Lykke at høre hans Forelæsninger over den kristelige Etik. Der var Änd og Liv derover. Han havde en stor Magt over Sproget, de vanskeligste Problemer bleve klarede, en Tanke forstod han at fremstille bestandig med nye Ord, indtil vi fik Klarhed over den. Og så var der Hjærtevarme og Begejstring, der virkede betagende på os, så mange lagde Pennen ned og foretrak at høre og mærke Ändens Vingeslag, der rørte ved Hjærtet. Når jeg stundom om Söndagen hørte ham prædike som Slotspræst, var det noget helt andet. Hvert Ord havde han skrevet, det var vejet og affilet; der manglede Hjærtets Varme, hans Änd var ufri, bunden til Papirets Kunstprodukter. På Katedret gav han sig ganske anderledes Änden i Vold, og Inspirationen lagde ham Ordet på Læben.«

Fader levede et rigt og fornøjeligt Studenterliv sammen med Vennerne fra »den lille Forening«, dyrkede flittig Musiken, deltog i Studenterforeningens Udflug-

ter, var også med i Studentertoget til Uppsala 1856 og sværmede som god national-liberal for Skandinavismen. Særlig var dog Samlivet med Hoff berigende. De boede sammen, læste næsten alt i Fællesskab og hørte hinanden i det læste på deres Spadsereture. Da Hoff's Öjne ikke tålte den megen Eksamenslæsning, var det en Støtte for ham, at Fader kunde læse Pensum'et højt for ham. — Hoff havde, medens Fader var Huslærer på Lundgård, været Realskolebestyrer i Nykøbing på Sælland. Her var han bleven forlovet med en Datter af den elskelige Pastor Bonnevie i Vallekilde; og i dette yndige Præstehjem, der mindede Fader så meget om Breum, kunde han, indført af Vennen, i Ferierne, føle sig som hjemme.

Så vidt jeg skønner, var Hoff forud for Fader i kristelig Afgjorthed og Udvikling. Når de disputerede, yndede Fader at tage Kætternes Parti; men det var mere af et Slags akademisk Hang til åndelig Gymnastik end af Overbevisning; og han glædede sig altid ved at fremkalde fra Hoff's Side det, han helst vilde høre, nemlig et stærkt Vidnesbyrd om Kristentroen. Det varede længe, inden Kristendommen blev ham den Livsmagt, der fik afgørende Indflydelse på al hans Tanke og Handling. Dog udtaler Fader med Tak til Gud, når han ser tilbage på Studentertiden, at hvor meget hans Hoveds Tanker kunde forvilde sig og famle i Mørke, hans Hjærte dog aldrig havde været løsrevet fra hans Barnetro.

Det var på den Tid, at Sören Kierkegaard rettede sine hårde Angreb mod Folkekirken. Den første Artikel, der fremkom i »Fædrelandet« og bar Overskriften: »Dette skal siges, så være det da sagt«, læste de to Venner sammen Lørdag Aften i Studenterforeningen. Den gjorde et dybt Indtryk på dem, og de gik hjem enige om, at dette vilde få en uhyre Betydning for Folkekirken. —

I en Tale, Fader holdt ved sin 70 Års Fødselsdag, husker jeg, at han udtalte, at disse Angreb, der til at begynde med virkede således, at han ikke kunde tænke på at være Præst i Folkekirken, senere snarere blev en Tilskyn-delse, idet han ræsonnerede som så, at når Folkekirken var så ringe, og han havde de samme Tanker om sin egen Værdighed og Ævne, måtte de to kunne passe til hinanden.

Fader hørte altid Biskop *Mynster*, når han prædikede i Slotskirken. Han var imponeret af den høje, smukke Skikkelse med den gyldne Ordenskæde på Brystet, der, når Døren til Sakristiet åbnedes af den fint libererede Kirkebetjent, majestætisk skred frem mod Prædikestolen og gjorde sit Buk for Enkedronningen. Prædikenen var formfuldendt og evangelisk, og Lommetörklæderne i Brug tre Gange, som det hørte sig til.

Ellers hørte Fader mest *Paullis* hjertelige og alvorlige Vidnesbyrd. I *Vartov* var han kun én Gang. »Immanuel« var det eneste Ord, han opfangede af Grundtvigs Prædiken (det var Marie Bebudelsesdag). Men den Venlighed, han mødte derinde, at de bøde ham Plads og Salmebog, havde han ikke truffet noget Steds för, og han fik et stærkt Indtryk af en Menighed.

Den, der fik störst Betydning for Fader, var *Blædel*, som den Gang var Kapellan ved Garnisons Kirke, og til hvem de fleste Studenter søgte. At Blædels Forkyndelse dog ikke alene var for lærde, anfører Fader et rørende Vidnesbyrd om. De havde i Huset en bornholmsk Tjæ-nestepige, der en Aften kom fra Blædels Bibellæsninger. Fader spurgte, om hun holdt meget af at høre ham. »Ja,« svarede hun stærkt bevæget, »er det ikke sandt, hvad han prædiker, så er der intet sandt«. Fra den förste Gang, Fader hørte ham, var han hjætegreben og blev hans stadige Tilhører både om Söndagen og ved Bibel-læsningerne. Han skriver: »Förste Gang, jeg hørte ham,

gjorde det er mægtigt Indtryk på mig; det var mig, som han talte til mig alene, når han skildrede Menneskehjertets Længsler og dets store Syndighed; jeg følte, det var netop sådan, jeg havde det. Jeg blev noget underlig ved, at han således kunde afdække mig, blotte mig fuldstændig; jeg havde aldrig følt noget lignende før: på én Gang en Skam og Sorg og tillige Ærgrelse over, at han sådan havde set ind i mit Hjertes inderste Vrå. Næste Søndag vilde jeg ikke derhen; men jeg droges alligevel så stærkt, at jeg ikke kunde lade være. Når han talte til den enkelte — »du kære Sjæl,« sagde han gerne, sjælfuld og hjærtelig, som hans Tale var — følte vi, at der var Ild i hans Hjerte for Vorherres Sag og for de stakkels Syndere, han vilde kalde til Omvendelse.« — Det fejler ikke, at der skete et afgørende Gennembrud i Faders Kristentro under Blædels Vidnesbyrd.

Angående disse År i København udtaler Fader i øvrigt: »Universitetsstudiet havde vel mere og mere vakt min Interesse og givet mig en Del Kundskaber, men ikke åbnet Hjærtets Öjne for Skriftens Rigdom, ikke givet mig nogen Forståelse af Kirkens Udvikling gennem Tiderne, ja ikke engang af, hvad Kirken egentlig var, og som Følge deraf ingen Forståelse af Kirkens Stilling i Nutiden. Men jeg havde ikke lidt Skibbrud på Troen; jeg havde bevaret Levelysten og havde stærk Trang og Lyst til at arbejde for Vorherre; hvordan det skulde være, var mig ikke klart.«

Da Fader i Sommeren 1857 havde taget sin Embeds-eksamen, var det den gamle Provsts Ønske, at han skulde afløse sin ældre Broder Jens som Kapellan, ligesom denne havde afløst sin ældre Broder Erik. Men Fader mente endnu ikke at have Modenhed og Frimodighed til Præstegærrningen, og den gamle stillede sig kærligt forstående derafter.

Der tilbød sig i Steden for en Huslærerstilling hos

Proprietær *Jakob Holm* til Ellingegård i Odsherred. Det År, Fader tilbragte her, fik afgørende Betydning for hans Fremtid. Både bragte det den indre Gæring til en lykkelig Afklaring, og særlig førte det ham *hende* i Møde, der skulde blive hans Hustru i 52 År og gøre »hans Halvliv helt«. De to kom til i en sjælden Grad at udfylde hinanden. Jeg er overbevist om, at der ikke er gået nogen Dag, uden de have takket Gud for hinanden og følt, at det var Ham, der havde føjet deres Livstråde så vel tilsammen.

På Vejen til de kære Venner i Vallekilde Præstegård var Huslæreren en Søndag kommen forbi Fårevejle Kirke, just som Klokkerne ringede sammen til Gudstjeneste, og Fader gik indenfor. Provst Garde bød ham efter Gudstjenesten ind i Præstegården, og her mødte han sin Skæbne. Det var ingen af de 6 Provstedøtre, men derimod Lærerinden, *Jakobine Bartholdy*. Hun, som endnu gik sortklædt efter sin Moders Død — Faderen, der var Kontorchef i Fodpostvæsenet i København, havde hun tidligere mistet — gjorde straks et stærkt Indtryk på Kandidaten; i øvrigt havde han hørt *hende* berømme af Hoff's Fæstemø, Betty Bonnevie, hvis gode Veninde hun var. Mens Provsten var i Annekset, fløj Timerne hurtig i Præstegården. Lærerinden spillede med sit smukke Anslag og sjælfulde Udtryk »Klosterklokkerne« af *Léfebure Wély*, og Fader måtte spille fra Bladet af Beethoven, en Prøve, der bestodes fuldt vel. Det var karakteristisk nok for den Betydning, Musikken skulde få i deres Hjem, at de første Akkorder bleve anslædede ved Klaveret.

Efter den Dag vare det Par Mil fra Ellingegården til Fårevejle Præstegård blevne meget korte, og snart vare de to blevne enige til stor Fryd for det unge Par i Vallekilde Præstegård, hvor Hoff senere blev sin Svigerfaders Medhjælper. Provst Garde yndede meget at teo-

logisere med Kandidaten og udgyde sine højjærværdige Vredesskåler over Grundtvigianerne, hvilket Faders Retfærdighedsfølelse måtte reagere imod. Han kom derved til at fordybe sig i Birkedals Postille »Synd og Nåde«, som betog ham ved sin Billedrigdom fra Poe-

FR. MØLLER og JAKOBINE BARTHOLDY.

siens, Naturens og Historiens Verden, og ved den Klarhed og Varme, hvormed der pegedes på Livskilderne og Herrens eget Ord.

Fader prædikede jævnlig i Højby Kirke, hvortil Ellingegården hørte, for den gamle Pastor Mathiesen. Der var en Kreds af »opvakte« i Sognet, der syntes godt derom og bad Huslæreren komme til en af deres For-

samlinger, hvad han også gjorde med Glæde. To små Stuer vare propfulde; Koner vare mødte med deres Småbörn på Armen. I Dören stod Missionær *Jens Larsen*¹⁾ og talte en Timestid meget alvorligt og vækkende. Efter en Salme af Brorson trådte *Peder Pedersen*²⁾ frem og talte ligeledes alvorligt og hjærteligt en Timestid. Til sidst bad Manden i Huset Fader om at slutte, hvad han også gjorde med få Ord, uforberedt som han var. Fader udtaler: »Dette Møde fik stor Betydning for mig, ti belært deraf begyndte jeg selv på sådanne Forsamlinger i mit første Kapellanår. Alt som jeg så Folkekirkens Død og Skrøbeligheder, fik jeg Frimodighed til at blive Præst; jeg følte, at jeg turde sige: Jeg tror, derfor taler jeg, og jeg fik Lyst til at vidne, ti jeg så, at der kunde kaldes Liv frem ved en troende, alvorlig Forkyndelse. Jeg underrettede da min gamle Fader om, at jeg var rede til at blive Kapellan, så Jens nu gjerne kunde søge Kald.«

Fader blev ordineret den 13. Oktober 1858 i Viborg af Biskop Laub. Det blev en Dag, han gjerne mindedes. Biskoppen talte over et af Faders Yndlingsord — om at blive som Börn for at indgå i Himmeriget, og vidnede om, at fra Hjærtet udgår Livet. Ordinandens Moder græd meget, hun syntes, hendes Søn i den Dragt lignede så meget hendes afdøde, elskede Fader. Søndagen efter indsatte Provsten den 3die af sine Sønner som sin Kapellan og talte over Ordet 1. Tim. 3,12: De, der tjæne vel i Menigheden, erhverve sig en god Stilling og megen Frimodighed i Jesu Kristi Tro.

¹⁾ Veltalende Opvækkelsesprædikant. Den første Missionær, »Foreningen for indre Mission« udsendte. Oprindelig Smed. Sluttede sig senere til Irvingianerne. ²⁾ Den første Formand for »Foreningen for indre Mission«, stiftet ^{17/9} 1853. Godsejer i Nyruy. Nærmede sig senere Baptisterne, og trådte ud af Folkekirken.

PRÆST I BREUM.

Fader tog fat fuld af Iver og Begejstring for Gærningen. En af de første Dage samlede han nogle i Skolen og forelagde dem sine Planer. Hver Onsdag Aften vilde han sammen med Læreren holde Aftenskole for Ungdommen; et Par Timer efter skulde de ældre møde, for hvem han vilde holde Foredrag om et eller andet brændende Spørgsmål, hvorom der så skulde samtales. Om Søndagen skulde Mænd og Kvinder samles for at indøve de ny Salmemelodier.

Den »evangelisk-kristelige Salmebog« havde man været forskånet for og var bleven ved Kingos; nu var Konventssalmebogen indført. Men man havde den kedelige Skik, at Kvinderne aldrig sang i Kirken — var det mon en Virkning af det apostoliske Ord om Kvindens Tavshed i Forsamlingen? — Fader bad og tiggede dem om at bryde denne sørgelige Uskik. Men de turde ikke. Hvad vilde Mændene sige, de vilde kalde det Vigtighed. Til Faders store Glæde havde Kvinderne dog taget Mod til sig 1. Juledag. De bedste Sangere havde sat sig sammen og istemte så kraftig »Et Barn er født i Bethlehem«, at Mændene i Begyndelsen glemte at synge med. I Julen 1860 holdtes for første Gang Juleaftensgudstjeneste i den gamle Klosterkirke, som var smukt oplyst og pyntet med Gran og propfuld af Unge, Gamle og Börn; alle vare henrykte. Fader holdt også Bibellæsninger og fik oprettet et meget brugt Læseselskab. Med Konfirmanderne læstes fra Kl. 9 til 3 med en Times Middagspavse.

Fader gik meget rundt til Folk, hvad de satte stor Pris på. Der knyttedes mange Hjærtébånd, og Fader vedblev til sine sidste År at holde Forbindelsen vedlige med sin første Menighed; dette faldt så meget naturligere, da hans næstældste Søn Åge i 1899 var bleven Sognepræst i Breum efter et almindeligt Ønske i Me-

nigheden om atter at knytte Forbindelsen med den gamle Præsteslægt, et Ønske, der rørte den gamle Kong Christian den 9des Hjærte.

Da Kirkeminister Hall havde anbefalet Oprettelse af Menighedsråd, greb Fader Tanken med Glæde; han kaldte tre gode Mænd til sig og udviklede for dem, hvorledes der kunde arbejdes for Kristenlivets Vækkelse, og hvor ringe det stod til. Men da der så blev ytret, at man syntes, at alt var i den bedste Orden med fulde Kirker og stadig Altergang o. s. v., følte Fader sig meget skuffet, og det blev første og sidste Møde i den Sag.

En Skuffelse af lignende Art fortæller Fader således om: »Der kom en Mand fra Annekset til Præstegården. Fader sagde til ham: »Dèr har Du*) den ny Kapellan.« Manden svarede: »Ja, nu kommer det an på, om han kan blive lige så dygtig i Sogneforstanderskabet**) som Jens.« Da måtte mit Hjærte synke; ti den Slags Sager vare mig fuldstændig fremmede, og jeg fik aldrig Interesse derfor, om jeg end efterhånden ved Faders Hjælp kom ganske godt ind deri.«

Men i det hele var det en åndelig Vårtid. Der var megen Modtagelighed for Ordet — Sallings gamle Ry for at være »Præsternes Paradis« fornægtede sig ikke. Fader skriver i et Brev fra den Tid: »Det er et mageløst Kald, Præsten har. Jeg vilde ikke bytte det bort for alt i Verden; en uendelig Jubel er det for mig at se, så meget her er at gøre; jeg føler mig ret i Ungdommens bevægelige Element, når jeg sådan har en Masse Ting at drøfte, og en Glæde er det mig, at så mange forsikre mig, at som de havde Tillid til mine

*) Provsten sagde »Du« til alle Bønderne; Fader begyndte straks med »De«, men flere, der syntes, det lød så koldt og fornemt — også Brødrene havde sagt »Du« — bade ham tage det gamle op, hvilket han også gjorde.

**) Sognepræsten var den Gang født Formand i Sognerådet.

to Brødre, har de det også til mig. Når så Arbejdet om Dagen er endt, og jeg om Aftenen sidder mellem mine kære, føler jeg ret, hvor meget jeg har at takke Gud for.« En stor Glæde var det også for Fader, at den gamle Provst aldrig lagde noget Halmstrå i Vejen for Sønnens mange ny Planer, men altid stillede sig kærligt og forstående deroverfor.

Der blev en ikke ringe *Opvækkelse* i disse År, og den fremkaldtes især ved de gudelige Forsamlinger, som Fader begyndte at holde. Under Sukket over al den Vanekristendom, der fandtes, kom han til at tænke på de gudelige Forsamlinger i Odsherred og besluttede at forsøge noget lignende.

I en Pavse ved et Sogneforstanderskabsmøde spurgte Fader en ung Gårdmand, der havde Interesse for Guds Rige, om han måtte holde en gudelig Forsamling i hans Hus. Manden blev forbavset. Han kendte kun sligt af Modstandernes Beretninger og ytrede Bekymringer for at få sine Vinduer slået ind; han mente, det kun var »de hellige«, der holdt Forsamlinger. Fader beroligede ham med Hensyn til Vinduerne og mindede ham om, at »hellige« skulle vi jo alle være, når vi ville se Gud. Tilladelsen blev da given og Mødet bestemt. Fader skildrer det således: »I Storstuen var sat et lille Bord midt på Gulvet, Stole og Bænke rundt omkring. Til den bestemte Tid kom den ene Kone efter den anden med det hvide Tørklæde om Salmebogen og enkelte Mænd, meget nysgerrige efter at vide, hvad dette skulde betyde. At Guds Ord kunde forkyndes i Husene, var dem noget ganske nyt. Da de så vare blevne bænkedede, sang vi en Salme, og jeg holdt en Tale til dem. Sådan at stå Ansigt til Ansigt med dem og så at kunne tale ganske jævnt og ligefremt, hvilket jeg først lærte i disse Forsamlinger, så godt eller dårligt som jeg nu kan det, det gjorde et stærkt Indtryk på alle, så da jeg

sluttelig spurgte, om andre vilde have en lignende Forsamling, bade de alle derom.

Med denne Forsamling begyndte en ny Vækkelse i Salling. Man kom virkelig »sammen« i de gudelige Forsamlinger; man følte Båndet, der knyttede os til Herren, og som omslyngede os alle; vi mærkede Anden som Samfundsånden og fik derved Lyst til Søndagsgudstjæne og den hellige Nadvere. Navnlig de unge Piger og Koner bleve grebne af Ordet, og de udfoldede en stor Mission, den enes Ild antændte den anden; de bekendte Herren for andre, besøgte syge, sang og læste for dem.«

Opvækkelsen bredte sig stærkt. Skolelærer *Nielsen* i Grinderslev, der var Faders gode Ven og Medarbejder, sagde: Jeg kan næppe komme i noget Hus, hvor der ikke nu tales om kristelige Ting og synges Salmer. — Vækkelsen fremkaldte naturligvis også Modstrøm, og de, der sluttede sig til den, måtte finde sig i at ugle ses som »de hellige«. Modstanden havde for øvrigt ikke det skarpe Præg som i Nabosognet Junget, hvor *Konradsen* var bleven Kapellan, og ved sin kraftige Personlighed og levende Iver fik vakt et stærkt Røre. At Modstanden i Faders Sogne mildnedes, dertil bidrog dels den store Ærbødighed, hvormed man så hen til den gamle Præstefamilie, dels at Fader havde en mildere og blidere Måde at tale til Folk på.

Venskabet med *Konradsen* bidrog meget til, at Fader efterhånden fandt *Hvile i den Grundtvig'ske Anskuelse*. *Konradsen* havde været Kapellan i Hvejsel og besøgte da ofte Pastor *Svendsen* i Jelling. Da de en Aften fra Studereværelset kom ned til Tebordet, sagde *Svendsen* til sin Kone: »Jeg har nu marscheret op med alle Beviser for, at Troens Ord er af Herren selv; men *Konradsen* kan endnu ikke tro det.« — »Hvem skulde det ellers være af«, sagde Præstekonen troskyldigt. Og

denne lille Bemærkning gjorde stærkere Indtryk på Konradsen end Præstens Argumenteren.

Fader, der var et Stemningsmenneske med stærkt udviklet Følelses- og Fantasiliv, led ofte under Følelsen af, at Gud syntes at skjule sig for ham; han længtes efter et fast Punkt, hvor han kunde hvile både i Sorg og i Glæde, og han fandt det i Troens Ord. Det blev en dyb og stærk Oplevelse, der stod sin Prøve gennem hele hans Liv, at »når Hjærtet med Varme om Ordet slår Arme, Vorherre vi tager i Favne«. — Dette blev også i den første Kærligheds Varme, da Følelserne ere stærke, men også let kunne kølnes, grebet af mange med Begejstring. Ja, det blev overdrevet, så de opvakte undertiden grebe til Ordet som en Trylleformular, så de gik til syge og »læste« Troen over dem.

Faders Prædiken kom efterhånden til at dreje sig meget om *Dåben*. Han besøgte en Gang en Kvinde i Menigheden, som han havde Tillid til — hende, som i øvrigt delvis har været Model til »Den gamle Feltpræst«s Skildring »Ellen« — og bad hende ærlig sige, hvad hun mente om hans Prædiken. Dertil svarede hun, at hun syntes, der manglede noget. Præsten talte om, hvordan vi ved Troen på Jesus kom til Faderen, og hvordan Helligånden førte os til Troen på Jesus; men så stoppedes der op. Hun savnede det Spørgsmål besvaret: Hvordan får jeg så Del i Helligåndens Gave? Derved blev Faders Tanke ledet hen til Dåben, og Vidnesbyrdet derom blev ved til det sidste at klinge som en stærk Tone gennem hans Forkyndelse. — Jeg mindes også, at Moder i sine ældre År kunde sige, når det hændte, at hun havde været i en fremmed Kirke: Det var en opbyggelig Gudstjeneste, det bedste var, at der var Barsedåb.

I øvrigt havde Faders Prædiken i hans Sallingtid et *strængere* Præg end senere. Ofte drejede den sig om

Guds Börns Forhold til det verdslige Liv, og »Skellet« trådte stærkt frem. Det selskabelige Liv, som det almindelig førtes på Herregårdene med L'hombrespillet som den væsentligste Interesse, var Fader en Lidelse. »Hvad der ikke var bestemt kristeligt, havde jeg ingen Interesse for. At »Hedningernes Dyder ere glimrende Laster« stod som uomstødelig Sandhed, og endnu havde jeg ikke lært at se Mennesket i Menneskene. Skönt vi bestandig talte om og arbejdede for Livet, havde vi endnu ikke erfaret, at Livet går ikke efter bestemte Paragrafer, hvor man, når man har lært den ene, går videre til den næste.«

Foruden Konradsen og Fader kom som den tredie *Kristian Glud* i Jebjærg, som de trådte i nært Venskabsforhold til, med i den ny Bevægelse, og da han, der begyndte som en levende og nidkær Skrifteolog, først var vunden for »den kirkelige Anskuelse«, kom han til at stå som Høvdingen i Salling, efter at de to andre havde fundet deres Virkekreds anden Steds. Glud var ærlig og oprigtig i al sin Færd og en sjælden opofrende Præst. Som Kapellan hos sin Fader i Jebjærg havde han et lille Værelse med en Pult, et tarveligt Træbord, to simple Stole og en Sæng. Da han efter Faderens Afsked blev Sognepræst, forblev alt uforandret; han blev boende i sit gamle Værelse, og Forældrene skulde have det, som de vare vantede til.

Næppe var Fader kommen i Gang med sin Præstegærning, før der indtraf en Begivenhed, der pludselig forandrede alle de ydre Forhold. *Den gamle Præstegård brændte ned til Grunden* den 19. Juni 1859. Det var en Dreng, der mente sig skabt til noget større end at passe Gæssene i Præstegården, som havde besluttet at fri sig for denne Bestilling ved at sætte Ild på Gåsestien — uden at tænke på Følgerne. Alt, hvad Fader ejede lige til Præstekjole og Bibel, gik op i Luerne; det

var et tungt Slag på den Måde at måtte skilles fra alle minderige Ting fra Barndom og Ungdom, som han omhyggelig havde gemt.

Provsten var på Visitats i Fjends Herred; man vidste ikke en Gang hvor, og det blev Faders tunge Hverv at opsøge ham og meddele ham den sørgelige Tidende, som han, idet han sprang af Vognen, indledede med at sige: »Vi er alle raske, Moder har det godt . . .« Denne Begivenhed tog hårdt på den gamle Provst, der den Gang var 73 År, og han forvandt det vel næppe helt, skönt han endnu holdt ud i 4 År og oplevede sit 50 Års Jubileum som Præst den 7. Maj 1863, en Dag, der fejredes med stor Höjtidelighed; alle Börnene vare mødte og mange Præster fra fjærn og nær. Biskop Laub talte i Kirken og overrakte Jubilaren Danebrogsmændenes Kors.

Der vistes fra alle Sider en rørende Hjælpsomhed mod den brandlidte Præstefamilie. Det gamle Ord slog til, at man bliver ikke fattig efter en Ildebrand. Nabo-præsterne sendte Fader Bøger, og fra en af dem fik han en Præstekjole, der dog stumpede slemt både på Arme og Ben. Den ene Fløj af Herregården Eskær blev ved Baron *Adelers* omsorgsfulde Tilbud overladt Præstefamilien, medens Byggeriet stod på, og næste Forår kunde der flyttes ind i den ny Præstegård, hvor der var indrettet en hyggelig Kapellanbolig.

Her blev da mine Forældres første Hjem, efter at de havde holdt Bryllup den 14. Maj 1862. Brylluppet stod i Mårum Skovriderbolig, hvor Moder siden Opbrudet fra Fårevejle havde været Lærerinde hos Kammerjunker *Schwanenskjold*, og var bleven som en Datter i Huset. Vielsen foretoges af Hoff, der havde Ordre til som Tekst at bruge Ordene fra Ruths Bog, der stadig have lydt ved Bryllupper i Familien: »Hvor Du går hen, vil jeg gå; hvor Du tager Herberge, vil jeg blive; hvor

Du dør, vil jeg dø og begraves, og kun Døden skal skille mig fra Dig.«

Kapellanens Indtægter vare små; men der blev bødet derpå dels ved en frivillig Offerdag, der viste Stigning År for År, dels og navnlig ved den Overflod af Naturalier, der strømmede til Køkkenet som Vidnesbyrd om de gode Sallingboers Hjærtelag overfor deres Præstefolk. Der kom Æg, Smør, Fløde, Ost, Flæsk, Kød, Fisk, Finbrød, Søsterkage, levende Lam, Småskabninger, Tørv etc. Aldrig var Kælderen tom, men ofte kneb det for den lille Husholdning at få anvendt de gode Sager, navnlig i den Tid, da Ålene fangedes. Når Fader om Søndagen var færdig med Tjænesterne, tilbragtes Aftenerne i det gamle Hjem, hvor Søstrene gjorde det hyggeligt, og Musikken lavede op.

Kort efter mine Forældres Bryllup kom Moders Søster, *Elisabeth Bartholdy*, i Huset hos dem. Hun, der altid havde haft svage Öjne, var i Konfirmationsalderen bleven fuldstændig blind efter en mislykket Operation. Stiftsprovst *Rothe*, der konfirmerede hende, trøstede hende med, at hun vilde komme til at mærke, at alle nu vilde kappes om at være gode mod hende. Dette kom i alt Fald til at gælde for Moders Vedkommende. Hendes Moder havde på sit Dødsleje været bekymret for den blinde Datters Fremtid og betroet hende til Søsterens Omsorg, et Hverv hun tog op med enestående Opofrelse og Samvittighedsfuldhed. Den blinde Moster kom til at høre vort Hjem til indtil det sidste. Moder veg så at sige aldrig fra hende, hverken ude eller hjemme. Hun var i en sjælden Grad interesseret i alt fra Ändens Verden. Jeg har aldrig set hende træt af at høre eller få læst for sig, som vi Börn tidlig indøvedes i. Mens Strikkepindene gik flittigt, ind sugede hendes Sjæl hvert Ord ved Møder eller Konventer. Hun fik så meget ad Ørets Vej, at hun ofte

udtalte, at hun hellere vilde undvære Öjets end Ørets Brug, hvad vel ikke mange vilde samstemme med hende i. Efter Moders Død tilbragte hun sine sidste År i Diakonissestiftelsens Hjem »Sarepta« og sluttede sig af hele sit Hjærte til Solbjærg Menighed.

Efter Bedstefaders Død var det et almindeligt Ønske i Menigheden at beholde Fader som Sognepræst. En Adresse derom blev underskrevet af alle de tre Sognes Beboere på to nær. Der blev valgt en Deputation til at forebringe Sagen for Kongen og Ministeren, og Fader rejste med Bønderne til København. Det fornøjede ham at være Vidne til de umiddelbare Menneskers Forundring over alt, hvad de oplevede på Rejsen. Da deres Tur kom til at stedes for Kongen, der den Sommer boede på Skodsborg, spurgte en af dem i sin Benovelse, om de skulde falde på Knæ for Majestæten. Frederik den 7de talte jævnt med dem om deres Bedrift og lovede at gøre, hvad han kunde for at opfylde deres Ønske. Glædestrålende kom de ud fra Avdiensen. »De er sikker på Embedet«, sagde de til Fader, der væntede i Haven uden for Kongens Telt, »Kongen vil gøre, hvad han kan«, og i den Retning mente de, der ingen Grænser gaves. Kultusminister Monrad var mere forbeholden. Tiden trak ud, Kongen døde, der kom en ny Farao, og en anden blev udnævnt, som beklædte Embedet i 35 År.

Mens de vare i Hovedstaden, indtraf det første Vennemøde, der var imødeset med stor Forvæntning, og Fader fik sine jyske Venner overtalt til at tage det med. Om Aftenen på Grundtvigs Fødselsdag vare de mange Deltagere ude i hans Have på Gamle Kongevej. Der blev sunget og talt, og til sidst måtte de alle op at hilse på den Gamle og trykke Høvdingens Hånd.

HERFØLGE.

Det følgende Forår blev Fader udnævnt til Kapellan p. 1. for Herfølge og Sædder Menigheder. Her ventede der ham en rig Virksomhed, og de 10 År i Herfølge bleve såre lykkelige. Det var her ikke mindre end i Salling en grødefuld Forårstid, hvor man måtte tænke på Höjsangens Ord om, at Vinteren er forbi, Blomsterne ses på Jorden, Turtelduens Røst høres, og Sangens Tid er kommen.

Medens man i Årene efter Krigen i de toneangivende literære Kredse, hvor Brandes snart blev Profeten, kun kunde se Nedgang, og Skepticismen bredte sig, udfoldede der sig i den Grundtvig'ske Lejr et Livsmod og en Virkelyst til at bygge et nyt Danevirke, som man fra den anden Side først langt senere fik Öje på. Og Fader følte sig altid Gud taknemmelig, fordi han fik Lov at være blandt Arbejderne både i kristelig og folkelig Retning. Med sit ydmyge og barnlige Sind og sit lyse Syn havde han let ved at vinde Indgang for sit Vidnesbyrd. Vennen Reinhardt skriver i et Brev: »Du er ret et lykkeligt Menneske med dit lyse, frejdige Blik på Livet; og aldrig har måske nogen gjort mig det Navn, hvormed man stundom benævner Grundtvigianismen, »den glade Kristendom« så forståeligt som Du.«

I Herfølge var Jordbunden vel beredt ved *Willemoes'* Virksomhed. Denne stærke Personlighed havde som Præst i Herfølge oplevet en gennemgribende kristelig Opvækkelse og havde på Prædikestolen bedt Gud og Menigheden om Tilgivelse for det, han hidtil havde prædikeret. Han var den Gang over 60 År og følte, det havde Hast med Kongens Ærinde i de få År, han havde tilbage. Han holdt en Mængde gudelige Forsamlinger, ikke alene i Sognet, men rundt om i hele Sydsælland. Folk strømmede til, og hans stærke og indtrængende

Forkyndelse, der var noget pietistisk præget, vakte et stort Røre.

Forsamlingsfolkene havde to Ordførere i Sognet foruden den gamle Lærer *Ravn* i Herfølge. Fader begyndte med at stille sig midt iblandt dem, talte ved deres Møder og havde i den første Tid deres Tillid. Efter et Par Års Forløb kom det dog til et Brud; Ordførerne savnede i Faders Forkyndelse de stærke Udtryk for Hjærtets Sønnerknuselse, som de vare vante til fra *Willemoes'* Tid. Man gik så hver sine Veje, men Lægprædikanternes Forsamlinger kom snart til at føre en hensygnende Tilværelse.

I de År var man i Grundtvig'ske Kredse levende optagen af »*det folkelige*«. Kæmpeviserne, Sakse, Sagaerne og navnlig Myterne bleve dragne stærkt frem, ikke alene i Foredrag, men også i Prædikenerne, idet man søgte at påvise Anelserne i det nordiske Hedenskab om Kristendommen. I Bibelhistorie brød man ofte af ved 'Babelstårnet og gik så med Odin til Norden, der fremstilledes som det ny Israel, hvorfra Lyset skulde udgå varmende og frigørende til hele Verden. Til Trods for Overdrivelser og Vildskud, som Fader ingenlunde var blind for, var han af hele sit Hjærte med i den stærke Bevægelse, og han så' i Arbejdet for at vække det danske Folk til Bevidsthed om dets Ejendommelighed en nødvendig Johannes Døber Gærning, der skulde berede Vej for Kristendommen. En *Friskole* begyndte, som dog ikke kunde trives. *Brøderup Höjskole* blev et Brændpunkt for det folkelige Røre i Egnen, og Fader kom der meget. Også *Skyttebevægelsen* tog et stærkt Opsving i de År, og Fader var i Amtsbestyrelsen sammen med Skat Rørdam i Rønnebæk.

Det blev for Fader en Skuffelse, da der gik *Politik* i dette folkelige Røre, og han så' med dyb Mistillid på Dannelsen af »Det forenede Venstre«. I den Hen-

seende delte han ganske Birkedals Syn på denne »fal­ske Alliance« mellem »Aser og Jætter« (som det hed i den Tids Sprog). Han vilde holde på det gamle natio­nale Venstres Program og først og fremmest se hen til at få hæderlige, dygtige og fædrelandskærlige Folk ind i Rigsdagen. Fader skriver derom: »Den hele politiske Kamptid var skæbnesvanger for Kirkelivet; dens Bit­terhed og Ilterhed skilte kristne Venner fra hinanden; der spurgtes ikke længere om Kristne eller Ikke-kristne, men om »Höjre« og »Venstre«, og de, der ikke vilde slutte sig helt og holdent til »Det forenede Venstre«, bleve satte i Höjres Rækker. Ved Valg foretrak Kristne en afgjort Fritænker og Evropæer for en Kristen, når han kun hørte til Partiet. Således at sætte det ene for­nødne i Baggrunden var en stor Synd, der lamslog hele det kristelige Liv og tilföjede det Sår, hvoraf det stadig lider. Jeg blev i mange Måder skilt fra Venner i Menigheden, og den gamle Fortrolighed i et og alt var borte — hvor den politiske Luft er fuld af Bakte­rier.«

Fader henviste ofte til Forskellen mellem Moses og Aron, den förste som den store, folkelige Mand, der vovede at gå mod Strömmen og holdt Banneret höjt, den anden som den, der lod sig lede af Mængden og søgte Popularitet.

Men trods disse Skygger lå der i det hele Lys og Velsignelse over Herfølgetiden. Fader havde let ved at vinde Venner, også blandt Præster, og de bleve snart »Dus«. Der var den Gang et sådant Venskabsbånd mel­lem Grundtvigs Venner, at man kunde besøge dem, man ikke kendte, og blive modtagen som gammel Ven. I det nærliggende Ulsø virkede den Gang den ildfulde og veltalende *Andr. Leth*; den lille Mand udbredte et Humør og Liv omkring sig, der var smittende. I Rön­nebæk sad *Brandt*, der i ydre Henseende var hans Mod-

sætning, en høj og værdig Skikkelse, hvis Ord faldt så smukt, at man stundom ikke vidste, om han talte i bunden eller ubunden Stil. Ved de store Sommermøder i Jens Olsens Lade i Sjolte eller i Thurebyholm Skov vare disse to de mest fremtrædende Ordførere. — Mine Forældres kæreste Omgangsvener vare Pastor *Sadolins* i Valløby; han en stille, indadventt Natur, som var god at have til fortrolig, hun praktisk og dygtig. For os Börn var det en Fryd sammen med vore jævnaldrende i Valløby at lege i den gamle Præstegårds Krinkelkroge og den store Have — en Leg, der senere førte Frode Sadolin og min ældste Søster Margrete sammen for Livet.

Slotsforvalter *Rode* på Vallø var gift med Moders Faster, og der udfoldede sig i det gæstfri Hjem et fornøjeligt Ferieliv, når Sønnerne Gotfred og Vilhelm vare hjemme med deres Venner, bl. a. Peter Heise og Chr. Richardt. I Modsætning til, hvad der var Tilfældet i Salling, hvor Livet på Herregårdene gennemgående var verdsligt præget, var der i Herfølge mange fra den øverste Del i Samfundet, som vare med i det kristelige og folkelige Røre. Fader havde en sjælden Ævne til på en naturlig og hjærtevindende Måde at færdes blandt høje og lave »med lige Værdighed i Borg og Hytte«. — Flere af Stiftsdamerne på Vallø sluttede sig til hans Menighed, og han holdt folkelige Foredrag for dem i Havesalen på Slottet. Kammerherreinde *Scavenius* på Billesborg, Grev *Schmettaus* på Gunderup og Forpagter *Thalbitzers* på Thurebyholm hørte til Faders gode Venner, og der faldt mange Herligheder af fra Herregårdene til os Börn. Også hos Grundtvigs Svoger, Hofjægermester *Carlsen* på Gl. Kjøgegård kom Fader meget.

Det var dog ikke mindst i de fattige Stuer, at Kristenlivet udfoldede sig og bar skønne Frugter. Nede i et Hus ved Stranden havde den fromme *Abelone* lig-

get syg i over 20 År, da den store Vandflod indtraf 1872 og truede Huset. For Menneskers Öjne var der ingen Redning; men den syge gentog uafbrudt: »Alt står i Guds Faderhånd«, og ved et Jærtegn standsede Vandene uden for Huset; det lå som skærmet af Engle. Herren havde sagt: hertil og ikke længer.

I Herfølge By havde *Inger Marie* ligget af Gigt siden sin Konfirmation. Hun, som oprindeligt var Pietist, blev en af Faders mest trofaste og forstående Venner. Altid var hun glad; og der var ingen i det hele Sogn, der var til så stor Velsignelse som hun. Når nogen var bleven greben af Ordet, kom de gjerne til hende med deres Spørgsmål, og hun kunde vise dem Vej. To Brødre af hende, som ikke havde noget med Kristendommen at gøre, bleve angrebne af Brystsyge. Så snart de mærkede det, vilde de hjem til Søsteren; de lå i den ene Alkove og hun i den anden. Hun talte med dem om Frelseren og först og sidst til Ham om dem, og de gik bægge hjem som glade Guds Börn. Mangen Lördag, når Fader var i Forlegenhed med sin Forberedelse, gik han ned til hende og fik sin Prædiken ved at samtale med hende om Evangeliet. Skönt lammet af Gigten over hele Legemet kunde hun dog, når man fik stillet en Pen mellem hendes Fingre, skrive. Hørte hun om en eller anden syg Stakkel i Landet, skrev hun Trøstebreve til den ubekendte. Ofte holdtes Forsamlinger i hendes Stue med Lergulvet. Det varede en Tid, inden hun forstod Betydningen af Kærlighed til Folk og Fædreland. Fader gav hende da Ingemanns Romaner, som betog hende stærkt. Hun samlede de gamle Koner om sig, fik en Tælleprås stillet an i en hængende Flasker i Alkoven og læste så höjt for dem, mens de sade og strikkede på deres Hoser, og så sang de danske Sange til.

En af Faders mest begejstrede Venner, en meget

stiltfærdig Kone, *Ane* fra Egöje, rejste ind til Kultusministeren, *Kierkegaard*, da Herfølge Sognekald efter Provst Storms Afgang i 1868 var ledigt. Hun stod en halv Nat uden for Ministerens Port og ventede på at komme ind for at bede om, at Fader måtte få Embedet, hvilket dog ikke kunde ske i de Tider, hvor det gik efter Anciennitet.

Da Familien voksede — 5 Börn bleve fødte i Herfølge — Indtægterne vare små og Lejligheden lille, tænkte Fader på at søge. Det vakte Sorg hos mange. Da Kammerherreinde Scavenius hørte Grunden, bad hun om Lov til at bygge to ny Fag til Kapellanboligen. Der blev også ydet et årligt Tilskud fra Vennekredsen, så Fader kunde blive i det lille Embede i 10 Åar.

Da Fader sammen med flere af Menigheden havde deltaget i den skønne Höjtidelighed, da Valgmenighedskirken i Ubberup blev indviet og *Hoff* indsat dør Palmesøndag 1873, kom det også stærkt på Tale at danne en Valgmenighed i Herfølge. Men Fader holdt igen, han mente ikke, Kredsen havde tilstrækkelig åndelig Bæreevne, hvad den politiske Splittelse formentlig havde vist, og med sine høje Tanker om en Valgmenighed ængstedes han for, at Resultatet skulde blive en forkrøblet Gren på det unge, skønne Træ, der nu var plantet i Danmark.

Den hyggelige Kapellanbolig på Bakken, med den slanke Poppel uden for og Kilden i Lunden ved Bakkens Fod var en yndig Ramme om en lykkelig Barndomstid. Vi fik tidlig Lov at komme ud med vore Forældre, hvor de færdedes, også til Hovedstaden, hvor Bedstemoder boede. Jeg husker, at Fader en Gang tog min ældre Broder og mig med i Vartov Kirke, mens Grundtvig levede, og jeg bevarer et levende Indtryk af den gamle Patriarks Skikkelse. Moder underviste os i Klaverspil fra det fyldte 7ende År; hun havde desuden adskillige

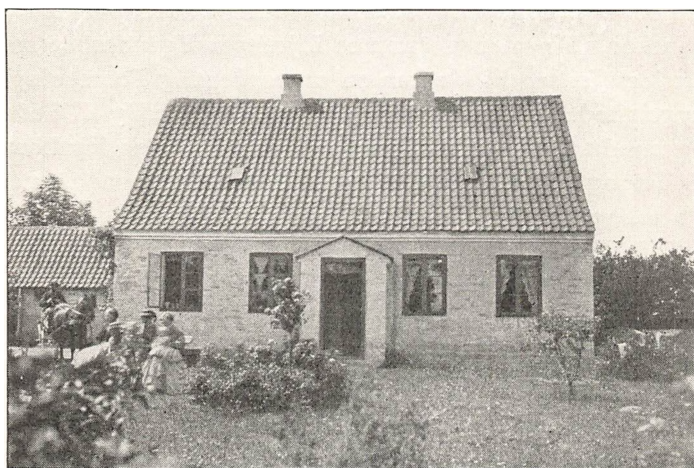
andre Elever og var meget påskönnet som Lærerinde. Den blinde Moster fortalte Historie, det var hendes særlige Felt. De øvrige Fag overtog Fader, som overkom meget og holdt Skole et Par Formiddagstimer, mens Morgentimerne vare helligede Studierne. Vi lærte tidlig at hjælpe Fader i Haven og drev under hans Vejledning Husflid om Vinteren; i dette sidste kunde vi dog ikke hamle op med vore jævnaldrende i Valløby Præstegård.

Den ældste Sön, *Jens Kristian*, som var født i Breum, var et usædvanlig tidlig udviklet Barn, dertil from og elskelig. Skönt Fader var meget omhyggelig med ikke at overanstrengte hans Hjerne, var den lærelystne Dreng allerede i 10 Års Alderen begyndt på Latin og Græsk. Han blev angreben af Hjernebetændelse og døde efter svære Lidelser med Dåbspagtens Ord på Læberne — det blev som hans Konfirmation. Hoff kaldte ham ved Begravelsen Menighedens Barn, hvad han i Sandhed havde været. Efter den Tid blev jeg den ældste. Langsommere udviklet, som jeg var, følte jeg Tyn-gen derved og savnede dybt den elskede Broder, som jeg altid havde set op til og støttet mig til i Lærdom som i Leg. Gud lade os mødes igen i Paradisets Gange, hvor de brune, strikkede Tröjer ere afløste af de hvide, som ikke ere gjorte med Hænder.

SEJLING.

Den 25. September 1874 udnævntes Fader til Sognepræst for Sejling og Sinding Menigheder ved Silkeborg efter *Fr. Ditlev Møller*, der var gift med *Jutta Boisen*, Datter af »Budstikke-Boisen«. Denne sidste havde været som en Biskop for den Grundtvig'ske Kreds, der havde samlet sig i og om Silkeborg fra Hostrups Tid. Han, der sluttede sig til »Det forenede Venstrek« og derfor var bleven skilt fra sin gamle Ven Birkedal,

skrev straks efter Udnævnelsen til Fader og bad ham udtale sig om sin politiske Stilling, som Boisen følte sig usikker på. Brevet ender således: »Tag mig nu ikke ilde op, at jeg blander mig i denne Sag, der ligger mig altfor meget på Sinde til, at jeg kan undlade det; og vær overbevist om, at jeg vil gøre, hvad jeg kan til, at De må blive til Velsignelse i den mest velsignede Kreds, jeg kender i Landet.« Skönt Faders Svar næppe i poli-

Herfølge Kapellanbolig.

tisk Henseende har tilfredsstillet Boisen, fik han alligevel en overmåde kærlig Modtagelse af hele Kredsen. Og det blev et skönt Vidnesbyrd om Guds Ånds Magt, at uagtet omtrent hele Kredsen sluttede sig til »Det forenede Venstre«, kom der aldrig nogen Disharmoni på Grund af det politiske.

Der var den Gang forskellige Kredse i den Grundtvig'ske Lejr i Silkeborgegnen, hver med sin åndelige Høvding. I *Tem*, hvor Jörgen Teilmann havde virket som Kapellan, var det Gårdmand *Anders Jensen* i Gessø,

en såre elskelig og kærlig Mand; ingen overgik ham i Hjærtets Renhed, Uegennytte og Offervilje. Det var et yndigt Hjem, han sammen med sin Hustru *Hanne* havde dannet i den smukke Gård med den terrasseformede Have ned mod Søen med den hvide Båd. Her var godt at være, milde Ansigter hos Mennesker, der vare ydmyge for Gud og kærlige mod hinanden. Alt var præget af god Smag, og her samledes gerne Ordførerne ved Møderne. Da Anders Jensen døde, gik hver sine Veje. — I Silkeborg stod Købmand *C. Knap* som Patriarken. Foruden de samme Hjærtets Egenskaber som Anders Jensen havde han en overordentlig Forretningsdygtighed, der var kommen den opvoksende By til Gode; og bundærlig, som han var, nød han alle sine Bysbørns Tillid og Agtelse. Også hans Død føltes som et uerstatteligt Tab for Kredsen.

I Balle stod den støtte, djærve *Peder Vad* som Fader for den store Kreds. Det var berigende at samtale med denne Bonde, hvis Tankeklarhed ikke skyldtes Studering, men Livserfaring i Guds Skole. På sit Dødsleje sagde han: Gud ske Lov, at jeg har lært Vorherre at kende i de sunde Dage; ti nu ser jeg, hvor vanskeligt det er at omvende sig på det sidste, da man for Smærter ikke en Gang kan bede sit Fadervor. Kort efter Faders Komme var der 60 Familier fra Balle, der bade ham tage imod dem som Sognebåndsløsere, og hvert År kom flere til. I Sinding havde Vækkelsen Rødder fra gammel Tid. De to Brødre, den ildfulde *Jeppe Johansen* og den stille, sagtmodige *Hans Johansen* havde haft Forbindelse med den fynske Vækkelse og stået Peder Larsen Skræppenborg nær*). Johansens Enke levede endnu, da Fader kom til Sejling, og var gift med den gamle ortodoks-lutherske *Andreas Ravn*. Da Fader første

*) Det var Jeppe Johansen der en Gang sagde til en rationalistisk Proprietær: De går med Støvler, men Sålerne slides, blive tyndere

Gang tog hende, der altid lå til Sængs, til Alters, mødte hun ham med det Spørgsmål, om det var Kristi menneskelige eller guddommelige Natur, vi modtog i Nadveren.

I de År havde Fader en rig og påskønnet Virksomhed som Samlingspunktet for de Grundtvig'ske Kredse i Silkeborgegnen. Kirkerne vare altid fyldte; i den lille Sinding Kirke måtte vi Drengene være glade for et af Trinene på Trappen til Prædikestolen. De 2 Mils Kirkevej fra Tem regnede man ikke for noget. Også fra Silkeborg kom de kørende, og ved Eftermiddagskaffen i Præstegården efter Gudstjænesten manglede det ikke på godt Samtalestof. Fader kom også ofte til de Husmøder, Silkeborgkredsen holdt. Som Barn hørte jeg ved et sådant i Købmand Knaps Dagligstue den elskelige Missionær *Børresen* med det lange Skæg og de milde Öjne fortælle fra Santalistan. Hans Besøg vakte Missionsinteressen i de Grundtvig'ske Kredse. Men særlig Turene til Gessø stå levende i min Erindring. Hver Måned holdtes der Møder, først i Hjemmene, senere i det dertil opførte Forsamlingshus. Foruden Fader talte gjerne *Teilmann* og senere *Tesch*, der var bleven Præst i Tem. Om Morgen holdt en rummelig Gessøvogn i Præstegården, og vi Börn fik gjerne Lov at komme med på den dejlige Tur gennem Skovene ad de halsbrækkende Veje. Om Aftenen hentede Faders Vogn os så i Silkeborg.

Det havde egentlig været Faders Tanke at arbejde på at føre disse 4 Kredse — Gessø, Silkeborg, Balle og Sejling-Sinding — således sammen, at det i Tiden kunde blive til én Valgmenighed. Men hver Kreds holdt alligevel så stærkt på sit eget, så det lykkedes ikke.

og tyndere og gå til sidst i Stykker. A derimod går i Stunthoser, og jo mer a' går, desto fastere bliver Huden. Sådant er Forskellen mellem at leve på sine Gærninger og på Nåden.

Dog holdtes der *Sammenkomster i Fællesskab* til megen Berigelse. Særlig vare de dejlige Sejlture til Himmelbjærget til stor Glæde. Hele Silkeborg-Flåden med »Hjejlen« i Spidsen og alt, hvad der fandtes af Pramme på Slæbetov, blev da mobiliseret. Stundom skurede de fyldte Både mod Bunden i Aen, så Kaptajnen så' betænkelig ud. Man delte med hinanden af de gode Madkurve, og Sang og Taler vekslede. Ofte var der fremmede Ordførere med, jeg mindes således *Hostrup*, der stadig havde Forbindelse med Kredsen. Ved Grundlovsfesterne på Himmelbjærget talte Fader også flere Gange, og hans Navn har jeg fundet på den nylig rejste Talerstol. Hele Familien med alle Gårdens Folk kørte så derop i Høstvogn den lange og trælsomme Vej. Samfundsfølelsen fandt i de År også Udtryk og styrkedes ved Fællesture, hvor den ene Kreds var Gæst hos den anden. Jeg mindes således en Tur i Bænkevogn til Bøvling og Fjaltring, hvor vi lærte Vestjydernes Gæstfrihed at kende og fik et mægtigt Indtryk af det store Hav. Også Vennerne derudefra gæstede Kredsen ved Silkeborg.

Hvad der ikke mindst bidrog til at holde Kredsen sammen, var det *Præstekonvent*, som skyldtes Faders Initiativ, og som holdt sig gennem en lang Årrække som et åndeligt Brændpunkt for Egnen. Pastor *Viberg*, der var kommen til Silkeborg omtrent samtidig med Fader, havde bedt ham om at holde regelmæssig Altergang for sig og sin Familie. Der samledes mange om Alterbordet ved den Lejlighed, og forskellige Vanskeligheder i den Anledning gav Fader Tanken om at udvide det til et Konvent. *Viberg* gik gerne ind derpå, og Tanken vandt Tilslutning hos de Grundtvig'ske Præster i Omegnen: Fr. Bruun i Levring, *Teilmann* i Bering, *Borck* i Adslev, *Dahl* i Skorup, *Wulf* i Njær, *Spleis* i Torning. Også vesterfra kom de: *Elmquist* i

Örre (senere i Ry), Karl Rønne i Vildbjærg, Tesch, den Gang i Gjellerup. Senere kom Lund i Vium, Konradsen i Hvirring, Bak i Sønder-Vissing, Sørensen i Kragelund, Schiøler i Nörre-Snede, Faders Eftermand i Sejling, J. P. Møller, og Carstensen, og mange flere. — Om Formiddagen var der Gudstjæneste med Altergang i Silkeborg Kirke og om Eftermiddagen Forhandlingsmøde i Höjskolehjemmet. Adgangen var fri for alle, og Lægfolk og Præster skiftede Ord om Tidens brændende Spørgsmål.

Også Höjskolens Mænd havde Fader meget at gøre med, særlig *Nörregård* og *Bågø* i Testrup og *Trier* i Vallekilde. Fader gæstede jævnlig *Otto Møller* i Gylling, og det blev gjerne sent på Natten, inden deres Piber bleve kolde. Kredsen i Silkeborg havde bedt Fader om at holde nogle Foredrag mod Irwingianerne, som på den Tid vandt Indgang i Byen; Fader søgte da til Gylling for at øse af den rige Kilde, der randt dør (hvilket i øvrigt gav Anledning til, at O. Møller skrev sin Forklaring til Åbenbaringsbogen). Den irwingianske Præst og Fader talte så vekselvis hver sin Uge, og det forløb i stor Fordragelighed.

En stor Oplevelse og Berigelse var det for Fader i 1877 i Følge Opfordring fra Hoff og L. Schröder at være med i Toget til *Norge* efter Indbydelse fra Gausdals-Höjskolefolkene. Norges mægtige Natur gjorde et ufor-glemmeligt Indtryk på Faders barnlige og modtagelige Sind. Han boede hos Björnsons Nabo, den prægtige Odelsbonde Per Bø, og prædikede om Søndagen i Sognekirken, hvor også Björnson var Tilhører. Efter Gudstjænesten besøgte Fader Digteren, der tog ham om Halsen, kyssede ham og sagde: Sådan skulde vi have Evangeliet her i Norge. Björnsons Udvikling i de År voldte jo hans mange Venner og Beundrere i den Grundtvig'ske Lejr megen Sorg og Bekymring. Fader spillede 4-hæn-

dig med Sönnen Björn, hvilket dog for dennes Vedkommende ikke faldt heldigere ud, end at Fader på Fru Karolines Forespørgsel om Sönnens Talent måtte fraråde at lade Musiken blive hans Levevej.

I Modsætning til, hvad Tilfældet var i Herfølge, har jeg ikke Indtryk af, at Faders Virksomhed i Sejling mødte nogen Modstand fra Lægfolks Side. Den Grundtvig'ske Livsbevægelse havde i de År stærk Medbør i denne Egn. Derimod rejste der sig Modstand fra en Nabopræst i Gødvad, Balle. I en Fasteprediken sagde han: Når Herren i sit Køds Dage revsede Folkets Synder, hadede de ham og bragte ham på Korset; når jeg revser Eder, løser I Sognebånd til Møller i Sejling. Han, der ikke nød megen Agtelse, søgte Nabopræsterens Underskrift på en Klage til Biskop Brammer over Fader for at splitte Hjorden; men Aktionen mislykkedes ganske; Biskoppen var forstandig nok til at lade Klagen vandre i Papirkurven.

Til Trods for det meget udefra, der i de År kaldte på Fader, lå *Tyngdepunktet* i hans Gærning i Sejling-Sinding, der den Gang tilsammen kun havde ca. 600 Mennesker. Fader havde en stor Ævne til at vække de unges Interesse for, hvad der var godt og ædelt; usædelige Forhold kunde vist ikke tænkes. Forsamlingshuset i Sejling med Indskriften: »Slutter Kreds og står fast«, stammer fra den Tid. Ungdommen øvede Idræt og kappedes ved de store Skyttestævner på Himmelbjærget om en Sølvplade til Fanen. En Friskole gik en Tid godt; den havde dygtige Lærere og god Tilslutning, også vi Börn gik der; men da Fader flyttede, og der kom en flink Lærer i Almueskolen, kunde den ikke opretholdes.

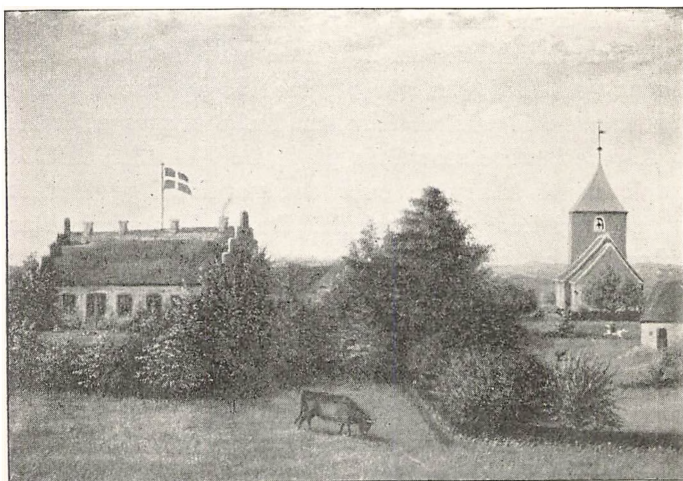
Fader drev selv Præstegårdens *Landbrug* og var interesseret deri, ligesom det var en god økonomisk Basis for den voksende Familie — det gamle Ord kan have

sin Rigtighed, at Avlingen æder sig selv op, men Præsten og hans Familie æder dog med. Sine Avlskarle fik Fader fra Trier i Vallekilde. De vare stærkt opsatte på Reformen, særlig gjaldt det Roedyrkingen og Mejeribruget, der den Gang var i sin Begyndelse. Fader lod dem, om end med nogen Betænkelighed, råde, og Bønderne, der straks rystede på Hovedet ad det ny, lærte hurtigt at følge efter, da de så, at det lønnede sig. Moder satte sig med stor Iver og Grundighed ind i alt, hvad der hørte en Landhusholdning til, og hun lod sig undervise af Bønderkonerne, også i at lave hjemmegjort Tøj, der var »durabelt« og kunde tåle at »vendes«, en Egenskab hun, med sin udprægede Sans for Ægthed, satte stor Pris på i alle Forhold; vi Börn vare knap så henrykte over det uopslidelige Vadmél, særlig da vi kom i Latinskole. Denne Virksomhed tog dog meget på hendes Kræfter, så det var en Lettelse for hende at blive fri ved Flytningen fra Sejling; men Fader var altid glad over, at han i de År var kommen godt ind i Landbefolkningens Interesser og Tankekreds. Vi Börn bleve tidlig vænnede til Arbejde både i Have og Mark. At være med i Stænget, når den modne Sæd kørtes ind, var en Fryd; knap så fornøjeligt kunde det være at skære Roetoppe af i de våde Efterårsdage.

Haven var i en ret dårlig Forfatning — »i sin Vorden« var Fru Jutta Møllers Betegnelse. Pastor Viberg, der foruden at være et mekanisk Geni også forstod sig på Havevæsen, tilbød Fader at anlægge den, når han kunde få 20 Mand til Rådighed en Dag. Fader bad da alle de unge Karle, der vare Sognebåndsløserne, om at gøre Hoveriarbejde en Dag. De stillede om Morgen med Skovl og Spade. Viberg var i sit Es som Kommandant. Det gik med Humør, inden Aften var Forvandlingen sket, og Haven havde fået sin Skikkelse.

Hjemmeundervisningen blev fortsat. Fader fortalte

Bibelhistorie, læste Bjovulfs-Drapen, Homér og Sofokles. Lærebog var ukendt. Troen og Fadervor tilegnede vi os ved Husandagten, det øvrige fik vi i Bibelhistorien, hvor Brandts lille Bog med et Billede til hver Fortælling var en fortrinlig Vejleder. Da vi kom i Friskolen, kunde Hjemmeundervisningen aflastes betydelig. — Det var egentlig Faders Tanke — Moder var knap så fast i Principperne —, at det således skulde blive

Sejling Præstegård og Kirke.

ved til efter Konfirmationen; derefter skulde vi lære et Håndværk eller til Landbruget, indtil vi kunde komme på Höjskole, og det dèr kunde klare sig for os, hvor Fremtidsvejen lå. Men ved et Besøg i Århus var der nogle københavnske Slægtinge, der sloge Hænderne sammen af Forfærdelse, da de hørte, vi gik i »Friskole« (hvilket de kun kendte som Fattigskole i København) og udbrøde: Men skal I da ikke lære noget ordentligt! Skal I ikke i Latinskole som andre Præstebørn? — Der ved kastedes en Bråd ind i det ærekære Sind, og det

endte jo med, at Signalerne måtte ændres. I Viborg sad jo også den gode Lefolii som Rektor, så den sorte Skole kunde vel ikke være så helt fordærvelig under hans Førerskab. I en Hast blev Undervisningen lagt om med Optagelsesprøven i Latinskolens 2. Klasse for Öje, som jeg uden Vanskelighed bestod sammen med min jævnaldrende Ven, Skolelærersönnen *Anker Munk* fra Sinding. Det viste sig, at den friere Forberedelse ikke havde været så helt dårligt et Grundlag til at kunne følge med i Latinskolen, hvor jeg gerne havde Duksepladsen.

Den förste Vinter i Sejling gennemgik Fader — rimeligvis på Grund af det koldere Klima og den fugtige Præstegård — en alvorlig Lungebetændelse, som en Tid var kritisk. Han skriver derom: »En Nat var det mig, som jeg så ind i Himmerig. Den elskede Jens Kristian gik og legede, og hele mit tilendebragte Liv så' jeg dækket med Nåde fra först til sidst. Da jeg vågnede, talte jeg med min Hustru derom. Gud Fader gav os Styrke til at tale om Bortgangen roligt og tilidsfuldt; vi kunde godt lægge alt i hans Faderhånd. Men fra den Stund bedredes jeg daglig; så ofte har jeg senere tænkt på og bedt om, at min Afskedsstund må blive så rolig og mild, som det syntes, den kunde være bleven den Gang.«

To Börn døde som små i Sejling. På Vejen til Kirkegården kom vi forbi de gamle Lindetræer i Haven, mens vi sang »Op dog Zion«, og hver Gang jeg synger: »Gå som under grønne Lind til vor Herres Glæde ind«, må jeg tænke på hin Sommerdag, da en lille Kiste under de duftende Linde blev båret til Graven. Ved denne Jordefærd bad Fader til Gud om, hvis det var muligt, ikke oftere at skulle stå ved et af sine Börns Kiste, og den Bön blev opfyldt.

Skönt Fader stod i så rig en Virksomhed og havde

så mange Venner, kom det dog efter 9 Års Forløb til at stå for ham, at han burde tænke på Forflyttelse. Avlingen voldte de sidste År noget Bryderi og tog på Moders Kræfter. Dertil kom, at der i Gødvad-Balle var kommen en ung, dygtig Præst, *Vilh. Hansen* (senere Valgmenighedspræst i Balle ved Vejle), som Faders Venner dør kunde samles om. På den Tid var Køge i den gamle Egn og Rönninge på Fyn i min Farbroder *Høyer-Møllers* Provsti ledige. Fader indgav Ansøgning om dem bægge og rejste til København for at tale med Kultusminister *Scavenius*, som spurgte: hvilket af Embederne vil De have? Fader, der følte, at han stod overfor en vigtig Afgørelse, bad Ministeren om at vælge, og Valget faldt på Rönninge.

RÖNNINGE.

Her oprandt den sidste og længste Del af Faders Præstegærning, der i mange Henseender var forskellig fra de tidligere. Kunde Sejling-Tiden lignedes ved Höjsommeren, hvor Kræfterne udfolde sig frit og frodigt, måtte man ved Rönninge-Tiden snarere tænke på en skön September med klar Luft og høj Himmel, hvor Frugternes Modning skrider frem.

Medens Fader i Sejling delvis havde stået som Valgmenighedspræst, blev Stillingen i Rönninge den omvendte. Pastoratet lå klemt mellem 3 Valgmenigheder: Ryslinge, Sønder Nærå og Kærteminde, og medens Rönninge var uberørt af denne Bevægelse, var der fra Annekset Rolfsted en Mængde Sognebåndsløsere særlig til Ryslinge, og den elskelige Gubbe *Tyge Hansen*, der i en sjælden Grad ejede Ändens Visdom og Hjærtets Enfold, hørte til Birkedals nære Venner og Valgmenighedens Støtter. Efter Faders Udnævnelse havde Sognebåndsløserne været samlede for at overveje, om

de skulde gå tilbage til Sognet, men vare enedes om at blive sammen i Valgmenigheden, hvad Fader bestyrkede dem i. Skönt Fader måtte føle det som et stort Skår i sin Præstegærning i Rolfsted, at den Del af Menigheden, som han følte sig mest i Slægt med, havde sit Hjærte andet Steds, var Forholdet til Sognebåndsløserne altid det bedste. Han stod i Venskabsforhold til alle 3 Valgmenighedspræster, særlig til *Karl Povlsen* i Ryslinge. Og når et eller andet Spørgsmål var blevet brændende i »Höjskolebladet«, kunde det hænde, at en Char-à-banc med Tyge Hansen i Spidsen kom kørende ind i Præstegården. Det var Rolfsted-Folk, der gerne vilde høre Faders Mening om Tingene.

Jeg tror ikke, at Fader har haft den for Præster velkendte Skødesynd, Forfængelighed, at kæmpe med; jeg har aldrig truffet noget Spor deraf. Fader kunde helt vel gøre sig gældende, hvor han kom, med det, der lå ham på Sinde; men det var aldrig sit eget, han søgte. Jeg har ikke kendt nogen, der med så stor Sandhed kunde gøre Døberens Ord til sine: Ham bör at vokse, mig at forringes, og han kunde sige det ikke alene over for Kristus, men også over for Valgmenigheden. Jeg kan høre ham citere Grundtvigs Vers: »Lad mig kun dybest dale, så går det rigtigt til«. Og i den Kunst at dale, som Digteren gerne vil lære af Solen i Aftensvale, og som nok hører til de vanskeligste, havde Fader drevet det såre vidt. Eftersom hans Virksomhed udadtil begrænsedes, voksede og modnedes hans indvortes Menneske i Ydmyghed og Taknemmelighed mod Gud. De, der have kendt ham, ville vist give mig Ret i, at der var en sjælden *Glans* over hans Ansigt og hele ranke Skikkelse, et Genskin af den Guds barnets taknemmelige Glæde, som han bar i Lön, og denne Glans voksede med Årene.

Også i Rönninge blev der dog ikke sjældent kaldt ad Fader udefra. Han talte ofte ved Sognebåndsløsernes Møder, og de hørte ham gærne. Han holdt Gudstjeneste i mange Kirker for Santalmissionen, som særlig havde hans Hjærte, senere tillige for Østerlandsmissionen. Han var også en varm Ven af den københavnske Kirkesag, som han betragtede som den største, Herren havde lagt for Menigheden i de År. Medens *Klaus Berntsen* var Höjskoleforstander i Særslev, talte Fader gærne ved Efterårsmøderne dør; senere hos *Jens Lund* i Vejstrup.

Men Faders Virksomhed samlede sig særlig om de hjemlige Opgaver i Sognene. Noget af det første, Fader tog fat på, var at få indført Tillægget til Konventssalmebogen. En Salme som »Alt står i Guds Faderhånd« var den Gang ukendt i Rönninge. Melodierne fra Vartov gav Folk Lyst til at synge med. Senere kom Laubs rytmiske Koraler, som Fader satte stor Pris på. I bægge Kirker blev anskaffet Harmonier, der også fremmede Kirkesangen.

Skönt den Slags egentlig ikke lå for Fader, fik han dog oprettet en Sparekasse for Sognene, mest af Hensyn til Tjænestefolkene, for at de ikke skulde ødsle deres Penge bort. Også Husflidsskoler fik Fader i Gang. Ungdomsmøder i Konfirmandstuen førte til Oprettelse af en Ungdomsforening, der fik bygget et Forsamlingshus.

Hvad der særlig lykkedes for Fader, var hans Arbejde for *Folkesangen*. Han mærkede snart, at Fynboerne have megen Sans for Musik, og at der var gode Sangkræfter blandt de unge. Der blev oprettet et blandet Kor, hvortil der straks mældte sig mange; men efterhånden foregik der af sig selv en Sigtning, så der blev en fast Kærne på ca. 16, der nåede forbavsende smukke Resultater. Den blinde Moster stivede godt af på

»Alt'erne« og Moder eller en af Søstrene på Sopra-nerne. Hver Lördag Aften holdtes Prøve i Konfirmandstuen under Faders Ledelse, og der skulde megen Udholdenhed til, da flere af Sangerne ikke vare nodekyn-dige. Der blev givet en Koncert om Året, og man nåede til at kunne opføre Gades »Elverskud« fuldstændig med Solister. Om Sommeren foretog »Concordia« — som Foreningen var kaldt — gerne en længere Udflugt, tra-gisk nok så ofte forfulgt af Regnvejrr, at de vittige Fynboer ikke kunde dy sig for, når man i en tör Pe-riode sukkede efter Regn, at lyse efter, om Rönninge Sangforening ikke snart tænkte på sin Udflugt. — Et År sang de for Fangerne i Horsens Tugthus. Det blev en gribende Oplevelse; Fangerne græd og hulkede un-der de hvidklædte Pigers Sang. Bulotti holdt sig længe stiv; men da »Den store hvide Flok« blev sunget, brast også han i Gråd.

Da der efterhånden var dannet mange Sangforenin-ger rundt om i Fyn, sluttede man sig sammen til en *Centralforening*, hvor Fader blev Formand og altid havde et godt Ord med ved de årlige Fester. Lærer *Hindse Nielsen* i Ejby var Overdirigent. Ved Forsam-lingshusets Indvielse i Odense 1900 havde Fader for-mået Forfatteren *Peder R. Møller* til at skrive Kan-taten og *Johan Bartholdy* til at sætte den i Musik. Det blev en af Centralforeningens store Dage; Bartholdy dirigerede selv.

Senere sluttede man sig sammen med de jyske Sang-foreninger, hvor *Nutzhorn* i Askov var Leder. Man satte sig det dristige Mål at lægge Hovedstaden for sin Fod, og det lykkedes over al Forvæntning for de 1200 friske Stemmer fra Landet at indtage Københavnerne. Koncerten, der tilfældig faldt sammen med Faders 80-årige Fødselsdag 1912, holdtes i Rådhushallen, der var propfuld. Selve Konsejlspræsidenten, Klaus Bernt-

sen, der var en varm Ven af Folkesangen, talte. Også Fader havde Ordet. Der blev sagt, at det var første Gang, en Præst var hørt på det Sted.

Fader havde også megen Glæde af et *Konvent*, som han sammen med *Th. Elmquist*, som da var i Flødstrup, fik oprettet i 1890. *Helms* i Skellerup, *Kragh* i Gudbjærg, *Brahm* i Seden, *Kaae* i Kværndrup, *Lorenzen* i Lyndelse og *Koch* i Odense vare med fra Begyndelsen. Senere kom *Karl Povlsen* i Ryslinge, *Fog* i Espe, *Wille* i Sdr. Broby og fl. Blandt Konventets Bestemmelser angående Traktementet var bl. a. Forbud imod Vin, hvilket også overholdtes i Begyndelsen. Men da et Par År efter *Koch* i Odense havde sat Rødvind på Bordet, var der ingen, der knurrede, og siden hørte det med til Bordets Festivitas. Fader udfyldte Pladsen godt som Formand; han havde en stor Ævne til at forene Mod-sætninger, så Rivninger undgikkes; hans små Bordtaler vare meget påskønnede, og hvor han slog Tonen an, blev det festlige ikke skruet, men naturligt. Som et Udtryk for Medlemmernes Påskønnelse forærede de ham på hans 70 Års Fødselsdag med den kunstforstandige *Helms* som Ordfører et dejligt Billede af den sixtinske Madonna. Konventet består endnu og bevarer Faders Minde i venlige Tanker.

Fader gik meget ud blandt Sognets Folk. Han var til det sidste en udmærket Fodgænger, og der var ikke mange Eftermiddage, hvor han ikke tog Staven i Hånden — der var nok en syg eller gammel, der skulde opmuntres, eller et Plejebarn, der skulde tilses eller anbringes. Også Moder kom flittig til Folk, og de mærkede snart, at hun følte dybt med dem i deres Sorger. Allerede i Sejling fik hun det Vidnesbyrd: »hun kunde sådan græde med os«.

Henimod Jul gjorde de deres Runde sammen for at samle ind til Börnenes Juletræ — i Fortsættelse af,

hvad Frøknerne *Anna* og *Hertha Mylius* på Rönninge Søgård havde begyndt. Der var næppe noget Hjem i Sognene, hvor Præstefolkene ikke vare kærkomne Gæster både til Fest og til daglig, i Sorg som i Glæde. Og jeg har fået mange Vidnesbyrd om, hvor trofast man endnu mindes de gamle Præstefolk; der kommer Glans i Öjet, når de Tider komme på Tale. Måske det var ad denne Vej, at Fader til sidst kom til at sætte sig dybest Spor; de fleste ville i Længden have en Fornemelse af, hvad der er ægte, og hvor Tyngdepunktet ligger i et Menneskes Liv og Stræben. Der står på Prædikestolen i Rönninge de Ord af Davids 27. Salme: »En Ting beder jeg aff HERREN, det haffde jeg gærne: at jeg maatte bliffve i HERrens huis al min liffs tid.« — Det kunde ingen tage fejl af, når de så mine Forældres Færden hjemme og ude, at de havde deres Rod i det urokkelige Rige og gærne vilde drage Mennesker derind.

Fader blev ved at være tro mod sin Ungdoms Kærlighed til *Valgmenigheden*; men hans Syn i den Hen-seende ændredes dog noget, alt som Tiderne bleve andre. Han så', at den yngre Slægt kom let til det, som Fædrene havde kæmpet sig til, ofte under indre og ydre Trængsler. Kristenlivet blev da let mere en Form end Fylde med grødefulde Spirer. Man hyggede sig i sin Kreds og glemte at være Surdejg i Sognet. De menneskelige Interesser kom stærkt i Forgrunden; men en kristelig Bekendelse hørtes sjældent, og det var ikke Sangens Tid som i den første Vækkelses Dage. I Riffelperioden trængte Politiken sig også dybt ind i Ryslinge Valgmenighed og skadede Forholdet til deres gamle Præst Birkedal, der ikke kunde blive træt af at ivre mod de falske Alliancer og Ligegyldigheden for vort Forsvar. Fader skriver: »Fra först af mente vi Sognepræster, at vi skulde sætte Dannelse af Valgmenigheder som et

Mål, vi skulde føre vore Sognefolk hen imod, så Sogmenigheden skulde være en Forberedelsesklasse for Valgmenigheden. Nu tror jeg, at der kan leves et sundt og kraftigt Menighedsliv i Sogmenigheden, og at der ikke er stor Forskel på den og Valgmenigheden, navn-

Pastor FR. MØLLER.

lig nu, da vi har megen Frihed (også ved Præstevalg) og kan få endnu mere.«

Også Friskolen blev Fader ved at være en varm Ven af, men han så med Glæde, at Udviklingen her bar i Retning af Kundskabsmeddelelse — ligesom at Folkeskolen befrugtedes ved Ideerne fra den fri Skole. At fjærne Religionsundervisningen fra Skolen anså Fader for en stor Ulykke.

For os Börn, særlig de yngre, som vare opvoksede dør, men også de ældre, blev *Hjemmet i Rönninge Præstegård* det, der kom til at stå varmest og klarest i Erintringen, og man tør vel sige, at det var det af Breumbörnenes Hjem, der mest kom til at ligne det gamle i

Fru JAKOBINE MØLLER.

Salling. Den gamle Præstegård, hvis ældste Partier mentes at stamme fra Svenskekrigens Tid, med de lerklinede Vægge, de mange Krinkelkroge og den store Dagligstue med Vinduer til bægge Sider, med den rummelige Gårdsplads og det lunende Vintræsespalier ud til Haven rummede også for fremmede så meget af det, man tænker på ved Præstegårdshygge. Den er nu ikke mere. Men Haven er i det væsentlige bevaret med dens

klippede Bøgehække, dens prægtige Nøddeallé og de mægtige Lindetræer. Det var ret et Sted, hvor Hjemfølelsen kunde trives, og også efter at vi selv havde sat Bo, søgte vi gjerne i Ferien tilbage til det gamle Hjem med dets Hygge og Tryghed. Til Sommerens Glæder hørte også en Køretur med Madkurve til Stranden, oftest til »Klinten« ved Kærteminde. På Hjemturen sang Søster Margrete gjerne Folkeviser, hun kunde huske de mange Vers, vi andre gentog Omkvædet; særlig mindes jeg den vemodige Vise om Kong Valdemars Jagt på Refsnæs. Vi vidste, at Dören hjemme stod altid åben og lukkede sig nødtigt, når Afskedstimen slog. Når den store Char-à-banc rullede op for Dören, og Brødsuppen — den stående Ret for de bortdragende — var nydt, vare Öjnene ofte duggede, og der blev viftet med Lommetörklæder, indtil den sidste Drejning af Vejen. Søstrene, först *Margrete* — og efter hendes Giftermål med *Sadolin* — *Dagny*, forstode til Fuldkommenhed Hemmeligheden både ved det festlige og det hyggelige, og Hjemmets Faktotum, den svenskfødte *Anna Jensen*, som tjænte os i 30 År og ganske hørte Familien til, var på Færde tidlig og silde, så man ikke mærkede det Arbejde, der lå bagved, når det store Apparat skulde holdes i Gang.

Hvor kunde der være Glans og Glæde over *en Söndag* ved Sommertid i den gamle Præstegård; jeg må stundom tænke mig det som en Forsmag på den store Glæde, hvor vi skulde modtages af Vennerne i de evige Boliger og tale med dem i Lyset. Hen imod Middag vare et Par af de yngre Börn gået Fader i Møde, når han kom fra Annekset, for at få den lille Køretur med. Jagtvognens Rullen gennem Porten var Signalet til, at Bollerne kom på Kødsuppen. Vi sang altid til Bords: »Velsign vort Hus«. Nu havde Fader hvilet sig; Folk kom kørende til Kirke, der var god Staldplads i Præstegårdens rumme-

lige Længer. Fra Kirken, der lå umiddelbart bag Laden, havde Klokkerne med de dybe Malmtoner ringet sammen. Fader havde prædiket, altid friskt og hjærteligt, aldrig »færdigt«, men på Vej efter at gribe det, altid præget af Taknemmeligheden over at måtte forkynde det store Budskab, oftest bevægende sig om det objektive i Kristendommen, aldrig for langt; særlig festligt

Familiebillede fra Rönninge Præstegårdshave.

var det, når der var Barsedåb. — Gudstjenesten var forbi. Det lange Kaffebord med den friskbagte Brunsvigerkringle var dækket under Elmene uden for Havestuen. Gangene vare søndagsrevne, intet Ukrudt at opdage noget Steds. Det var ret en »Dag til Hvile, Dag til Glæde, Dag indviet til Guds Fred«. — Der var gerne foruden Feriegæsterne fremmede, ofte fra Odense. Samtalen gik livligt, Ungdommen muntrede sig med Leg på Græsplænen; fra Vedkastet hørtes Køllernes Smælden

på Krokettkuglerne. — Nu blev der anslået nogle kraftige Akkorder inde fra Flygelet. Der spillede 4-hændigt. Eller det var Violinen og Celloen, der bleve stemte til en Trio. Eller det var »Gluntarne«s muntre Toner, der løde, eller en af Søstrene, der sang. Når vi vare samlede, kunde vi præstere 4-stemmig Sang både som blandet Kor og Mandskor. — Tiden gik hurtig, der skulde ikke alene spises til Aften, men også serveres Rødgrød, inden Gæsterne skulde følges på Vej.

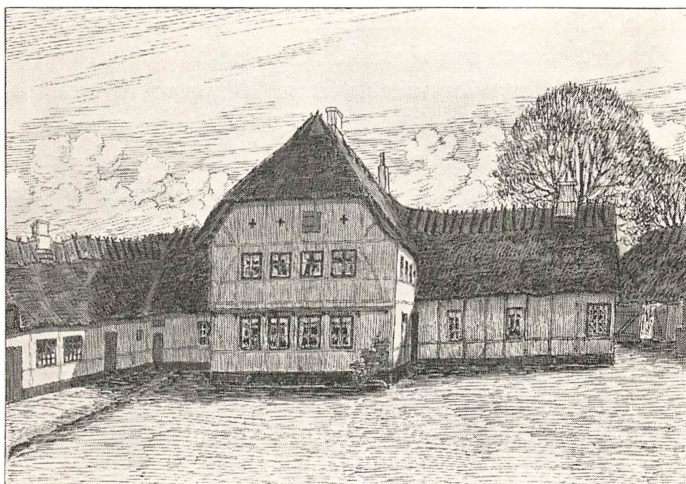
Hjemmet var *til daglig* præget af Arbejdsomhed og Nøjsomhed. Det kostede jo ikke lidt at holde 4 Sønner til Studeringerne (3 bleve Præster, 1 Læge), men Gæld blev der aldrig gjort, da Embedets Pensionsbyrder faldt bort, eftersom der trængtes til det. Både Fader og Moder anvendte det mindst mulige til sig selv, for at Börnene ikke skulde mangle noget. Moder, som i de senere År led af forskellige Sygdomme, stod ofte om Sommeren op med Solen og styrkede sig ved Havearbejde, der således bragte dobbelt Nytte. Aldrig så man de travle Hænder ledige; selv ved Møder og under Foredrag havde hun såvel som den blinde Søster Arbejdstøjet i Gang; kun under Gudstjænesten var det indstillet. — Når vi i Ferierne gærne lidt sent på Morgen kom ind i Faders Stue, lå altid på Pulten Lindbergs Bibel opslået og tæt indstreget, ikke mindst for det gamle Testamentes Vedkommende; et Vidnesbyrd om, at også han havde været tidlig ved sit Dagværk.

Årene i Rönninge førte mange *festlige* Lejligheder med sig. Dær oplevedes Sølvbrylluppet såvel som Guld-brylluppet; skønne Fester, hvor alle Börnene vare samlede, Slægt og Venner fra gamle Dage mødte, og Menigheden viste hjærtelig Deltagelse og Påskønnelse. Sange var der gærne mange af, særlig Farbroder *Albert* havde et stort Pund som Lejlighedsdigter og mødte gærne med en Kantate. Ved Sølvbrylluppet havde Fader skre-

vet en Sang til Moders Pris, hvori han i et af Versene siger:

Jeg sige vil Dig fyndig, om end Du bliver rød,
Du er mig kær og yndig, så fager og så sød.

Ved Guldbrylluppet udtalte Fader, at hans Følelser
over for Moder mere og mere vare blevne til Beundring.
Og Farbroder *Theodors* Festtale mandede ud i, at det

Rønninge Præstegård.

var Kristi Kærlighed, der havde været det bærende i Hjemmet.

Også oplevede vi skønne Festsdage, da bægge vore Forældre opnåede både at holde deres 70 Års og 80 Års Fødselsdage. Et Par af Börnene — den ældste Datter *Margrete* og den yngste Søn *Vagn* — holdt Bryllup i den gamle Præstegård. Et af Ladens Rum var da med Grønt og Guirlander omdannet til en prægtig Gildeshal; om Aftenen strålede Havens Hække og Alléer af kulørte Lamper, og Fyrværkeri blev afbrændt i Toften til Fryd for hele Byen.

Det største Festår var 1908, da Fader holdt 50 Års *Jubileum* som Præst og havde været 25 År i Rönninge. Menigheden havde ordnet det hele og indbudt Börnene. Ved Gudstjænesten udtalte Fader, at han havde talt, fordi han troede; han takkede inderlig Gud for Overbærenhed og Langmodighed i den lange, lykkelige Tjæ- neste og bad sine Venner om at vise deres Vennesind ved at lade ham vide, når de syntes, han burde trække sig tilbage. Efter Gudstjænesten var der Folkemøde i Tof- ten, hvor Forfatteren *Peder R. Møller* havde skrevet en Sang til Fader, der udførtes af Sangforeningen, og *Karl Povlsen* holdt et dybsindigt Foredrag om Døberen Johannes som Indledning til sin Festtale for Fader, hvem han skildrede som den ideale Sognepræst. Blandt Gaverne var et prægtigt Maleri af *Agersnap*, forestil- lende Præstegården med Haven i Forgrunden og Kirken i Baggrunden.

Endnu i 5 År efter denne Jubileumsfest fortsatte Fader sin Præstegærning i Rönninge med usvækket Åndskraft. Han var 81 År, da han søgte Afsked, og der har næppe været nogen eneste i Sognene, der havde tænkt, at det nu var på Tiden.

Skulde jeg sluttelig fremhæve et Par Ting, der særlig prægede Hjemmet, vilde jeg nævne: *Musiken og Hus- andagten*. Trods de mange Ting, der skulde varetages i et Hjem, hvor så mange Börn voksede op — i alt 11, hvoraf fire døde, to i Herfølge og to i Sejling — var det en ufravigelig Regel, at Fader og Moder fik deres »4-hændig« hver Dag. Haydn, Mozart, Beethoven, Schu- bert og Mendelssohn kendte de ud og ind; men især var det den danske Musiks Mestre, særlig Hartmann og Gade, der dyrkedes. Den halve Time efter Middag ved Flygelet var en stadig rindende Kilde til Fornylse for dem selv og gav tidlig os Börn en Følelse af Musi- kens Værdi i et Hjem.

Morgenandagten var den anden af Pillerne — vi kaldte det at »synge«. Den holdtes i Faders Stue, hvor det gamle spinetlignende Marshall-Klaver stod. Vi sang mest af Kingos uopslidelige Morgensalmer (efter P. A. Fengers Hæfte); de lange Salmer på indtil 15 Vers blev delte. Moder elskede også Ingemann, og Fader yndede

Ved Flygelet.

gærne at indsyngne nyere Salmer, særlig af Grundtvig; han havde i Sejling sammen med Præsterne *Fr. Bruun* og *Tesch* udgivet et lille Tillæg (tænkt som 2det Tillæg til Konventssalmebogen), som vi også brugte meget. Også af Richters Konfirmandsangbog sang vi jævnlig. Ved Fødselsdage og Fester blev altid »den signede Dag« sungen med alle Versene. Når en Bryllupsdag skulde mindes, skete det med Faders Yndlingssang af Brandt: »Nu er der lyst i vore Lunde«. Når vi alle i Ferierne vare samlede, kunde der være stor Jubel og Fylde i Salmer som: »Lovsynger Herren min Mund og mit Indre«

eller »Giv mig Gud en Salmetunge«. Fader læste et Stykke af en Andagtsbog, bekendte Troen og bad Fader vor. Der var over den Måde, hvorpå han gjorde det, et ejendommeligt Præg af Guds barnets ydmyge Selvfølgelighed. Kristendommens store Frelsegærninger bleve fra tidlig Tid af noget, vi Börn uvilkårlig rodfæstedes i, som Tvivl vanskelig for Alvor kunde rokke ved; de kom til at ligge for os både højere og dybere end alle Grunde eller Modgrunde, noget umisteligt, hvad der var en Hjælp, når Tiden kom, da vi personlig skulde klare os vor Livsankuelse. — Moder sad ved Morgensangen altid ved Vinduet; det var, som spejdede hun ud mod Börnenes Fremtid; under de fleste Salmer var hun bevæget til Tårer. At det var Bönnen for Börnene og deres Fremtid, der deri fandt Udtryk, kunde vi ikke være i Tvivl om — hendes Bön lyder nok endnu dèr, hvor Tårerne ere törrede af. Jeg har ikke kendt nogen, der græd så meget og så skönt som Moder — »tårefager« kaldte min Fætter, Dr. Arne Møller, hende med Rette ved hendes Jordefærd. Der står på hendes Gravsten: »De, der så med Gråd, skal høste med Frydesang« (D. S. 126). Måtte det opfyldes på den store Gensynets Dag!

Denne stille og velsignede Stund ved Morgensangen står for mig som det rigeste Udtryk for, hvad der var det bærende i Hjemmet. Vi »gik da frit enhver til sit, stolende på Guds Nåde«, som vi sang i Verset, vi ofte sluttede med, enten Virket var derhjemme, eller vi rejste hver til sin Gærning.

Jeg husker fra et Aftenselskab, hvor Karl Povlsen var med, at Fader ved Bordet holdt en Tale for »den gode Ånd fra Ryslinge«. Det var den Gang! Karl Povlsen rejste sig straks og kvitterede med en Tale for »den rene Tone i den Møller'ske Slægt«. Det var denne Tone, der blev anslået ved Morgensangen, og som også gjerne fandt Udtryk i en Aftensalme, inden vi gik til Ro.

Der blev hjemme ikke lagt nogen Tynge på os Börn, men vi kunde udvikle os frit hver efter sin Natur. Der blev ikke prædiket eller moraliseret for os, men et »Gud i Vold« fik vi gærne sammen med Afskedskysset, når vi droge hjemmefra; og vi kunde aldrig være i Tvivl om, hvad der lå vore Forældre dybest på Sinde: at vi måtte finde og beholde Fodfæste på den samme Livsgrund som de.

SIDSTE DAGE.

Fader levede kun et År som Pastor emeritus, mens Moder overlevede ham i 3 År. På Kongensvej bag Frederiksberg Have fik de gamle Præstefolk sig indrettet en smuk Bolig, hvor den yngste Datter gjorde alt så hyggeligt og hjemligt for dem. Hun bebor endnu Lejligheden, der står ret uforandret.

Som Guds gode Hånd havde været med Fader gennem Livet, således var den over hans Bortgang. Hans Åndskraft var usvækket til det sidste. De bevægede Avgust-dage ved Krigens Begyndelse oplevede han her i Brabrand, hvortil han var kommen fra mine Brødre i Breum og Tim. Lidt Hoste og Hæshed regnede vi ikke for noget. Ved Månedens Midte, da Hovedstaden begyndte at ånde lettere, og Frygten for et Bombardement var dreven over, tog mine Forældre hjem. Det viste sig, at Sygdommen var alvorlig; men endnu den sidste Dag, den 1. September, sad Fader i Haven og røg sin Cigar og talte fornøjet med Venner, der kom for at se til ham. Hen på Eftermiddagen kom han til Sængs. Jeg ser ham ligge og vifte med sit Lommetørklæde ad Moder, der sad ved Vinduet i Dagligstuen ved Siden af. Da hun spurgte, om han vilde noget, svarede han: »Nej, jeg vil kun hilse på Dig, Du er mig så kær, har været så god mod mig, det har I alle sammen.« Der var over denne sidste Hilsen en Glans, som når en Ungersvend

hilser sin Fæstemø. Man måtte tænke på Salmens Ord: Endnu i Alderdommen bære de Frugt, ere saftige og grønne til at forkynde, at Herren er oprigtig og min Klippe (D. S. 92). — Inden Aften havde Fader draget sit sidste Suk, mens vi vare samlede om ham og sang en af hans Yndlingssalmer:

Sov sødt Barnlille, lig rolig og stille!
 Så sødelig sov, som Fuglen i Skov,
 som Blomsterne blunde i Enge!
 Gud Fader har sagt:
 Står Engle på Vagt,
 hvor mine de små er i Sænge.

Han blev jordfæstet Grundtvigs Fødselsdag, den 8. September, på Frederiksberg Kirkegård, hvor hans Moder og to Søstre lå. På hans Grav satte vi Ordet af 1. Tim 1: Mig er Barmhjærtighed vederfaret.

Men så ofte Minderne om vore gode Forældre og det velsignede Hjem stiger frem i Erindringen — og det sker stærkere og oftere med Årene — må vi føle, at Gud var god, vi bleve fulgte langt på Vej hjemme fra og have Grund til at sige:

Aldrig, Gud, Du det forandre!
 Lad i fromme Fædres Fjed
 i dit Ansigts Lys os vandre,
 lyses hjem til Dig i Fred!

SMEDENS I EGÖJE.

AF LÆRER H. KRISTENSEN.

Når Østsjællands Kirkehistorie engang skal skrives, er der især tre Præstenavne, som ikke vil blive glemte: Gamle Willemoes, Fr. B. Møller og Sadolin, fordi den Änd, der satte sit Præg på dem og deres Hjem, ved deres Forkyndelse og Virksomhed kom til at præge så mange af Hjemmene i Østsjælland — også det Hjem, hvorom her skal fortælles.

Min Fader, Smeden i Egöje, hed Lars Kristensen. Han blev født i Herfølge den 23de Februar 1842. Huset ligger der endnu i »Kongestrædet«, Byens Hovedgade, og er en anselig Bygning med en Række mægtige Lindetræer foran. Det blev Faders Barndomshjem, hvorfra han bevarede mange lyse Minder. Kårene var nærmest små. Faderen var Smedesvend hos Dyrlæge Höyer, og Moderen vaskede for Kancelliråd Nordts; han var Stiftsforvalter under Vallø Stift og havde sine Kontorer i det såkaldte Scheels Hospital. Fader var en livlig og opvakt Dreng med udmærket Iagttagelsesevne, og det var fornøjeligt at høre ham som gammel Mand fortælle om, hvorledes han hjalp Ringerens Kone at trække i Klokkerebet og til Lön fik et lille Stykke Kandis, og om Skolegangen hos gamle Lærer Ravn, den fromme Mand, der katekiserede så könt med dem og gav dem en læsterlig Masse Prygl, når de ikke kunde deres Lektier eller lavede Spilopper — hvad de altid gjorde. Nord for Kirken var der et stort Kalkbrud med en mægtig Kalkovn. Brændingen foregik mest om Aftenen og Nat-

ten, og et Par ældre Mænd passede Ovnene. Den ene af disse var propfuld af Æventyr og haarrejsende Spøgeseshistorier, og dette var rigtig noget for Byens Drengene og de unge Karle, som derfor samledes ved Kalkovnen efter Fyraften for at høre til. Når Tårnurets rungende Slag forkyndte, at nu var det Sængetid, gik Drengene hjem, ind over Kirkegården. Så kneb det undertiden med Modet, især i de mørke Efterårsaftener, når Vinden sukkede med sære Lyde gennem Gluggerne til Gravhvelvingen under Kirken, som de skulde lige forbi.

Endnu et Barndomsminde, som Fader ofte talte om: Det var i 1848, da det slesvig-holstenske Oprør udbrød, og Soldaterne bleve indkaldte. Den ene Flok efter den anden kom marcherende ad Hovedlandevejen forbi Herfølge, syngende Fædrelandssange og Krigsviser. Fader og en lidt ældre Legekammerat fulgte da med dem et lille Stykke hen ad Vejen og sang med, så godt de kunde. Fra sin Konfirmationsforberedelse hos gamle Pastor Willemoes mindedes Fader ikke meget, heller ikke fra de »gudelige Forsamlinger« i Herfølge Skole, hvor Lægmændene Niels Jensen i »Søen«, Rasmus i »Kandre« (Kanderød) og Jens Hansen i Vedskølle undertiden talte. Efter Konfirmationen tjænte Fader et Års Tid på Herregården Gunderup, hvor han oplevede mange muntre Begivenheder.

Imidlertid vare Forældrene flyttede til Nabobyen Svansbjerg til deres egen nyopførte Smedie, og her stod Fader i Smedelære i 4—5 År. Derefter fik han Plads som Mestersvend i Hastrup Smedie ved Køge.

Omtrent samtidig var Fader blevet »gode Venner« med en ung Pige, Tækkemand Niels Jensens Johanne i Svansbjerg (f. 12. Okt. 1844). I November 1864 holdt de to Bryllup i Herfølge Kirke. Den unge Kapellan Fr. Møller viede dem og lagde dem på Sinde, at de i deres

Ægteskab ikke skulde trække sammen som et Par gamle Plovheste, der nok kan dele Arbejdet og Foderet med hinanden, men bides, når Krybben er tom; de skulde derimod i trofast Kærlighed dele alt med hinanden, både Sorg og Glæde, bære hinandens Byrder og være fælles om Bön og Lovsang. — Den Tale kunde Moder, der havde en Hukommelse, jeg aldrig har truffet Mage til, gengive ved sit Guldbryllup 50 År senere. Fader derimod kunde kun huske, at Gæsterne ved Bryllupsmiddagen talte om den mærkelige nye Præst, der holdt Brudetale om et Par gamle Heste.

Engang spurgte jeg Moder, hvorledes det egentlig gik til, at hun blev en Kristen. Dertil svarede hun: »Jeg var jo som lille Pige døbt til at høre Herren til; jeg havde en from gammel Bedstemoder, som tidlig lærte mig at bede; jeg havde sådan en god Skolelærer, og da jeg blev voksen, gik jeg i Kirke og hørte Møller prædike«. Altså: först Begyndelsen i Däben, så Hjemmet, hvor gamle Bedstemoder sad i sin Aftægtsstue ved sin Væv og sang Brorsons Salmer, dernæst Skolen og endelig Kirken. Var det mon ikke derfor, at Moders Kristendom blev så stærk og kærnesund?

Det kunde være fristende at meddele et og andet af, hvad den rare gamle Bedstemoder fortalte lille Johanne, f. Eks. om Begivenhederne i Året 1807, da Engelskmændene gik i Land ved Køge og sloge vor Landeværnshær, og om Kampen på Herfølge Kirkegård; men det er her ikke Plads til. En Flok engelske Soldater slog Lejr ved »Lundbanken« vest for Svansbjærg. Gamle Bedstemoder, som dengang var en kön ung Pige, klædte sig i Gammelkonedragt, gjorde Ansigtet grimt med Aske og Sod og satte sig så, kroget og rokkende, i Armstolen i Kakkellovnskrogen for at undgå de engelske Soldaters Efterstræbelser. Næppe sad hun der, för en halv Snes af disse frække Karle kom til Huse og ranede, hvad de

kunde bruge, især Spisevarer. I Øverstestuen stod en aflåset Kiste, hvori der opbevaredes Linned. Da de ikke straks kunde bryde Låsen, huggede de Låget itu og tømte Kisten for dens Indhold af Skjorter, som de straks iførte sig til Erstatning for deres egne snavsede og pjalte, som de smede på Gulvet. Efter nogle Døgns Forløb afmarcherede hele Banden ad København til; men da var Byen uden Fødemidler, og da var det godt, at den grimme, gamle Mutter i Armstolen i Kakkellovnskrogen vidste Råd. Hun havde nemlig, så snart Engelskmændene nærmede sig, i en Fart skubbet en Del nybagte Rugbrød ind under en stor Himmelsæng; dem drog hun frem og delte ud til Byfolkene.

Nu sad hun ofte så ene i sin Aftægtsstue, den kønne gamle Kone med de snehvide Lokker. En enkelt Gang kom gamle Pastor Willemoes og gjorde et lille Besøg; men ellers var lille Johanne den, hun havde mest Glæde af; de fulgtes ad til Kirke, og når de kom hjem, talte de sammen om, hvad de havde hørt; de sang Brorsons Salmer af »Troens rare Klenodie«, og ofte læste gamle Bedstemoder en Bön af »De bedendes åndelige Kæde«.

Og så var det Moders Skolelærer. Han hed Kruse og var Lærer i Åshöje. Han havde fået sin Uddannelse hos den bekendte Seminarieforstander Ludv. Chr. Müller og var grebet af grundtvigsk Åndsliv og Kolds Skoletanker. Å, hvor Moder kunde fortælle om hans milde og venlige Væsen over for de små, om, hvorledes han sang med dem og fortalte for dem, og hvor inderligt han kunde bede for dem, at Gud vilde velsigne og bevare dem som sine Börn og vogte dem for den onde Fjende. De sluttede gærne Skoledagen med Sangen »Til vor lille Gerning ud«. Det var en Fryd for Moder at gå i Skole hos Lærer Kruse; men det var en Sorg for hende, når hun hørte Udtalelser om, at Læreren i Åshöje var en hel Tosse: »Han fylder Börnene med Æventyr og Historier

i Stedet for at give dem af Kæppen og lære dem noget ordentligt«. Det varede ikke længe, för Lærer Kruse fik andet Embede og rejste fra Åshöje. Moder var endnu kun en lille Pige; alligevel var der faldet Frø med Spirekraft i hendes Barnesjæl, og hun glemte aldrig, hvad Kruse havde været for hende. Der kom naturligvis en ny Lærer; men Festdagene i Skolen var forbi — det var blevet Gråvejrr; kun en enkelt Gang brød Solen frem: En Dag, som de bedst sad og skrev, gik Dören op, og dør stod Kruse! Da glemte Moder alt omkring sig, og det forfærdelige skete, at hun sprang op, løb hen til Kruse og greb hans Hånd, og han böjede sig ned, løftede hende op i sine Arme og udbrød: »Men der er du jo, lille Johanne!« Så klappede han hendes Kind og bar hende tilbage til hendes Plads. Mange År efter, da hendes egen Dreng vilde være Lærer, fortalte hun Småtræk fra Kruses Skolegerning; han var hendes Ideal af en Lærer for Småbörn.

Da Fader og Moder holdt Bryllup, var Fader — som för nævnt — Mestersvend i Hastrup Smedie. Pladsen var god; men han længtes efter at få sin egen selvstændige Virksomhed. Så købte han Jord i Egöje og gav sig til at bygge — ikke fint og flot, men jævnt og godt. Selv udførte han en stor Del af Arbejdet. Fader har aldrig haft Ottetimers-Arbejdsdag, men var altid i Virksomhed fra tidlig Morgen til sen Aften. Arbejde var ham en Glæde, Uvirksomhed en Pine. Snart var Hjemmet nogenlunde færdigt, og de flyttede ind med deres lille Dreng, glade og lykkelige, unge og raske. Når jeg nu i Tankerne ser Hjemmet for mig, således som det var i min förste Barndomstid: de to rummelige Stuer med Murstensgulv og tarvelige Møbler, Køkkenet med sit toppede Brostensgulv og sin åbne Skorsten, så var det hele simpelt nok; senere fik de indrettet det hele langt bedre og hyggeligere; men Kærligheden var til Huse,

Arbejdet gik med Lyst og Glæde ude som inde, og når Söndagen oprandt, så fulgtes de ad i Kirke den 3 km lange Vej. Det sidste Stykke var ad en smal Sti langs et höjt Jorddige, bevokset med Tjörn og Piletræer, derefter forbi Præstegårdens Have, gennem Præstegården til Kirkegården og den dejlige lyse og rummelige Kirke. Hvor var det en herlig Kirkevej i Vår og Sommer! Jeg var vel fire År, den förste Gang, jeg fulgtes med Fader og Moder ad den Vej. Jeg sad hos Moder, og alt gik godt, indtil Pastor Møller var omtrent midt i sin Prædiken; da udbrød jeg så höjt, at »alle de små Billeder de vendte sig omkring«: »Moder, må jeg få min Hat?« Moder hviskede til mig, og det blev så ikke til mere. Senere gik det dog helt godt; jeg forstod, at når Præsten taler, skal vi andre tie. Undertiden forstod jeg endogsaa lidt af, hvad Præsten sagde, og blev der sunget Salmer, som jeg havde hørt Moder synge derhjemme, så sang jeg med af fuldt Bryst. En Söndag var der Barsedåb, og Moder løftede mig op på sin Arm, så jeg bedre kunde se, hvad der skete. Jeg var stærkt optaget deraf, og så snart vi på Hjemvejen nåede Stien over Præstemarken, standsede jeg og spurgte: »Moder, hvad var det, Præsten gjorde ved den lille Dreng? jeg synes, han kom Vand paa hans Hoved.« Moder svarede: »Du så jo nok, at den lille Dreng blev båret op til Præsten af sin Moder; men du så ikke, at ved Siden af Præsten dér stod Vorherre, og rundt om var Kirken helt fuld af Engle, der alle sammen så så glade ud. Og da Præsten havde øst Vand paa det lille Barns Hoved — sådan vilde Vorherre have, han skulde, så tog Vorherre selv det lille Barn i sin Favn og sagde til ham: »Nu skal du være min egen lille Dreng; jeg skal nok være god ved dig og lade mine Engle passe på dig både om Dagen, når du leger, og om Natten, når du sover, og jeg lover dig, at du engang skal få Lov at bo hjemme i Paradis

hos mig og Englene«. Dengang du var en lille Dreng, blev du også døbt, og derfor er også du Vorherres egen Dreng.« — Sådan omtrent sagde Moder. Man vil måske mene, at den Forklaring var temmelig enfoldig. Det kan godt være; men den lille 5—6årige Dreng bevarede den i sit Hjerte, og når jeg siden så ofte har stået ved Døbefonten, når små Börn bleve døbt, så har Moders Ord hin lyse Sommerdag været mig til Opbyggelse og Hjælp.

De Søndage, Pastor Møller holdt Gudstjeneste, var Kirken fuld, og Sangen lød smukt og fyldigt. Når Sognepræsten, Pastor Becker, prædikede, var Kirkegangen ikke god. Folk holdt egentlig af den gamle Præst, der gerne vilde gøre alt så godt som muligt og »ikke gjorde en Kat Fortræd«; men når de skulde i Kirke, så vilde de høre Kapellanen, selv om adskillige syntes, han var lidt vel skarp i sine Udtalelser.

Der dannede sig i Årenes Løb en stor Menighed om Pastor Møllers Forkyndelse. Blandt dem, der tidligst sluttede sig til ham, var mine Forældre og Gmd. Peder Hansens unge Sønner Ole, Per og Anders samt deres Søster Ane. Pastor Møller kom næsten hver Uge hos mine Forældre til et lille Aftenbesøg, der dog ofte varede til hen imod Midnat. Fru Møller og hendes blinde Søster vare da gerne med. Hvor mindes jeg tydeligt disse hyggelige Aftensæder, hvor Møller på sin livlige Måde fortalte, og de andre lyttede og spurgte om Forklaring på et og andet, de ikke ret forstode. Faldt Besøget på en af de sidste Dage i Ugen, kunde den dygtige Præst, uden at hans Tilhørere anede det, lede Samtalen hen på et Æmne, han vilde have frem i sin Prædiken. Når han så rejste sig for at gå, kunde han sige med sit hjærtevindende Smil: »Nu véd jeg, hvad jeg skal tale om på Søndag, og hvorledes jeg skal tale om det.«

Det blev snart således, at Smedehjemmet i Egöje blev

Samlingssted for Egnens åndeligt vågne Mennesker. Mange Gange blev der holdt Møder, hvor Pastor Møller talte, og så var Stuerne naturligvis alt for små.

Moder havde i særlig Grad »Samtalens Nåde-gave«, og hendes Gæstfrihed var stor. Folk vare jo dengang ikke så forvænte som nu om Dage; man var tilfreds med en Kop Te og en Tvebak. Jeg véd, at disse Samtaler har haft Betydning for mange. I en Mindeartikel i Østsjællands Folkeblad stod der således: ». . . intet Hjem har haft den Betydning for min kristelige Udvikling, som Hjemmet i Egøje Smedie.« Moder læste udmærket og sang könt, og Underholdningen bestod tit — især om Söndagen — af en Prædiken fra Birkedals »Synd og Nåde« og en Række Salmer og åndelige Sange.

Møller havde fået et Bibliotek i Gang med Udlån i Skolerne, og han var ikke karrig med at låne ud af sine egne Bøger; jeg husker, at Moder læste höjt for os af »Onkel Toms Hytte«, »Jammersmindet«, Anton Nielsens Fortællinger og Birkedals »En Livsførelse«. Den sidste optog både Fader og Moder stærkt; de læste den igennem flere Gange. Den var skrevet på Vers, og Moder kunde mere end tredive År senere citere lange Stykker af den udenad.

Tiden nærmede sig, da jeg skulde begynde at gå i Skole. Skolen var nær nok; vor Have stødte op til Læreren Mark, og vi kunde daglig høre Börnenes Råben og Skrigen på Legepladsen. Læreren var en gammel Mand, som havde svært ved at tumle de mange livlige Dreng, og Fader og Moder var ængstelige ved at sende mig i Skole hos ham. I Bladet »Fylla« læste de så meget om den rædselsfuldt døde og åndsforladte Statsskoles fordærlige Indflydelse på Börnene. Det var især de Stykker, som den unge Friskolelærer Klavs Berntsen skrev, der gjorde Indtryk på dem. Så toge de selv fat på at undervise deres Dreng. Moder lærte mig at læse,

först i ABC, derefter i små Æventyrbøger, som Fader købte til mig. Fader lærte mig at skrive, og det gik vist helt godt; læse kunde jeg i hvert Fald, og det både med Fart og Forståelse, og et Fødselsdagsbrev, som jeg skrev til Moder, da jeg var $7\frac{1}{2}$ År, viser, at jeg både kunde føre Pennen og stave rigtigt — det er oven i Købet skrevet på Vers, der rigtignok halter vel meget. Selv nærede jeg ingen Betænkeligheder ved at komme i Skole; jeg kunde godt lide Lærer Petersen, og Eyens Börn fortalte mig stadig om, hvor morsomt det var, ikke alene på Legepladsen, men også inde i Skolen, især når de »læste i Kor«, så det rungede, og nogle af dem læste noget Sludder, som slet ikke stod i Bogen. Det var »sjovt«, for Skolelæreren kunde jo ikke forstå, hvad den enkelte sagde. Somme Tider blev han vred, og en Gang stampede han sådan i Gulvet, at hans Træsko gik i Stykker. Der vankede også af Kæppen; men han slog ikke så hårdt, og han holdt straks op, når bare de vrælede rigtig højt. Kunde de ikke Lektien, måtte de »sidde over« efter Skoletid. Jeg husker, hvor interesseret jeg engang stod i vor Have og overværede en sådan Forestilling. Petersen satte Hø i Stak henne på Marken. Han stod oppe i Stakken, Pigen forkede Høet op til ham, og rundt om Stakken sade fem Drengene og læste Lærebog, så det kunde høres lange Veje. Pludselig standsede Koret, og en af dem råbte: »Nu kan jeg!« — »Kom med Bogen!« sagde Petersen. Bogen blev kastet op i Stakken; men det viste sig straks, at Resultatet var for dårligt, og Lærebogen susede ned i Hovedet på Knægten. Så summede Koret igen et Öjeblik, hvorefter en af de andre smed Bogen op, men ligeledes fik den retur. Sådan gik det, indtil Petersen tabte Tålmodigheden og lod Drengene rende hjem. — Der er ingen Tvivl om, at Lærer Petersen var en brav Mand; flere af hans Elever har givet ham den smukkeste Omtale, således

min Barndomsven og Legekammerat Frans Olsen i sin Bog om Spinderokkene. Men Petersen var nu engang »af den gamle Skole«, og Börnetallet var alt for stort; mine Forældre syntes derfor ikke, de med god Samvittighed kunde sende mig i Skole. De klagede deres Nød til Pastor Møller, og han kom dem til Hjælp på den mest udmærkede Måde, idet han tilbød, at jeg måtte komme op hos ham, så vilde han undervise mig sammen med sine egne Drengene. Det var en ret lang Skolevej for så lille en Purk; men det gik herligt, især om Sommeren, og vi havde det livligt både i Præstens Stue og bagefter i Gård og Have. Jens Kristian, som var lidt ældre end jeg, blev min bedste Ven, og det var mig en Hjærtesorg, da han blev syg og døde. Men så var der Aksel (nu Præst i Brabrand ved Århus) og lille Åge (nu Præst i Ejby ved Køge), de vare også gode, og vi havde det rart sammen. Af de mindre Søskende mindes jeg kun Margrethe (g. m. den bekendte Læge Frode Sadolin).

Pastor Møller stod dengang i sin fulde Kraft. Foruden Gudstjænesterne i Herfølge og Sædder Kirker holdt han ikke så få Møder i Hjemmene og i Skolerne. Om Sommeren ordnede han Friluftsmøder i Egnens Skove, således i Grevindeskoven ved Tureby Station, hvor Pastor Brandt i Rönnebæk (senere i Vartov), Sadolin i Valløby o. m. a. førte Ordet. Disse Møder vare altid stærkt besøgte; Folk langvejs fra kom kørende i lange Høstvogne med Halmknipper til Sæder — det var den Tids Turistbiler. Desuden holdt Møller Sangøvelser med Ungdommen og oprettede Skytteforeninger, ved hvis Sammenkomster han gjerne talte. Men trods alt dette Arbejde var der aldrig noget nervøst forjaget over ham, og han fandt altid Vej til de fattige og syge. Ofte tog han nogle Venner med, saa der kunde holdes en lille Gudstjæneeste ved Sygesængen; jeg husker, at jeg sammen med Fader, Moder, Peder Hansens Ane og Ole og

enkelte andre var med til sådanne små Møder hos de to værkbrudne, altid sængeliggende Kvinder Inger Marie i Herfølge og Abelone i »Knapmagerhuset« ved Køge.

For de åndeligt vakte Mennesker var det lykkelige År, som Fader og Moder og mange med dem senere så tilbage på med Glæde; det var »Paradisminder«, de opfriskede, hver Gang de talte sammen derom. Hvor var det herligt at høre Ole og Fader og Moder fortælle om dengang, da de sammen med Møller og nogle få andre (de vare syv i alt) kørte den lange, lange Vej fra Herfølge til Ubberup ved Kalundborg for at være med ved Indvielsen af Valgmenighedskirken. Eller når de talte sammen om de store Vennemøder i København og om Grundtvigs Begravelse den 11te Septbr. 1872, hvor de havde været med, først i Frelsers Kirke, derfra til Vartov, hvor Ligoget standsede, medens Orgelet derinde spillede »Krist stod op af Døde«, og videre med Toget til Køge og derfra til Gravhøjen på »Åsen« ved Gl. Køgegård.

»En Kapellan kan gammel blive og holde sig ved Håb i Live«. I 10 År havde Pastor Møller haft en velsignelsesrig Gerning i Herfølge; men alt som Börnene voksede til, indså han, at han måtte søge andet Embede. Vennekredsen prøvede på forskellig Måde at hjælpe økonomisk; men det forsløg ikke rigtigt. Der var endog Tale om at bygge Valgmenighedskirke; det indså dog Møllers Venner snart, at det magtede de ikke.

I Eftersommeren 1874 blev Pastor Møller kaldet til Præst i Sejling ved Silkeborg.

Netop den Sommer fødte Moder en lille Pige. Pastor Møller hjemmedøbte hende, fordi Moder, der var meget syg, selv vilde holde hende over Dåben og sige Ja til det Forsagelsens og Troens Ord, der skulde bære hendes lille Helga gennem alle Livets Tilskikkelser ind i Himmeriget her og hisset. Hun blev »fremstillet« i Her-

følge Kirke den Dag, Pastor Møller holdt sin Afskedsprædiken. I henved et År lå Moder bundet til Sygelejet. Det var strænge Tider for Hjemmet i Egöje Smedie. Nu skulde det vise sig, om det havde Bærekraft, det Åndsliv, Fader og Moder var kommet med i. Og — Gud ske Lov! — det kunde bære, selv om Öjnene undertiden duggedes af Tårer. Under Byrden voksede Sjælens Vinger, Bönnen blev inderligere, Forbindelsen opad stærkere, og Folk vare så rare imod dem. Snart kom den ene, snart den anden og vilde holde Vagt ved Moders Sygesæng og opmuntre Fader. Ingen kom så tit eller var til saa stor Trøst og Støtte for Fader som den kære, trofaste Ole Pedersen. Det gjorde ham og hans Husfæller så ondt for os; de bleve enige om, at jeg skulde bo hos dem, medens Moder var syg, og det var godt at være »Barn af Huset« i den gamle Gård, hvor de alle — ikke mindst Søster Ane — vare så gode imod mig. De ere nu forlængst kaldte hjem, kun Ole og Per (Gaardejer Peder Pedersen, Kjulerup ved Ringsted) ere endnu i Live. Et Par År efter Pastor Møllers Bortrejse rejste også Ole til Silkeborgegnen, hvor han fik en Gård og blev gift med Fru Møllers Søster. Efter hendes Død vendte han atter hjem til Egöje og blev igen stadig Gæst i Smedehjemmet. Nu bor han (84 År gammel) hos Pastor Åge Bartholdy Møller i Ejby Præstegård ved Køge.

»Trange Tider langsomt skrider«; men »atter det dages dog pány, hvor Hjærterne Morgen vente.« Hvad næppe nogen havde tænkt sig Muligheden af, det skete: Moder kom sig, om end hendes Helbred aldrig blev helt godt. Men nu begyndte de gamle Bryderier med Drengens Skolegang. Jeg var ti År, og nu skulde jeg i Skole, sagde Præsten; men Fader sagde nej. »Vi vil selv undervise vor Dreng, og hvis Skolekommissionens Medlemmer ønsker at høre, hvorledes han kan læse, skrive

og regne, så må de gærne komme i vort Hjem og prøve ham«. Så gik Pastor Becker med den Besked, og han kom aldrig for at eksaminere. Fader og Moder følte vel nok, at deres Evner som Skolemestre slog ikke til, og de talte så småt om at lade mig gå til Vedskølle hos Lærer Kauslund, som var deres gode Ven. Medens disse Overvejelser fandt Sted, døde gamle Lærer Petersen. Den nye Lærer hed Kryger. Ved at samtale med ham bleve Fader og Moder snart enige om, at ham turde de betro deres Dreng til — og de kom ikke til at fortryde det.

I de År, som fulgte efter Pastor Møllers Bortrejse, søgte de fleste af Vennekredsen til Kirke hos Pastor Sadolin i Valløby, og derhen søgte også mine Forældre. De vare glade ved den stille Præsts hjertelige og alvorlige Vidnesbyrd. Efter Gudstjenesten vare vi gerne samlede til Kaffe i den hyggelige gamle Præstegård, hvor den milde Præstefrue ret var »Livet i Huset« og glædede sine Gæster med Sang og Klaverspil.

Det fulgte af sig selv, at jeg skulde »gå til Præst« hos Pastor Sadolin, og det samme skulde min gode Ven Frans Olsen (Søn af Rokkedrejer Ole Hansen i Hastrup). Saa fulgtes vi da ad den lange Vej to Gange om Ugen Vinteren igennem, ofte i rygende, fygende Sne — herligt for raske Drengene! — Vi to »udenlandske« fik Kaffe i Dagligstuen, hvorefter vi satte os ind i Konfirmandstuen, der tillige var Folkestue. Pastor Sadolin var aldrig Forsanger; det var en stor, mandig Pige, der ikke altid sang helt rent, men havde en stærk Stemme. Undertiden kom Fru Sadolin ind hos os og lærte os en ny Melodi. Konfirmationsdagen blev ret en Højtidsdag for mig, og dertil bidrog ikke alene Pastor Sadolins gode Ord, men vistnok endnu mere den Konfirmandsforberedelse, jeg modtog gennem Faders og Moders små Samtaler med mig den Vinter. Det var med

ærlig Hu og ydmyg Tro, jeg sagde Ja til min Dåbspagt, vel vidende, at Fader og Moder samtidig sade inde i Kirkestolen og bade for mig, og da vi nogle Dage efter for første Gang knælede sammen ved Herrens Bord, følte jeg det stærkere end mange Gange siden, at vi virkelig vare til Bords i Guds Rige.

Både för og efter Konfirmationen var jeg nogle Gange Gæst hos Pastor Sadolins. Så legede vi Börn i den dejlige Have. Af Börneflokken husker jeg bedst Frode; det var jo nærmest ham, jeg besøgte, og hans Søster Marie, der blev konfirmeret samme Dag som jeg. Jörgen og Knud, de to senere så bekendte Præster, vare endnu for små til rigtig at kunne lege med.

Fader havde Ord for at være en dygtig Smed, og han havde da også en meget stor Kundekreds. Som för omtalt var han meget virksom; men han fik dog altid Lejlighed til at være med, hvor han ventede at høre et godt Ord, og ved et godt Ord forstod Fader et hjærtevarmt kristeligt Vidnesbyrd. Han vilde gärne have mig med på sådanne Udflugter, skönt jeg endnu var for lille til at have videre Udbytte af, hvad jeg hørte. Jeg mindes således at have hørt Trier fra Vallekilde tale om »Mennesket, skabt i Guds Billede«, og Termansen om Kristoffer Kolumbus. Engang — men da var jeg omtrent voksen — vare vi i Karise Kirke og hørte Birkedal og Missionær Skrefsrud fra Santalistan.

Efter Pastor Sadolins Bortrejse (til Rerslev på Kalundborgegnen) samlede Vennekredsen sig om Pastor Krog fra Kornerup ved Roskilde. I flere År kom han stadig og holdt Møder i Hjemmene; men dette hørte også op, da han fik andet Embede. En Tid var Grundtvigs Dattersön Harald Boisen Kapellan i Herfølge. Han kom ofte til Egöje Smedie, og min Søster blev konfirmeret af ham. Han ævnede dog ikke at samle Vennekredsen, og da han rejste (til Höjerup på Stevns), stode de få,

der endnu vare i Live af Møllers store Menighed, nærmest som Får uden Hyrde og måtte søge deres Opbyggelse, hvor de bedst kunde finde den. Pastor Monrad i Køge (senere ved Vartov og Marmorkirken) kom enkelte Gange i mit Hjem; Indre-Missionær Peder Larsen ligeledes; han var en rigtbegavet Mand og Ernst Triers gode Ven. I de senere År kom Pastor August Møller, Sønderup (nu i Ferslev, Odsherred) og talte på Egnen. Han var flere Gange Gæst i Egöje Smedie, og Fader og Moder vare glade for at samtale med ham.

Fader var en stor Börneven, og Moder vist ikke mindre; det var vel derfor, at Smedens Gård blev Börnenes kæreste Legeplads. De vare ikke ret store, för de fandt Vej ind ad Køkkendören for at få en Passiar med Moder. De fik så gjerne et Stykke Sukker eller en Kage — og så vare de to »Venner for Livstid«. — Fader kunde mere sig kongeligt over disse Småtroides Pudsigheder, og mange Æbler bleve delte ud til dem. Undertiden var en og anden vel nok en Del mere sort om Næsen, når han kom hjem fra Smedien, end hans Moder egentlig syntes om; men »den, der tager Barnet ved Hånden, tager Moderen om Hjærtet«, så slige Uheld skadede aldrig det gode Forhold til Naboerne. — Hvor henved en Snes Börn samles i munter Leg, går det ikke stille af; men dette generede hverken Fader eller Moder. I de lune Sommeraftener kunde de sidde timevis på Havebænken ved Gangdören og glæde sig over Börnenes Leg; men skete det — og det skete naturligvis — at en eller anden Dreng opførte sig upassende, bandede eller gjorde de små Börn Fortræd, så vankede der er skarp Tilrettevisning af Fader: »Skrub af med dig, din Bølletamp, og skam dig noget!« — Så sjokkede Synderen af Sted, flov og ked af det; men kom han næste Aften og vilde lege med, så var han og Fader atter gode Venner. Både Fader og Moder vare af Naturen livlige Mennesker og

en stor Del af Ungdommen var glad ved at komme hos dem. Så lød der munter Tale, lystig Latter og glade Sange, og det gik løs med Ordsprogsleg, Blindebuk, »Stokken hviler« o. s. v., så »Huset stod på den anden

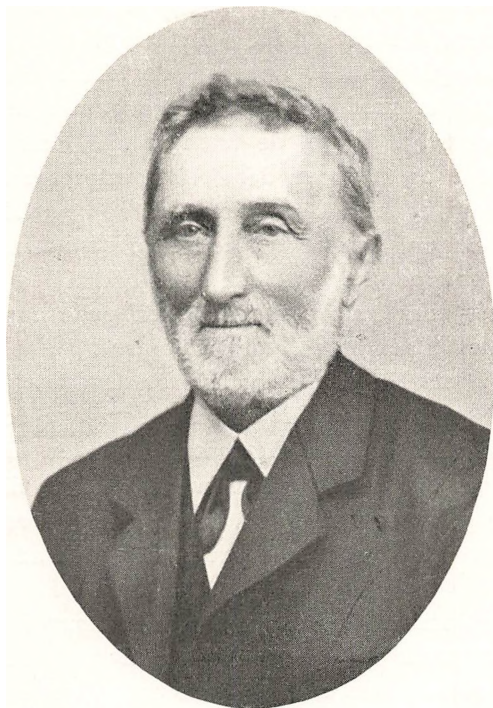

JOHANNE KRISTENSEN, f. NIELSEN.

Ende«. I sådanne Lege var Fader gjerne ivrig Deltager.

Skönt Fader vistnok var meget lidt forfængelig og ikke brød sig om offentlige Bestillinger, var han dog glad ved at blive valgt ind i Sognerådet. Da han fortalte mig om Valget, sagde han: »Jeg forstår mig ikke på det kommunale og har ingen Interesse for Skattevæsen og døde Veje; men jeg vil gjerne være god mod de fattige«

— og så blev han naturligvis Fattigforstander. De fattige og alderdomsunderstøttede, han nu fik med at gøre, vare mange, og de vare ikke alle lige »søde«; men Moders venlige Smil og Tale og hendes rundhændede Gæst-

LARS KRISTENSEN.

frihed gjorde dem hurtigt til »Venner af Huset«. Med stort Lune kunde Fader sidenhen fortælle om sine Vanskeligheder, f. Eks. når han blev hentet til Fattighuset, fordi alle Beboerne sloges. Det lykkedes ham dog altid at tale dem til Rette; hans gode Humør og venlige Ord kunde de ikke modstå. Fader var så heldig at sidde i Rådet sammen med brave, rettænkende Mænd, der lige-

som han gjerne vilde være gode mod Fattigfolk; dette gjorde ham Gerningen let, og det glemte Fader aldrig at fremhæve. I en Række År arbejdede Fader med den frie Fattigkasse. »Det er ikke dem, der stadig »hænger på«, som skal hjælpes; men det er dem, der undser sig ved at bede om Hjælp; dem skal vi lede op og hjælpe«, sagde Fader; det var nu hans Erfaring.

Som Fattigforstander havde Fader flere Gange haft Vanskeligheder med at skaffe syge gamle Mennesker den omhyggelige Pleje, de trængte til. Han talte om det til andre og fik også dem til at interessere sig for Oprettelse af et Alderdomshjem; og de begyndte at arbejde for Sagen. Imidlertid kom Provst Olsen til Herfølge; han nærede nogen Betænkelighed i Begyndelsen, men tog sig snart med Energi af den gode Sag, og Resultatet blev »Herfølge Sygeplejehjem«.

Præstø Amts Plejeforening bad Fader om at føre Tilsyn med Plejehjem og Plejebørn i Herfølge Sogn. Det var en Gerning, der rigtig passede Fader, Börneven, som han var. At finde gode Hjem til de små, tilsé, at de havde det godt, og sørge for, at de efter deres Konfirmation kom i Tjeneste hos gode Folk, lå Fader stærkt på Sinde.

Som Medlem af Skolekommissionen kom Fader med ved Eksaminerne i Sognets Skoler. Det morede ham i høj Grad at se på de mange glade og pyntede Börn, og han talte altid anerkendende om Lærernes Arbejde. Karaktergivning ved Eksamen betragtede han som det rene Humbug.

I Løbet af de mange År havde Fader jo haft adskillige Lærlinge og Svende. Det var fornøjeligt at se, hvor tæt de sluttede sig til Familien; især havde Moder let ved at vinde deres Fortrolighed, og både hun og Fader søgte at vejlede dem på bedste Måde. De havde den Glæde, at hvor end disse unge Mennesker senere fik deres Virk-

somhed, holdt de Forbindelsen vedlige med deres Venner i Egöje Smedie.

»Det er så hyggeligt allen Steds, hvor små og store har eet i Sinde, og det, som drager de store Læs, i Hjærtetekamret er inderst inde«, synger vi. Netop sådan var det hos Fader og Moder; Ungdomskærligheden brændte aldrig ud, de forstod på vidunderlig Måde at bære hinandens Byrder, og deres Ægteskab var såre lykkeligt.

En stor Glæde var det for dem, da jeg i en ung Alder blev Lærer i Lunderød, og min 15-årige Søster rejste med hertil som min Husbestyrerinde, en Gerning, hun har røgtet trofast til denne Dag. Hvor vare de muntre og glade, når de kom og besøgte os — og ikke mindst dengang, jeg i 1915 holdt 25 Års Jubilæum, og de så, hvor mange gode Mennesker, der flokkedes om os. Da kunde ingen af dem holde Glædestårerne tilbage, og Fader, der ellers ikke gav sig af med at være Lejlighedstaler, var så grebet, at han rejste sig ved Bordet og sagde lige netop de Ord, der skulde siges; de kom fra et taknemmeligt Hjærte, og jeg tror, de greb Tilhørerne om Hjærtet: »Tak til vor Gud, som har föjet alt så godt for os! Tak til Jer, fordi I er så gode mod vore Börn! Gud velsigne Jer for det!« Da vi om Aftenen samledes om det dejlige Orgel — Vennegaven fra Skolekredsen — sang vi Moders Yndlingssalme »Du Herre Krist« og Faders »Jeg så ham som Barn med det solrige Öje«.

Ferierne tilbragte vi i alle disse År hjemme hos Fader og Moder; de vilde gerne have det og sparede ingen Umage for at göre det hyggeligt for os. Om Julen pynkede Moder Juletræet, og så skulde vi altid synge »I denne søde Juletid«, for den havde hun for de mange År siden lært af sin gamle, fromme Bedstemoder. Fader, tror jeg, holdt mest af »Her komme, Jesus, Dine små«. — Et Par Gange föjede det sig således, at gamle Pastor

Fr. Møller gæstede os i Sommerferien og holdt Gudstjeneste i Herfølge Kirke. Så samledes den gamle Vennekreds, og vi knælede sammen ved Herrens Bord — det var Højtidsstunder for Fader og Moder.

Fader havde et i høj Grad ligevægtigt Sind. Flere alvorlige Sygdomme havde i Årenes Løb gæstet Hjemmet; men hvis nogen i Medfølelse beklagede det, svarede Fader gerne: »Ja, det er svært nok; men det har jo før set mørkt ud, og vi er altid blevet hjulpet igennem, og det bliver vi også nok nu. Vi har ikke Lov at klage; der er jo mange, der har det værre end vi.« Kun to Gange har jeg set Fader ligesom synke sammen under Byrden — en lille Stund. Den ene Gang var, da Moder som 70-årig gammel Kone måtte føres til Sygehuset i Fakse for at underkaste sig en livsfarlig Operation. I de strænge Dage, mens Moder svævede mellem Liv og Død, tog den milde, gode Provst Oksen og hans Hustru sig kærligt af Fader og vare ham til stor Hjælp.

Og atter hørte Herren vore Bønner, så vi fik Moder hjem igen, mere rask, end hun havde været i mange År.

Denne Oplussen af Moders Livskraft varede kun ved i et Par Års Tid; så begyndte det at gå langsomt ned ad Bakke. Hun, der altid havde haft så let ved at skrive for sig, sluttede nu ofte sine Breve til os med en Beklagelse over, at hun ikke kunde samle sine Tanker, og vi kunde selv se, at det var sandt. Hendes forhen så glimrende Hukommelse svandt bort, hendes klare Tanker forvirredes, og der kom Dage imellem, hvor Moder gik som i en Tåge.

Under disse Omstændigheder bleve Fader og Moder enige om at sælge Hjemmet og flytte til Lunderød Skole. Vi havde af og til i flere År henstillet til dem at bo hos os; men Fader svarede altid med et muntert Smil: »Ja, det vil vi gerne, men ikke endnu; jeg er jo næsten lige så god, som da jeg var 30 År«. Nu var han

77 og havde været Smed i Egöje i over 50 År; ikke så underligt, om han begyndte at føle sig træt. Så solgte de da det gamle Hjem og boede Resten af deres Dage hos os. Moders Svaghed tog stadig til; Fader derimod befandt sig vel. Den livlige gamle Mand vandt sig nye Venner, ikke mindst blandt Skolebörnene, som flokkedes om ham, hvor han gik og stod, og enkelte Gange fik ham med ind i Skolen til en Sangtime. Han syslede ivrigt med Havearbejde, Biavl og meget andet. Altid var han mild og glad, aldrig så vi en sur Mine eller hørte et misfornöjet Ord, og når han om Aftenen efter Dagens Arbejde satte sig til Rette i Sofahjörnet og fortalte for os om sine Minder fra de mange År, han kunde huske tilbage, så var han rigtig »i sit Es«.

En dejlig Sommerdag rejste Fader og jeg med Toget til Værsløv Station, gik derfra til Birkendegård og videre til Ubberup Valgmenighedskirke for at opfriske Minderne om den uforglemmelige Dag, da Kirken blev indviet. Det blev i alleregentligste Forstand en Pilegrimsfærd både for Fader og mig. Vi vare inde på Birkendegård og så det Hus, hvor Buchardi boede dengang og modtog de rejsetrætte Gæster med så overströmende Venlighed; nu var også han kaldt hjem. Vi vare oppe på Höjen ved Kirken, hvor Fader og Moder havde talt med Anton Nielsen (Höjskoleforstander og Forfatter); vi vare omme på den lille Kirkegård med Pastor Hoff's Grav, og til sidst vare vi inde i den hyggelige Valgmenighedskirke. Der satte Fader sig paa en af Bænkene, foldede stille sine Hænder og faldt i Tanker — jeg forstod, at han dvælede ved Mindet om, hvad han oplevede på dette Sted hin store Dag for de mange År siden. Endelig rejste han sig op og sagde: »Gud ske Lov, at vi kom med den Gang!«

Mens Fader og Moder boede hos os, fik vi af og til Besøg af Venner fra Herfølge Sogn; således besøgte

Lærer Kauslund os, skönt han nu var en gammel Mand, stærkt tyngt af legemlig Svaghed. Han og hans Hustru hørte — som tidligere omtalt — til vore bedste Venner. Nu var hun død, og Kauslund længtes efter at tale med Fader og Moder derom. Den af Vennerne derhjemme fra, som gæstede os tiest, var Forstander Jensen, Vallø Höjskole. Ingen havde vel gennem de mange År været hyppigere Gæst i Egöje Smedie end han, og få havde vel flere gode Minder fra »Vennehuset i Betania«, som han kaldte det gamle Hjem, nær Køge Bugt og Vallø Skove.

Den 22de Januar 1923 døde Moder. Hendes Legeme blev stedt til Hvile på Herfølge Kirkegård, således som hun selv ønskede det. Skönt vi måtte sige Gud ske Lov! fordi Moder løstes ud af sine Trængsler her, og især fordi vi vidste, at hun gik frelst hjem, så var det dog et Savn for os, at vi ikke mere hørte hendes Stemme og så de kære Træk. Hun havde været så meget for os alle tre.

Endnu i to År fik vi Lov at beholde Fader, og det var en Lykke for os at have ham til Huse. Altid var han glad og tilfreds, og når han om Aftenen var kommet i Sæng, og vi kom ind for at sige Godnat, tog han os om Halsen og sagde: »Å, jeg er så glad for jer!« Så bad han stille sin Aftenbön og lagde sig til Ro. — Om Morgen vagnede han frisk og munter. Flere Gange fortalte han: »I Nat har jeg drömt om Moder; hun tog min Hånd, og hun så så lykkelig ud.« — Det Kærlighedens Bånd, der bandt deres Sjæle sammen i Ungdommens fejre Dage, kunde selv Døden ikke bryde.

I de syv År, Fader boede her, søgte han til Kirke i Tølløse. Han var glad ved at høre Pastor Hammer prædike og glad for at tale med den livlige Præst, der altid var så venlig imod ham — og som havde kendt Fr. Møller, mens han var Præst på Fyen. Men trods dette, følte Fader sig ikke rigtig hjemme i Tølløse Kirke. När

vi sang: »Husene dog med Kirkenavn, byg'de til Frelserens Ære, hvor han de små tog tit i Favn, er os som Hjemmet så kære; dejlige Ting i dem er sagt, sluttet har der med os sin Pagt Han, som os Himmerig skænker«, ja, så var det Herfølge Kirke og slet ingen anden, Fader tænkte på og sang om.

Efter et kort Sygeleje døde Fader den 28de Maj 1925. Det traf sig så underligt — nej! Gud föjede det således, at Lærer Jensen og Hustru fra Tølløse, de to kære Mennesker, som Fader og Moder satte så høj Pris på, netop kom og stod sammen med os i Bön og Bekendelse i Faders sidste Stund.

Nogle Dage senere vare vi samlede om Faders Kiste i Herfølge Kirke, hvor Pastor Dalsager talte könt og forstående om Fader, ligesom han to År för havde talt over Moder, da hun blev begravet. I det store Følge sås kun ganske enkelte af dem, der havde sluttet Kreds om Fr. Møllers Forkyndelse og været med i det dengang så rige Menighedsliv — hvorfor? fordi de for længe siden vare kaldte hjem til »Landet bag Hav«.

I Ly af den hvide Kirke, kun få Skridt fra Koret og Alteret, ved den Sti, der fører gennem den lille Låge til Præstegården, og som var Faders og Moders Kirkesti, er deres Hvilested til Opstandelsens Morgen.

Når jeg tænker tilbage på Faders og Moders lange Livsdag, så er det slet ikke »Mindet om en Glimredag, kun om et trofast Sindelag«. De vare kun jævne Mennesker, der aldrig trængte sig frem for at komme i første Række; men de vare tro i deres Gerning, tro imod deres Ungdomsidealer, og Gud lod dem blive til Velsignelse.

FREDERIK LANGE GRUNDTVIG.

AF SOGNEPRÆST R. R. VESTERGAARD.

N. F. S. Grundtvigs yngste Søn, hvis Navn står over disse Linjer, fødtes i København 15. Maj 1854. Hans Fader var ved hans Fødsel en Mand på over 70 År. Han var altså et Gammelmands-Barn. Men da Faderen var en Kæmpe, både hvad Ånd og Legem angår, skal man ikke af hans sildige Fødsel drage Slutninger i Retning af Sildefødningens mindre Levedygtighed. De, der har kendt F. L. Grundtvig, vil vide, at han var selv et godt Stykke af en Kæmpe i flere Måder. Hans Moder, der var født 1813, altså 40 År yngre end sin Mand, var Datter af *Christen Carlsen* til Gammel-Køgegård og var i 1840 bleven gift med Hofjægermester *Harald Toft* til Rønnebæksholm ved Næstved, men blev Enke allerede Året efter. Hendes fulde Navn var *Marie Elise Carlsen*. Den 24. Oktober 1851 blev hun ægteviet til N. F. S. Grundtvig, som dennes anden Hustru. Dette Ægteskab blev kun af kort Varighed. Fru Marie døde allerede i Juli 1854, et Par Måneder efter at hun havde født sin Søn. Denne har således aldrig kendt sin Moder.

Ved Sønnens Fødsel udtalte Faderen Ønsket om, at denne hans Søn måtte blive »en Råber«, hvorved han forstod en Mand, der med Ånds- og Kraftbeviset kunde føre Ordet i den kristne Menighed. På en Måde gik dette Ønske i Opfyldelse, om end anderledes og andetsteds end den gamle havde tænkt sig.

Under den gamle Åndshövding's Öjne voksede den unge Grundtvig op. Han gik aldrig i nogen Skole, men

modtog al sin Undervisning i Hjemmet. Han havde mange Lærere, men dog kun en ad Gangen. Blandt hans Lærere kan nævnes *Otto Jakobsen*, der senere blev Sognepræst i Börglum i Vendsyssel, og *Niels Lindberg*, der døde som Valgmenighedspræst i Kerteminde. Men Faderen selv ledede Sønnens Undervisning og lod ham især stifte Bekendtskab med betydelige historiske Kildeskrifter og større Digterværker. Som 16 Års Dreng måtte han således på Vers oversætte Dele af Homers Odyssee fra Grundsproget. Græsk var det første fremmede Sprog han stiftede Bekendtskab med. At udtrykke sig i bunden Stil, på Vers, lå let for ham allerede som Barn. Som syv Års Dreng begyndte han, og Rimstaven lå hele hans Liv let i hans Hånd. Han blev Student i 1876 og tog i 1881 den såkaldte statsvidenskabelige Eksamen ved Universitetet. Der var således intet i hans Studier, der tydede på, at han havde Præstegerningen som Mål. Hans Interesser gik i mange forskellige Retninger. I sin Opvækst samlede han på mange Ting, Oldsager, Mønter, Segl, Forsteninger, Fugle, Insekter og Planter. Naturlivet, især Fuglenes Liv, drog ham stærkt. En Tid hjalp han sin ældre Broder Svend med Indsamling af Folkeminder. Skönt der således kunde synes at være noget spredt over hans Natur og hans Virksomhed i Opvæksten og den første Ungdom, var dette dog kun tilsyneladende. På Bunden af hans Sjæleliv lå et dybt religiøst Drag, som gav sig Udslag ved Lejligheder. I den Henseende må Hjemmets Påvirkning tages i Betragtning. Som Barn fulgtes han jævnlig med Faderen til Gudstjenesten i Vartov Kirke. Selv om den Forkyndelse, Grundtvig førte på sine gamle Dage, er gået hans meget unge Søn over Hovedet, så har dog de stærke Udslag af Styrken i et kristent Menighedsliv, som det levedes i Hospitalskirken i Løngangsstræde, og som Danmark hverken

för eller siden har haft Mage til, efterladt blivende og uudslettelige Indtryk i den unges Sind. Han var kun atten År gammel, da hans Fader døde, og dermed op-hørte jo dennes personlige Paavirkning på Sönnen. Han blev dog fremdeles i Hjemmet hos Stedmoderen. Se-nere var han en Tid i Broderen Svends Hjem, boede atter igen alene i Byen, medens han i det sidste År, för han tog sin afsluttende Eksamen, opholdt sig på Køge-gård hos sin Moders Slægt. Hans Mødrenearv gav ham en vis økonomisk Selvstændighed, og efter hvad der siges, sparede han ikke. I hvert Fald ikke den Gang. Vi skal siden træffe ham som den nøjsomste Mand, hvad Livets ydre Bekvemmeligheder angår.

Vi vil kaste et lille Blik på hans tidligste Ungdoms-digte, da de åbenbarer os Sider i hans Væsen, der kom til stærk Udfoldelse i Manddommen.

F. L. Grundtvig var født med en Sangfugl i sit Bryst og et Sværd i sin Hånd. Det lå let for ham at rime, men han kunde også føre en Klinge.

Jeg spurgte ham, en Gang jeg besøgte ham i Clinton, hvoraf det kom, at han havde udeladt alle historiske Sange af den Sangbog for det danske Folk i Amerika, han senere samlede og udgav. »Jeg har«, svarede han, »nærmest tænkt mig min Sangbog brugt af Ungdommen, og denne er ikke episk, men lyrisk«. Det episke Kvad er Handlingens Kvad, Sangen om Dåd og Bedrift; Lyrikken den følelsesbetonede Digtning. Jeg var heri ikke helt enig med ham i den Betragtning med Hensyn til Ungdommen. Men det er rigtigt nok, at Grundtvig selv var en lyrisk Natur, med Lyrikerens forskellige Stemninger. Ved Siden af lå der dog i ham en stærk Fremdrift til Handling, hvad hans Liv i ikke ringe Grad viste. Det var det, jeg sigtede til med mine Ord om Sangfuglen og Sværdet. Hans egne Ungdoms-digte er væsentlig lyriske. Men på en egen Måde. Som

syttenårig skrev han to Digte, det ene om Sommerspi-
ret (paa Møens Klint), det andet om Furesøen. Natur-
ligvis er det ikke Mesterværker. Det venter man ikke
af en syttenårig ung Mand. Han lader Sommerspi-
ret stå rolig lysende midt mellem Himlens sorte Skyer,
under Lyn og Torden og Havets Brusen, Bøgen slynger
en Krans om det skønne Spir. Skovens Sangfugle byg-
ger dér Rede, også Svalen har fundet sig en Plads.
Fuglen har her fundet et fredeligt Sted, »Fred i Kær-
lighedens Skygge«. I sidste Vers kommer den religiøse
Udløsning. Fred i Kærlighedens Skygge, det er hvad
vi alle søger, men dog aldrig helt kan nå, »før vi stige
med Guds Søn til Himmerige«. Han synger nok i ly-
riske Vendinger, men ender dog med at pege på Guds
Søn og Himmerige. Det gör ingen, der blot synger for
Naturlyrikkens Skyld. På samme Måde om Furesøen.

Ej som Vesterhav, hvis Bølger
storme vildt mod sandet Klit,
og i Favnen Døden dølger
under Lagen koldt og hvidt,
ej som Øresund, der ruller
let mod Sjællands skønne Ø,
snart med Leg og snart med Bulder,
er du, skønne Furesø.

Nu din Vove venlig nynner
en vemodig Vuggesang,
når at rulle den begynder
efter Vintersøvnen lang,
Blomsten sig blandt Græsset gynger,
spirer paa din grønne Bred;
Fuglen sødt i Busken synger,
elskende din stille Fred.

Mange priser kun det vilde,
det er, hvad de kalder stort,
størst er dog saa tit det milde,
underfuldt af Herren gjort.

— — — — —

Jeg vil prise Vemods Glæde,
 ene den på Jord kan stå,
 den får Kilden til at græde,
 Nattergalen til at slå.
 Furesø! hos dig, fra Vrimlen,
 findes kun vemodig Fred;
 det er Trøsten, som fra Himlen
 til Guds Skabning daler ned.

I det sidste Vers kommer så atter her den religiøse
 Udløsning:

Jeget svinder i vort Hjærte,
 Herren holder Indtog der,
 så vi skuer uden Smerte
 Solens sidste Stråleskær,
 thi vi føler, Sjælens Længsel
 stilles skal til Herrens Pris,
 når vor Ånd fra Støvets Fængsel
 svinger sig mod Paradis.

Det vemodige Drag, der ligger over Nordsjællands
 skønne, skovkransede Søer, har vakt Længslen mod
 Evigheden i hans Sjæl.

Fra samme År 1871 findes fra hans Hånd et Digt til
 en Konfirmand. Han synger her om det Frø, som ved
 Dåben blev nedlagt, men som nu er vokset op af Mulde,
 Ordet af Herrens egen Mund. Det er Troens og Håbets
 og Kærlighedens Ord, der sammenlignes med tre Per-
 ler. »Den ene er hvid, og den anden er grøn, den tredje
 er blå og som Himmelen skön«. Den hvide er Troen,
 den grønne er Håbet, og den blå er Kærligheden. Med
 de tre Perler følger den evige Fred.

I denne Forbindelse skal endnu nævnes et Digt, der
 stammer fra 1875 og har til Overskrift Tyllingeminder
 (om Tyllinge nedenfor). Også her har den lyriske
 Stemning Overvægt:

Når jeg lægger mig træt til at sove,
 når jeg plages af Sorg og af Savn,
 da oplukker sig Tyllinge Skove
 med de herlige Søer i Favn.

— — — — —
 Når jeg trættes af Larmen på Jord,
 jeg vil hvile deroppe i Skoven,
 og mit Blik vil jeg sænke i Voven,
 i det dybe det dejlige bor.

I den sidste Linje: »i det dybe det dejlige bor« ligger der noget mere end blot det dybe under Skovsøens Spejl, der ligger under Billedets Form en Hentydning til Dybderne i Gud.

I det samme År, hvor han sang om Tyllinges Skove og herlige Søer, drog han sit Sværd fra Bælte og blandede sig i Dagens Begivenheder og Strid, atter i bunden Stil. Det var i de Dage »Det forenede Venstre«, hvortil mange af N. F. S. Grundtvigs Venner sluttede sig, vandt stærk politisk Fremgang, og *Georg Brandes* gjorde sig til Talsmand for de nyere evropæiske Strømninger i Åndslivet, og *Bjørnstjerne Bjørnson* blandede sig i Laget med sin Sympati for Venstrebevægelsen og de friere Rørelser i Almindelighed. Skönt F. L. Grundtvig endnu kun var 21 År, optrådte han med stor Frihed og læste Bjørnson Texten i stærke Ord: Blandt andet siger han til Nordmanden:

Fortæl du kun, at han*) til sidst
 for Tallet sank i Støvet,
 og efter Strømmen her og hist
 han retted Levnedsløbet,
 og efter Mængdens Priskurant
 slog af på stort og godt og sandt
 for Overtal at vinde.

*) ☺: N. F. S. Grundtvig.

Fortæl du kun, at Korsets Tegn
 var ham et Søndagsstykke,
 og at man godt i Støvets Egn
 til Hverdagsbrug kan bygge
 med Korsets Fjender uden Tal
 paa Babelstårn, der tjene skal
 til selv sig at ophøje.

Fortæl du kun alt, hvad du vil,
hans Navn du ej skal plette;
 men husk, at Saga lytter til
 og vil din Gravskrift sætte;
 hvis Danmark, blodigrød af Sår,
 i Kamp paa Døgnets Val forgår,
 da vogt dig *selv* for Dommen.

Ikke mindre voldsomt for han frem i sit »Rimbrev til Grundtvigs Venner«, også fra 1875, hvori han bebrejder sin Faders kirkelige Venner, at de går sammen med det forenede Venstre i Politikken, hvorved de slog sig sammen med »Vandalerne med Træskohæle«, der vilde nedtrampe Kultur, Kunst og Videnskab. »Guds Folk« følger ikke heri Herrens Kald. Jeg skal ikke gå dybere ind herpå, men bemærke, at dette noget aristokratiske Udslag af hans Kampiver ikke holdt sig i Længden. Som så meget andet kom denne Side af hans Natur i Smelteovnen i Amerika og undergik en fuldstændig Omdannelse, da han selv kom til at stå i jævne Mænds Række for at lide, kæmpe og sejre med dem.

I WISCONSINS SKOVE.

Vi nævnede ovenfor Navnet Tyllinge. Dette er et Gods i Småland i Sverige i Familien Rosenmüllers Eje. Den Rosenmüllerske Familie var kommen i Forhold til det kirkelige Liv, som udgik fra Vartov med Grundtvig, og Medlemmer af Familien var jævnlig Gæster i København for at deltage i Gudstjenesten i Vartov-

menigheden. Dette gav Anledning til, at F. L. Grundtvig sluttede Venskab med et af den Rosenmüllerske Families yngre Medlemmer, *Duvall Rosenmüller*, og siden flere Gange var Gæst på Tyllinge Gods. Her traf han den Kvinde, der senere blev hans Hustru, nemlig *Christina Nilsson* fra Ingbo i Vestmanland i Sverige. Om hendes Slægt er mig intet bekendt, men hun blev for Grundtvig en mageløs trofast Hustru, der helt gik op i hans Gerning og med Glæde delte Kårene med ham i Amerika, skönt de ikke altid var så blide.

Da Grundtvig i 1881 havde afsluttet sine Examineringer, var han 27 Aar gammel, og det var på Tide, at han så sig om efter en Livsgerning. Tanken om at blive Præst lå endnu ikke hos ham. Dog må dette ikke forstås således, at han var bleven fjærnet fra Livet i Menigheden. I de senere År havde han desuden sluttet sig til den kendte ejendommelige grundtvigske Præst i Lyngby, *Peter Rørdam*, der var gift med en Slægtning af hans Moder.

Hans Overvejelser endte med, at han besluttede at rejse til Amerika, ikke i den Tanke at udvandre eller i det hele taget med den Hensigt at blive i Amerika, men for, som han sagde, i Ensomheden løsrevet fra sin store Vennekreds at fordybe sig i sig selv og vinde Klarhed over sit Livsmål. Den 10. August 1881 holdt han Bryllup med sin Fæstemø. Brylluppet stod i Kongens Lyngby, og Vielsen forrettedes af Peter Rørdam. Allerede Ugedagen derefter drog det nygifte Par på den lange Rejse til det fjærne Vest. Deres foreløbige Mål var den store By Milwaukee på Vestsiden af Michigan-Søen, et Par Timers Jærnbanekørsel Nord for Chicago. Det var dog ikke Meningen at slå sig ned i denne By. Grundtvig fik snart opspurgt en Plads, han mente kunde passe for ham. De vare komne til Wisconsin. Denne Stat, der er tre-fire Gange så stor som

Danmark, er opfyldt af Skove, i den sydlige og østlige Del dog med Afbrydelser af åbent Land. Det er uden Tvivl den smukkeste af alle Mellestaterne. På den Tid, da Grundtvig kom dertil, var Landet endnu ret tyndt befolket. Efter nogen Søgen fandt de et Hus i en Egn o. 150 km Nordvest for Milwaukee ved en lille Flod, Scioc-Floden, med nærmeste Jærnbanestation i Sciocton. Stedet må søges i nordvestlig Retning fra den nordlige Ende af Winnebago-Søen. Det var ikke et øde Sted i den Forstand, at der ikke var Mennesker i Omgivelserne, men der var ingen Danskere, mest Ir-lændere og nogle Tyskere. Huset var til Leje, men det måtte göres lidt i Stand både udvendig og indvendig. Udvendig blev det malet i rødt og hvidt, der på Afstand kunde tage sig ud som Striber, hvorfor de omboende Farmere gav det Navn af »det stribede Hus«. Det var naturligvis som alle Huse på Landet af Træ. Det indvendige bestod hovedsagelig af et stort Værelse, der på en Gang tjente som Dagligstue, Sovekammer og Studereværelse. Grundtvig havde et fint Skrivebord, som han var meget omhyggelig for. Et Klaver var der også, thi Grundtvig var musikalsk og spillede meget godt på dette Instrument. Huset var smukt beliggende på en Skrænt ned til Floden. På modsat Side af Floden lå der nogen Skovejendom, som hørte til. Det meste Jordsmon var lavt og en Del sumpet. I Regntiden, når Floden svulmede op, kunde Huset være helt omflydt af Vand, så dets Indvånere kun kunde nå til og fra ved Hjælp af en Båd, som töjredes til en Ring i Dörstolpen. På dette Sted boede de i to År fra Efteråret 1881 til hen i September 1883. Husfruen gjorde selv sit Husarbejde uden Hjælp. Grundtvig gik meget på Jagt — han var en god Skytte, — og navnlig gik det om Sommeren ud over Fuglene. Han indsamlede en stor Mængde Fugleæg, som siden kom til den danske Skole i Des

Moinés Iowa. Om Vinteren nedlagde han Hjorte og andet Vildt. Fruen fangede Fisk i Floden. De omboende Farmere undredes på, hvad det var for mærkelige Mennesker, der her havde slået sig ned. En Nimrod så de nok Manden var, men en Krøsus måtte han vel også være, for Penge at tjæne var der ikke på dette Sted. Og at tjæne Penge var jo da ellers Livets egentlige Mål.

Et Par Måneder efter at Grundtvig var ankommen til Scioc-ton, kom fra Danmark den unge *Thorvald Helveg* til Neenah ved den nordlige Ende af Winnebago-Søen, kaldet til Præst af den derværende danske Menighed. Fra Neenah og ud til Grundtvigs Opholdssted er der kun en kort Jærnbane-rejse. Helveg var et År-stid yngre end Grundtvig. De havde været Studenterkammerater og kendte således hinanden fra Fædrelandet. De kom straks i Forbindelse med hinanden og aflagde hinanden gensidige Besøg. Grundtvig og Helveg vare beslægtede Naturer, åbne og friske i Sindet, lyse og klare i Tale og Væsen, uden Forbehold og uden Selviskhed. Omgangen med Thorvald Helveg har utvivlsomt hjulpet Grundtvig til at vinde den Klarhed over sig selv og sit Livsmål, hvorfor han var draget over det store Hav.

Om de Stemninger og Tanker, der gik gennem Grundtvigs Sind der oppe i Skovene, giver os et længere Digt af ham nogen Oplysning. Det har til Overskrift: »I Wisconsin's Skove«.

Det er ved Vintertid. Han har været ude med Bøssen og fældet en Hjort, der ligger død for hans Fod, og hvis Blod har farvet Sneen rød. Jægeren var træt efter den lange Jagt og havde sat sig ned på en Træstub og faldt i Tanker.

— — — —
 Det var så stille, intet Pust
 forstyrret' Skovens Højtidsdragt,
 den stod, som var den selv berust
 i al sin Vinterpragt.

Kun hvor de høje Fyrretræer
af røde Korsnæb fik Besøg,
og hvor et Egern var på Færd,
et lille Sneskred fæg.

Min Tanke svang sig højt mod Sky,
den fløj så vidt, men daled' ned,
hvor Vuggen stod i Bøgely,
hvor Barndomstiden skred.
I fremmed Land som Hjorten fri
jeg tumled' om og Vej mig brød
— snart lå maaske som den jeg Lig
og farved Sneen rød.

O, Danmark, du, mit Hjertes Fryd,
dit Billed tit er tågeslørt,
når længe ingen hjemlig Lyd
mit Øre her har hørt;
men atter bryder Længslen frem
i ensom Stund med vældig Magt,
da står du der, mit kære Hjem!
i yndefulde Dragt.

Da står du der og vinker mig
med Vemod i dit milde Blik,
da higer Sjælen frem til dig,
hos hvem den Lise fik,
jeg hører Kirkeklokkens Klang,
som taler højt om Fred på Jord,
jeg hører Nattergalens Sang
og Lærkens Jubelkor.

Jeg var så træt, jeg slumred hen
på smuldret Stamme, hvor jeg sad;
jeg drömte, jeg var Barn igen,
jeg både græd og bad.

Pludselig vækkes den slumrende Jæger af en Barne-
stemme, der råber på Dansk: »Far! nej se, hvem sidder
der?« Der glider nu en Slæde frem i Sneen, trukket af
Stude. Mellem Fader og Moder sidder den lille Dreng,
hvis Stemme havde vakt den slumrende. Jægeren råber:

»God Morgen, Landsmand! tør man tro,
I færdes alt til By?»

»Nej!« svared Mand i Kappe grå,

»til Kirke fare vi i Mag,
maaske du ikke tænker på,
at det er Juledag?»

»Nej, Herre Gud! det har jeg glemt,«
jeg sukked stille, skamfuld spag!

— — —

»Du kom nok langt fra Hjemmet bort,«
han sagde, »følg med os i Ly!«

Jægeren sad op med den døde Hjort slængt bag i Slæden, og nu gik det til Kirke med Farmerens Forspand. Han sad i Slæden og tænkte:

Jeg mørkned ingen Kirkedør
herovre, hvor jeg frit mig svang,
men det var anderledes før,
da jeg var Barn en Gang!

De hører nu en spæd Kirkeklokke ringe, det er ikke den dybe Klang af Kirkeklokkerne derhjemme, men dog en, der kalder:

Så det er Kirken, lav og trang,
et lille Hus, en fattig Bod;
ak, ej som den, hvor jeg en Gang
som Barn for Altret stod.

— — —

Jeg sad derinde, havde glemt
den hele ydre Fattigdom,
til Højtid Harpen snart blev stemt
ved Salmens Toneflom.
O, hvilken Jubel i mit Bryst!
de gamle Salmer bar den frem,
jeg havde nået min Barndoms Kyst
med Barn i Bethlehem.

— — —

Som hjemløs Svend jeg gik min Gang,
og strejfed om i vilden Skov.
»Nu er du hjemme!« højt det klang,
jeg hvisked: »Gud ske Lov!«

Som den digteriske Natur han var, havde han Syner og Drømme. Om sligt kommer i Søvne eller i vågen Tilstand, lader sig ikke afgøre. Nogen fast Grænse skal ikke trækkes her. Blandt de Drømmesyner, han havde under sit Ophold i Skovensomheden, skal jeg her fremføre et, hvorom han selv har berettet. Det tyktes ham, at han stod ved en Flod, med hastigt Løb, Bredderne var stejle Klippesider, og der var også Klipper hist og her i selve Strømmen. Ned ad Floden kommer en Båd, hvori kun een Mand, den glider sikkert og roligt frem med Strømmen uden at støde an; da Båden kom ham så nær, at han kunde skelne Enkelthederne, genkender han til sin Forundring i Bådens Styrer sin egen Oldefader, der nikkede venligt til ham med en opmuntrende Bevægelse. Lidt efter kom der en Båd til glidende på samme rolige og støtte Måde ned ad Strømmen; i den genkender han sin Bedstefader, der også har god Styring på sin Båd og smiler forstående til ham. Endnu kom lidt efter en tredje Båd, og i denne genkender han sin egen Fader; Flodens Vande tumlede nok en Del med den Båd, men Faderens Hånd havde fast og sikkert Styre, så den holdt sig klar af Klipper og Skær. Faderen så med et langt Blik på sin Søn, det blev strængere og strængere, jo nærmere Båden kom. Endelig vender Faderen sig tilbage og peger op ad Strømmen mod en Båd, der var langt tilbage, og i hvilken der ikke fandtes nogen styrende Hånd. Båden var tom. Den tumledes svært af Vandene og stødte an, snart her, snart der. Idet Faderen peger ud mod denne Båd, råber han til sin Søn: Det er din!

Om dette nu var en Tanke, et Syn, en Drøm, er jo lige meget. Meningen er ikke til at tage fejl af. Grundtvig forstod, at hans Livsbåd var tom og ubemandet; nu var det Tid at gå om Bord og få Styring. Tanken om at gå i sine Fædres Spor som Gudsordets Forkynder

dukkede op atter og atter i hans Sind. Sammen med Helveg havde han gjort nogle Udflugter til mindre danske Kredse og fået det Indtryk, at i hvert Fald flere af dem blev mindre godt betjænt med Ordets Forkyndelse. Og det bedrøvede ham, ja, harmede ham.

Thorvald Helveg fortæller om et Besøg han og hans Hustru omkring 1. August 1883 aflagde hos Grundtvigs deroppe i Skoven. De var sammen gået til Posthuset for at hente Posten, som Grundtvig personlig hentede hver Dag. Paa Tilbagevejen går Grundtvig og læser i sine Breve, hvoriblandt en Del fra Danmark. Pludselig brød det frem fra ham med et højt Råb: Svend er død! Det var hans Broder, der var død 14. Juli. De gik tavse videre. Da de var komne ind i Huset, satte Grundtvig sig til Klaveret, og idet han kaldte på Fru Helveg, sagde han: »Nu skal jeg synge en Sang for Dem, som De ikke kender«. Han sang da hele Salmen: »Han, som har hjulpet hidindtil, han hjælper nok herefter«, hvori bl. a. forekommer Stroferne

Den øde Ørk, det vilde Hav,
den hårde Vinterkulde,
den dybe Sorg, den mørke Grav,
de kære under Mulde,
for alt hos Gud er gode Raad,
til Frydesang han vender Graad,
så let som Vind og Vove.

Mens han sang hele Salmen, trillede Tårene ned ad hans Kinder. Den her nævnte Salme af Grundtvig var ikke den Gang så almindelig kendt som nu, da den først kom ud blandt Folk med det 2. Tillæg til Roskilde Konvents Salmebog.

Under Opholdet i Skoven fødtes Grundtvigs og Fru Christinas eneste Datter Marie Margrethe Grundtvig den 1. Juli 1883. Pastor Helveg døbte hende i Hjemmet.

Under sit Ophold i Skovene i Vest tabte F. L. Grundtvig ikke sit Fædreland af Syne. Af og til hørte man her hjemme fra ham i videre Kredse. Således sendte han i 1882 endnu et Rimbrev hjem under Titlen: Til danske Kristne. Vi kan ikke gå nærmere ind på de Tanker, som heri udtales, men kun bemærke, at han ikke havde fundet ret meget af den sande Frihed i Amerika, den syntes ham at være rent udvortes, den indre Frigørelse i Ånd og Sandhed mærkede man ikke meget til, og den sande kristne Kirke var det svært at få Öje på i det amerikanske kirkelige Virvar. Det munder ud i en Formaning til Danske derhjemme om at holde sammen og glædes ved det Lys, som var tændt i den danske Menighed, og samles om Herrens Indstiftelser.

Man får et levende Indtryk af, at hos Eneboeren derude i Skoven samledes Tankerne mere og mere om Herrens Gerning i Folkeslagene på Jorden, og mest om hans Gerning i det danske Folk. Hans Danskhed og hans Kristendom voksede i Klarhed og Styrke, mens hans indre Menneske uddybedes i Inderlighedens Varme. Derved forberedtes han til den Gerning, hvortil han åbenbart var udset af Ham, der selv vælger sine Redskaber.

I MISSISSIPPI-DALEN.

Menigheden i Clinton i Iowa var ved Midsommertid 1883 bleven uden Præst. Styrelsen henvendte sig til Kirkesamfundets Formand, Pastor *A. S. Nielsen* i Chicago med Forespørgsel, om han kunde give Anvisning på en Mand til at overtage Præstegerningen i Clinton. *A. S. Nielsen* svarede, at Clinton-Danskerne måske kunde få F. L. Grundtvig, hvis de sendte ham en Kaldelse. Det var ham nemlig bekendt, at Grundtvig ikke var uvillig til at overtage en Præstegerning i den dan-

ske Kirke i Amerika, hvis det kunde föje sig på et Sted, der passede for ham. Menighedens Styrelse skrev da til Grundtvig og bad ham komme ud til dem i Clinton og tales ved med dem om Sagen, og ved samme Lejlighed prædike for dem. Grundtvig kom, og for første Gang i sit Liv stod han på en Prædikestol. Han talte over Ordene »Hvo sig selv ophöjer, skal fornedres, og hvo sig selv fornedrer, skal ophöjes«. Det var om Formiddagen, om Eftermiddagen holdt han Foredrag for den samme Kreds. Til störste Forundring for Clintonboerne meddelte Grundtvig dem ved Afskeden, at de skulde ikke tænke på at få ham som Præst; han troede, Gerningen lå over hans Kræfter. Ordet, han havde brugt som Tekst, havde gjort et så stærkt Indtryk på ham, at han var bleven angst for at gribe efter en Selvophöjelse. Alligevel sendte Menigheden ham dog nogle Dage efter Kaldsbrev. Efter at have dröftet Sagen nærmere med sin Ven Th. Helveg og med den erfarne A. S. Nielsen, besluttede han sig dog til at tage mod Kaldet. Således gik det til, at han efter at være bleven ordineret under Årsmødet i Chicago 18. Söndag efter Trefoldighed den 23. September 1883 overtog Præstegeringen i Menigheden i Clinton. Söndag den 11. November, 25. Söndag efter Trefoldighed, holdt han sin Tiltrædelsesprædiken i den lille Kirke, som samlede de Danske på Stedet, og som de naturligvis selv havde bygget. Grundtvig var da 29 År gammel. I 17 År forblev han på den samme Plads.

En lille Smule til Orientering med Hensyn til Stedet. Clinton ligger i *Mississippi-Dalen* ved Flodens vestlige Bred i Staten Iowa. På den østlige Side af Floden har vi Staten Illinois. Allerede på dette Punkt af sit Løb er Mississippi, der udspringer langt længere oppe mod Nordvest, en mächtig Flod, og dog er den kun en lille Rende i Dalbunden i Sammenligning med den uhyre

brede Ström, som i en tidligere Jordperiode banede sig Vej ned mod den mexikanske Havbugt og dannede det store Delta ved sit Udløb. På den Tid, da Grundtvig kom til Clinton, talte Byen vel omtrent 16,000 Indbyggere, af hvilke Danskerne kun udgjorde en lille Del, mest Lönarbejdere, som blandt andet havde søgt Beskæftigelse ved de Savmøller, som fandtes på Stedet. Ikke få Sønnerjyder havde fundet Vej til Byen. De vare alle Småkårsfolk, og den Lön, de kunde byde deres Præst, var kun ringe, 350 Dollars om Året, foruden lidt Offer. Ganske vist skulde Grundtvig også betjæne et Par mindre Kredse i Nærheden, hvad vel nok øgede hans Årslön en lille Smule, men Lönnen blev dog al hans Tid i Clinton kun ringe. Jeg mindes, jeg en Gang spurgte ham, hvorledes han kunde klare sig med så lidt. Hans Svar lød: »Hvis jeg vilde forlange mere, vilde jeg anse det for Blodpenge«. Han tog Kårene, som de var. Har han i sin Ungdom haft lidt flotte Vaner, så var han nu Mand for at lægge dem til Side. Og hans Hustru forstod at indrette sig efter Forholdene. »Hvem skulde tro«, sagde han en Gang, »at jeg i min Ungdom har været en Laps«. Nej, det skulde man ikke tro. Og det er vel heller ikke at forstå efter Bogstaven. Da jeg i sin Tid selv kom til Amerika og stoppede op i Clinton for at hilse på ham, så jeg ham for første Gang. En høj Mand i en simpel grå Dragt med en ikke helt ny Hat lidt skudt tilbage i Nakken stod på Perronen og hilste med et stort Smil og sit lyse klare Blik. Der var noget festligt og strålende over hans Ansigt. Jeg har truffet mange Mennesker, mange herlige Mennesker, men ingen, hvis hele Skikkelse i den Grad lyste af Ånd og Liv som hos ham. Et Glimt af Humor lå i hans Blik. En herlig Type på en dansk Mand.

Grundtvig blev Præst i Clinton midt i den Tid, der kan betegnes som Pionértiden for de danske Indvan-

drere, nemlig Tiden fra 1870—1890, hvor der hvert År drog store Skarer af Danske over Havet. Man regner, at det egentlige Vesten begynder, når man har passeret Mississippifloden. Der fandtes i Firserne danske Menighedskredse rundt om på Prærien, både Øst og Nord, men især Vest for Mississippi. Allerede så tidlig som 1873 var der bleven stiftet dansk Menighed i Clinton, til at begynde med under Samarbejde med de Norske, hvilken Forbindelse dog ret snart løstes, så Danskerne fik deres egen Kirke med selvstændig Præst. Den danske Befolkning i Clinton og nærmeste Omegn fandt sig hurtigt til Rette med den ny Præst. Allerede Navnet havde Klang. Endnu mere betød det, at Grundtvig med stor Alvor og Flid optog sin Gerning som Ordets Tjæner. Hans vindende menneskelige Personlighed og hans Hustrus Vennesælhed lukkede alle Døre op for Præstefolkene. Præstens eget Hus stod altid åbent for enhver, der vilde aflægge Besøg. Husets Vært havde aldrig travlt i den Forstand, at han ikke havde Tid til at tage sig af sine Gæster, og det uagtet han arbejdede meget med Bøger, skrev i Blade og Tidsskrifter og noget senere hen kastede sig over Studiet af Kirkefædrene. Hans Arbejdsevne var stor, og som sin Fader tog han tit Nætterne til Hjælp; hans Tanke var klar og hurtig, så Arbejdet gled fra Hånden. Et dansk Præstehjem i Amerika var i hvert Fald i Grundtvigs Tid ikke rummeligt, ikke i Sammenligning med danske Præstegårde her hjemme. Til Afholdelse af Forsamlinger og Møder egner de sig ikke. Grundtvigs Studereværelse var en ganske lille Stue. Da Clinton ligger ved en Slags Alfarvej fra Øst til Vest og omvendt, kom mange Danske den Vej og stoppede gærne op ved denne By for at hilse på Stedets danske Præst og få en Samtale med ham. Var Årstiden til det, førte han gerne sine Gæster ned til Floden for at vise dem, hvor smuk den

er, og beundre de høje med Buskvækster og Slyngplanter bevoksede Skrænter på Flodens vestlige Side. Meget er i Grundtvigs Hjem bleven drøftet om det danske Folks Stilling og Opgaver i Amerika. Thi det viste sig jo snart, at Eneboeren fra Wisconsins Skove ikke var gået ud på Prærien for at gemme sig hen i Stilhed. Han stilede mod store Mål for det danske Folk i Amerika.

For selve Clinton-Menigheden var han en udmærket Præst, og den var ikke fri for at være lidt stolt af at have en sådan Mand i sin Midte. Grundtvig var en dygtig Prædikant og udmærket Taler. Sproget föjede sig let på hans Tunge, og hans Ordforråd var betydeligt. Hans poetiske Evne kom ham her til Hjælp. Hans Prædikener var som Regel korte. Det er et Krav, der overalt stilles i Amerika. De var klare og ligetil. Som Regel handlede de om Dagens Tekst, men det kunde ogsaa ske, at han tog et Emne frem, af hvad der var oppe i Tiden. Det skete ogsaa, at han tog en Digtsamling i sin Hånd op på Prædikestolen, oplæste et Digt og talte over det. Der var Klang i hans Tale, hans malifulde Røst hørtes let, selv i meget store Forsamlinger. Jævnt og klart, uden Fagter og Lader, bares Ordene frem. Hans poetiske Åre gød Friskhed i Talen, af og til et lille Drag af Dybsindighed, men aldrig tågede Dunkelheder. Han forkyndte i Menigheden Troens Ord, stærkere og tydeligere med Årene, især i Halvfemserne, efter at han var bleven kendt med Livet i de ældste kristne Menigheder og med de mest fremragende Kirkefædres Tankegang. Fra Hjemmet havde han under Faderens Vejledning fået Anvisning på at søge til de oprindeligste, bedste og klareste Kilder, så tæt som muligt op til den apostoliske Tidsalder. For theologiske Systemer og Tankebygninger interesserede han sig ikke, Historiens eget Vidnesbyrd, Røsten fra de gamle Dage, lyttede han til. Skönt Menighedsfolkene i Clinton vel var

Småkårsfolk, efter amerikansk Målestok i hvert Fald, var det dog ikke en Hob Proletarer, der blot skelede misundeligt efter de bedrestillede uden selv at have Evner til Fremdrift. Det var dygtige og driftige Folk, der udnyttede de givne Muligheder, som ligger for en Indvandrer, der naturligvis ikke kan begynde på Toppen af Samfundet, men må tage fat fra neden. De kan vel betegnes som sådanne, der hverken havde for lidt eller for meget af denne Verden og måske blandt andet også af den Grund ejede Betingelser for åndelig Udvikling, for Bevægelse og ikke for Stilstand.

Det manglede ikke på Opfordringer fra andre Kredse i Samfundet til Grundtvig om at flytte, tværtimod, »ham vil de jo allesammen have«, som en Mand en Gang sagde til mig. Alligevel følte han aldrig Trang til at flytte. Medens ellers de danske Præster, ligesom amerikanske Præster overhovedet af alle Konfessioner, flytter ustandseligt og skiftes omkring, holdt Grundtvig fast på Stabiliteten, og på ingen af Siderne fik de Grund til at fortryde det.

Grundtvigs Navn var i Forvejen kendt ud over Kirkesamfundet. Det følte hurtigt, at en ny Kraft var tilført det lille Samfund. På Samfundets Årsmøder lod Clinton-Præsten sin Røst høre. Ved større Møder og Sammenkomster var han en selvskreven Taler. Rimstaven, som var et udmærket Våben i hans Hånd, lå ikke hengemt. Som Arons Mandelstav skød den friske Skud. De første Sange, som blev sunget af Udflytterfolket ved dets egne Digtere, bar Mærker af Hjemlængslen mod Danmark. Typisk i den Retning er Adam Dans bekendte Sang:

Så langt, så langt rækker Tanken frem
til gamle Mor og mit Barndomshjem.
Jeg ser de Enge ved Søens Bred
og Bøgeskoven paa Klinten med,

og Hjærtet svulmer, og Öjet blinker, —
 i Stolen sidder du jo og vinker!
 Jeg sender, Moder, min Hilsen frem.
 Den gælder dig og mit Barndomshjem.

Imellem os er det dybe Hav,
 men over Dybet dog Bro os gav
 den Gud, som styrer hver Stjernes Vej,
 men mindste Skabning dog glemmer ej;
 og over Broen de fremad skride,
 de stille Bönner ved Mindets Side.

— — — —
 Fuld tit jeg vandrer ad kendte Vej,
 den ældes aldrig, den glemmes ej.

Det er sikkert den smukkeste af alle Længselssangene, som er skrevet i Amerika.

Skönt Længselstonen ingenlunde var Grundtvig fremmed, er det dog ikke den, der behersker hans Sang. Han vil mane sit Folk til Samling, til Handling. Mindet om, hvad Udflytterfolket har ladet bag sig, skal opstå i fornyet Glans, varme Hjærtet og styrke Viljen til ny Dåd.

Vi skal nu omtale en Begivenhed, der kan belyse dette lidt nærmere.

Da det ikke lod sig gøre at samle de danske Indvandrere på eet Sted, var det af Vigtighed, at det dog ikke gik således, at de spredtes enkeltvis i det store Land og dermed forsvandt. Kræfterne måtte sættes ind på at samle dem i Kolonier. Dette lod sig lettest gøre på Landet. Allerede ved Firsernes Begyndelse var der sådanne større Samlinger af Danske i Mellemsstaterne. Men da Strømmen flød rigeligt i disse År, måtte man stræbe at lede den til bestemte Steder. Udvalgte Mænd af den danske Kirke havde i den første Halvdel af Firserne fundet et Sted, som ansås for gunstigt i dette Öjemed. Det var i det sydlige Minnesota, ikke langt fra Dakotas Grænser, der hvor nu *Tyler* ligger. Her fand-

tes der store Landstrækninger, som kunde fås, og man havde sikret sig Landet for danske Nybyggere.

Det var den 28. Juni 1885, at man i disse Egne holdt et Folkemøde af tilrejsende Danske rundt omkring fra Mellemstaterne, som skulde se på Landet og udsøge sig en Plads for en Landkoloni. Blandt de fremmødte var også Grundtvig og Adam Dan med flere af den danske Kirkes ledende Mænd. Der ligger i Egnen en Sø, kaldet *Lake Benton* og ude i Søen en lille Ø. De tilrejsende samledes i en lille By af samme Navn som Søen ved dennes vestlige Ende. Her lejede man nu en Damper, som førte Danskerne over til den lille Ø. Her hejstes Dannebrog, og her holdtes nu under åben Himmel Gudstjeneste og siden Folkemøde med Taler og Sang. Til Lejligheden havde Adam Dan skrevet sin kendte Sang: Ud på Tog, frem til Dåd. Grundtvig havde skrevet hele to Sange, der her blev sunget for første Gang. Han påkalder i den ene »Vore Fædres Gud«, i den anden »Nordens Ånd«; den første blev sunget ved Gudstjænesten, den anden ved Folkemødet.

O hør os! vore Fædres Gud,
som fulgte os i Verden ud
med kærligt Faderöje,
bered os her på denne Plet
et lille yndigt Nazaret
for Væksten mod det høje!

Fra Samfund i vort Fædreland
vi spredte drog til fremmed Strand
og tænkte på det næste;
men Ven har lært at savne Ven,
nu vil vi samle os igen
og samles om det bedste.

Og som »det bedste« nævner han så videre i Sangen Mødet i Jesus-Navnet under Lovsangsrøsten. Som det allerbedste, hvorom de skal samles, nævner han Herrens Bord:

Ja, skab du ved din Helligånd
 et Samfund her med Ordets Bånd
 for Evigheden bundet,
 og lær os ved dit Nådebord,
 at kun i Samfund her paa Jord
 er Livets Lykke fundet.

— — — —

og er det til dit Velbehag,
 da lad det lyde som i Dag,
 sålænge Tunger gløde.

Grundtvig, som førte Ordet, sang selv for med sin klare, stærke Stemme, og Sangen tonede fra de mange Struber ud over Søen.

Det var ikke en Flok Æventyrere, som her var løben sammen, men alvorlige Mænd, som vare villige til under hårdt Arbejde at bygge sig nye Hjem i Herrens Navn og i Fædrenes Ånd.

Under det påfølgende Folkemøde sang man Grundtvigs næste Sang:

Bort vi stævned fra Fædres Land
 og spredtes for alle Vinde,
 danske Hjærter endnu dog kan
 en Vej til hverandre finde,
 sødt i Vest med Ånd og Ord
 klinger som i høje Nord
 Modersmålets Toner.

Lad da Øjet kun dugges tit
 ved Mindet om Danmarks Strande,
 Hoved løfter vi kækt og frit
 som Danske i Vesterlande,
 Hjærtebånd af Ånd og Ord
 rækker hid fra høje Nord
 sødt i Modersmålet.

— — — —

Vær da hilset, du grønne Vang,
 hvor Ånden fra Nord skal bygge,
 Skolen vokse med Folkesang
 og trives i Kirkens Skygge,

sødt for store, sødt for små
klinge her, mens Tider gå,
Modersmålets Toner.

Hvad der i Sangens Syner svævede Skjalden for Öje, er bleven til Virkelighed. Øst for Lake Benton strækker sig vidt og bredt den store danske Sambygd med Kirken og Skolen i Kirkens Skygge.

Grundtvigs videre Arbejde for Kolonisagen må vi her forbigå. Hvad ovenfor er sagt, er givet som en Prøve.

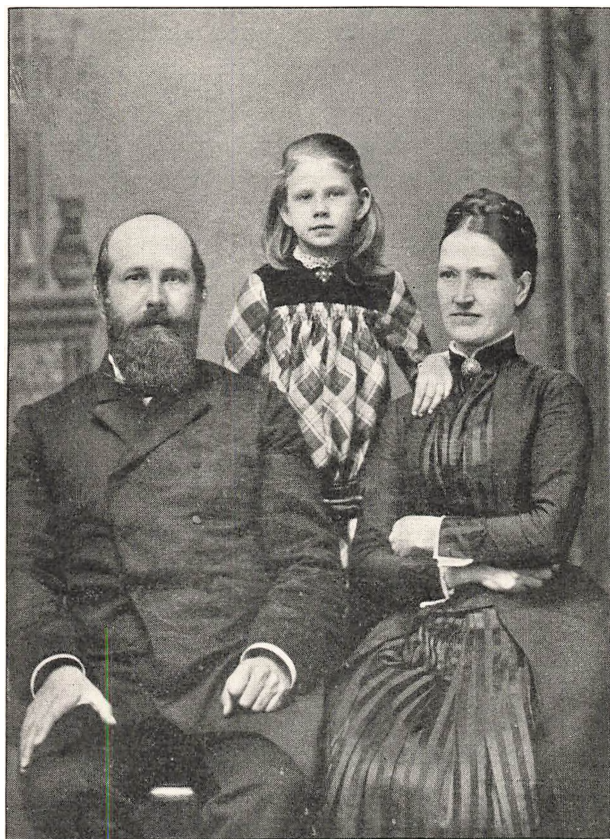
Grundtvig boede vel lavt i Mississipp-Dalen, men så vidt ud. Han havde ikke været mere end to-tre År i Clinton, før den Tanke opstod hos ham at samle større Dele af det danske Udvandrerfolk om rent folkelige Opgaver uden Hensyn til, om vedkommende stod inden for eller uden for Kirkesamfundet. For denne Tanke slog han til Lyd i Tale og Skrift. Han vilde stifte et »*Dansk Folkesamfund*« for Bevarelsen af dansk Sprog og Udviklingen af dansk Åndsliv hos vort Folk i Amerika. Samfundet blev også stiftet i 1887, men det viste sig, at Tanken ikke fandt ret stor Tilslutning hos de Dele af Danskerne, som stode uden for Kirkesamfundet. Heller ikke inden for Kirkesamfundet fandt Sagen udelt Bifald. Vel blev Tanken greben af største Delen af Kirkesamfundets Medlemmer, men de Kredse, som nærmest var præget af, hvad vi her i Danmark kalder Indre Mission, stillede sig køligt, nogle helt fjendtligt; man fandt, det var at blande sig for meget med »Verden«. En blivende Frugt af Grundtvigs Virksomhed i denne Sag blev den Sangbog, som han samlede og udgav under Titlen »*Dansk Sangbog for det danske Folk i Amerika*«. Denne Bog, hvortil Grundtvig selv skrev mange Sange og fik Bidrag af flere andre dansk-amerikanske Digtere, som Adam Dan, O. C. Molbech o. fl., har haft og har fremdeles stor Betydning for vort Folk hinsides Havet, især for Ungdommen. Den er meget fyldig og

indeholder foruden de mest kendte og brugte Sange her hjemme desforuden sit eget ejendommelige Element af, hvad der af Poesi er groet frem på dansk-amerikansk Grund, og fremdeles noget af det bedste af almindelig dansk lyrisk Digtning. Man kan uden Overdrivelse kalde den et Monument, rejst på dansk, folkelig Jord i Amerika. Thorvald Helveg sagde om den, at den havde kun een Fejl, den var lidt for bred af Format til at kunne gå ned i en Jakkelomme. Denne Fejl er i senere Udgaver rettet, så den nu er proportioneret efter Jakkelommen. I mange Tusinde Eksemplarer er denne Bog spredt ud over de danske Kolonier og hævder sin Plads i Hjemmene, i Skolerne, ved Folkemøder og hvorsomhelst Danske samles i større Tal. En meget fyldig Melodisamling, hvortil Grundtvig havde tilvejebragt det meste af Materialet, er senere trykt på Dansk Folkesamfunds Bekostning.

I denne Forbindelse skal nævnes Grundtvigs folkelige Anskuelse om Amerika. Han så i dette mægtige Land, der jo er enestående i Verden, det Sted, hvor de forskellige Folkeslag mødtes, og hvor de fandt hinanden og meddelte sig til hinanden på et fælles Tungemål, det engelske, men hvor ellers hvert Folkeslag for sig bevarede sit Modersmål med Udvikling af sit eget ejendommelige Åndsliv. Han kaldte derfor Amerika for »*Folkestævnets Land*«, et Ord, som han har dannet, og som udløste mange Menneskers bundne Tanke. For de Danske blev det et Løsningsord, et Banner til Samling for fælles Idræt. Skønt der nu er gået en Menneskealder og mere, siden det første Gang lød, har det endnu Klang blandt den bedste Del af vort Folk i Vesterleden.

Der kom på flere Måder til at stå Gny om F. L. Grundtvigs Navn i de sytten År, han opholdt sig derovre. Han kom til at føre en Kamp mod de hemmelige, frimureragtige Foreninger, af hvilke der findes et stort

Antal derovre, og som også trængte ind iblandt de Danske. Han fandt, og med Rette, at for de fleste blev dette hemmelige Foreningsvæsen til en Slags fortyndet

F. L. GRUNDTVIG og Hustru CHRISTINA med Datteren MARIE.

Religion i rationalistisk Retning, en mager Erstatning for den kristne Menigheds Tro. Indenfor det danske Kirkesamfund opstod der et heftigt Ordskifte om den hellige Skrifs Betydning som Guds Ord og om Trosordets Stilling i Menigheden. Det var dette sidste, der

førte Grundtvig ind på Studiet af de gamle Kirkefædre og af Luthers Skrifter. Blandt hans kirkelige Venner gav det Stødet til, at der ud over Samfundet indsamledes et større Pengebeløb, der blev ham overrakt i 1895 til de kostbare Indkøb af Kirkefædrenes Skrifter. En Frugt af denne hans Granskning blev hans betydelige Bog om Augustin og Troens Ord og et mindre Skrift om Tertullian. De udkom begge her hjemme i Danmark.

Det er, som om F. L. Grundtvig til enhver Tid måtte have Luft i Sang. I Ugebladet »Dannevirke« lod han jævnlig høre fra sig om det, der bevægede sig i Samfundet og i hans eget Indre. Det var en dansk Mand og en dansk Kristen, som her opløftede sin Stemme. Der gik gennem hans Sind til Tider en Angst for Folkets Undergang, en Tanke, han dog aldrig gav helt Rum i sin Sjæl. Hans Håb for Folket og dets Kirke var urokkeligt.

Underligt varsler kvalmende Røster,
Død over Folket mumles der om,
vi, som i Håb om Livet os trøster,
vil dog ej glemme: Fra Norden vi kom!
För vi på Folkekværnen skal males,
höjt skal der synges, höjt skal der tales,
Side om Side
tro vil vi stride,
søge at undfly Udslettelsens Dom.

Således sang han blandt andet, og selv var han forrest i Striden mod Udslettelsens Dom.

Det er ovenfor bemærket om hans Ungdomstid, at det vemodige var et Træk i hans Sjæleliv, der lagde Dybde i Sindet. Han har i Firserne sunget en Sang, som han kalder »Spurven i Amerika«. Den lille, grå Fugl er ikke oprindelig i Landet, men indvandret med Evropærne. I Begyndelsen så Amerikanerne nysgerrigt og velvilligt på den vævre lille Skabning, men da den formerede sig og blev talrig, betragtede man den egentlig som en be-

sværlig Gæst, idet man overså den Nytte, den gör.
Grundtvig tog heraf Anledning til at synge om Spurven i Amerika og tænkte nok derved på sig selv og dernæst på sit Folk. Han satte selv Tone til Sangen.

Aa, hør du, Spurvelille, du er en fremmed Gæst,
du skulde blevet hjemme, det vilde tjænt os bedst,
— hvor Bøgen den løves!

»Jeg skulde blevet hjemme! — de drog mig over her,
men da jeg vilde leve, så blev jeg til Besvær,
dog fattig Fugl sig fryder ved Guds Nåde!«

Ja ser du, Spurvelille, du lever altfor godt,
og Landets egne Fugle du skulde made blot,
— hvor Lønner*) den løves!

»Jeg gör mit Arbejd troligt, jeg renser Mark og Vang,
og så vil ej man unde lidt Føde mig engang!
Dog fattig Fugl sig fryder ved Guds Nåde.«

Men ser du, Spurvelille, din Sang er intet værd,
du skulde blevet hjemme, den var vel god nok der,
— hvor Bøgen den løves!

»Jeg kvidrer, som min Skaber det vilde, kan jeg tro,
når hver en Sangfugl tier, da kvidrer end jeg fro,
og fattig Fugl sig fryder ved Guds Nåde.«

Men hør, du Spurvelille, for simpel er din Dragt,
og Vestens Fugle stråler i herlig Fjederpragt,
— hvor Lønner den løves!

»Ja, lad dem bare stråle! mig selv jeg være må
og til min Kvidder passer nok bedst min Kåbe grå;
men fattig Fugl sig fryder ved Guds Nåde.«

Ja, kære Spurvelille, så vil vi hjælpes ad,
du minder mig om Landet, hvor jeg var ung og glad,
— hvor Bøgen den løves!

Ja, lad så hver en Yankee kun skule til os vredt,
vi vil dog sammen kvidre, om det er nok så hedt,
thi fattig Fugl sig fryder ved Guds Nåde!«

*) Lønner er et almindeligt Skovtræ i Amerika. En egen Art af Bøg er meget sjælden.

Der gives en Type af Yankee'r, som har glempt, at de selv stammer fra Indvandrere ikke ret langt tilbage i Tiden. Disse Mennesker tager gjerne mod »ønskelige Indvandrere«, som vil udføre det nederste, hårde Arbejde i Samfundet, som bryde Prærien, rydde Skoven, hente Kul og Erts nede i Jorden, et Arbejde Yankee'n ikke selv skøtter om, men han bliver varm i Kalotten, hvis han ser Indvandrerens svinge sig lidt højere op og få Del i den Profit, Yankee'n mener rettelig er hans. Dette havde Grundtvig også lagt Mærke til og følt. Og derfor sang han om Spurven som anført. Man lytter til den Tone af Medfølelse, der går gennem Sangen. Han tænkte altid på sit Folk i Amerika, at det måtte erkende sit Kald og stile mod det Mål, han var overbevist om var givet det af Gud, at give sit Bidrag til Opbyggelsen af det store Samfund derovre ved at bevare og videre udbygge sin åndelige Arvelod fra Fædrene både i Folkelivet og i Kristenlivet.

Skönt Grundtvig kunde være skarp og give drøje Hug med sin Klinge i et Ordskitte eller en Pennefejde, var han dog ridderlig i sin Kamp. Hans fulde Overbevisning om sin Sags Retfærdighed gjorde ham varm i Striden. Han kæmpede ikke for sit eget, men for Folkets Ret til at leve sit eget Liv med Ånden fra Norden og Ånden fra Gud. Hos den store Mangfoldighed af amerikanske Sekter savnede han et samlende Midtpunkt, den faste urokkelige Grund, som er lagt af Herren selv i Hans Indstiftelser. Enten har de slet ingen Sakramenter, eller de har dem i en så udvandet og udtyndet Form, at der ikke i dem kan leves et virkeligt kristent Menighedsliv. Jo mere han fordybede sig i de gamle Kirkefædres og Luthers Skrifter, desto klarere afdækkedes for hans Blik den oprindelige apostoliske Grundvold, hvorpå Menigheden bygger, Troens Ord og Herrens Indstiftelser. Han var et Menneske, der var anlagt for Yd-

myghed med ringe Tanker om Menneskeværk i vor Sallighedssag. Som de fattige Syndere vi er, må vi helt give os over i Herrens Gerning og i Hans Nådes Størværk i Vorherre Jesus Kristus. Jeg vil lade aftrykke en af hans mange Sange, som giver Udtryk herfor:

Du Himlens og Jordens Skaber god,
som selv har mit Hjærte skabt,
o, rens det med Strømmen af Vand og Blod,
för Timen på Jord gik tabt.

Mit Hjærte mig er som et dunkelt Land
med Hytter i Skovens Læ,
omstyrt hver Hytte, som står på Sand,
bortskyl hvert blomstrende Træ!

Lad Hjærtet blive som Sletten bar,
men rensed ved Livets Flod,
og byg så din Bolig, høj og klar,
på Grundvolden fast og god!

Lad være, der svinder mangel Dröm,
hvis Tab vel tykkes mig haardt,
hvad ej kan tåle den Livets Ström,
lad fare for evigt bort!

Jeg længes, jeg længes, min Skaber god,
og Sukket hører du grant,
jeg længes, lad Strømmen af Vand og Blod
bortskulle al Verdens Tant!

Den Ström af Vand og Blod, der på een Gang skal rensed og bortskulle, er tydelig nok Herrens Dåb og Herrens Bord, hvor Lammets Blod rensed fra al Synd og bortskuller alt, hvad der ikke er plantet og bygget af Herren selv. Udtrykket minder om Apostlen Johannes' Ord i hans förste Brev 5. Kap. V. 7-8. »De ere tre, som vidner: Ånden og Vandet og Blodet, og disse tre forene sig til eet.« En Gang jeg besøgte Grundtvig i Clinton, sad vi i Sommeraftenens Svale ude på Verandaen

foran hans Hus under de høje Löntræer. Samtalen faldt da om Nadverbordet. Han fortalte, at han jævnlig besøgte en katolsk Præst i Clinton og udvekslede Tanker med ham. De kunde enes om, at Højdepunktet i Nadveren var Nydelsen af Herrens Blod i Kalken, men derimod ikke om, at den katolske Kirke forholdt Lægfolket Kalken. Præsten udtalte, at den Dag nok kunde komme, da den katolske Kirke også rakte Lægfolket Kalken, så Skranken mellem Lægfolket og den indviede Stand forsvandt. Grundtvig var selv fast overbevist om, at den rigeste Del af Nadvermåltidet var Nydelsen af Kalken med det hele Mysterium og den fulde Enhed med Herren selv og hans Kærlighed. For denne Tanke, mener jeg, at der kan findes Støttepunkter i Apostelskriften. Og Herren taler jo selv om at drikke den ny Kalk med ham i hans Rige. Strømmen af Vand og Blod er Livets Strøm med Nådens hele Fylde og Rigdommen i Gud ved Vorherre Jesus Kristus. Menighedens og den enkeltes Inderliggørelse i Gud er Livets Mål.

Til Slutning paa dette Afsnit skal her omtales et kritisk Vendepunkt i Udviklingen for vort Folk i Amerika, som tog sin Begyndelse i de sidste År, Grundtvig var der. Den indvandrede Slægt havde Minderne fra Fædrelandet at støtte sig til. Hele denne Slægts Bevidsthedsliv var fyldt med Forestillinger og Tanker, som de havde ført med sig fra Hjemlandet. Med deres egne Øren og Øjne havde de selv hørt og set det danske, som det udfolder sig her hjemme. Men med Årene voksede der en Slægt op i Amerika, med hvilken dette ikke var Tilfældet. Man så sig en Dag omgivet af en Ungdom, der ikke selv havde hørt og set, men havde alt det danske på anden Hånd. Hvorledes skulde man nu stille sig til disse, hvis Forestillingsliv var fyldt med andre Indtryk og andre Billeder af Menneskelivet end hos deres Fædre og Mødre? Grundtvig var blandt de første til

at se Problemet og at indrette sig derefter. Efter Forholdene var Clinton-Menigheden temmelig talrig, og der var da i Slutningen af Halvfemserne en stor Flok unge af begge Kön i Menigheden. Kunde det nu også lade sig gøre at bevare denne Ungdom for Danskheden og for dansk Kirkeliv, eller skulde man lade den næste

Den danske Kirke og Præsteboligen i Clinton.

Slægt glide over i det engelske, så Modersmålet glemtes, og dansk Kirkeliv gik tabt? Her måtte der en Lempelse til, hvis et godt Resultat skulde nåes. At opbygge et nyt Danmark i Amerika, der kun var en Gjentagelse af Livet i Moderlandet, indså han lod sig ikke gøre. Amerika var og blev den yngre Slægts Fødeland, og under Opvæksten nedfældede der sig i de unges Sind Kærlighed til det Land, hvis Borgere de var fra Fødselen, og det amerikanske Samfund satte sit Præg på deres Personlighed, så selv om deres danske Afstamning in-

genlunde fornægtede sig, så var og blev de dog en *ny Type* på danske Mennesker med Ret til selvstændig personlig Udvikling under de ny Himmelegne. Grundtvig mente med fuldkommen Ret, at vi, der var kommen hjemmefra, i Stedet for at stødes over den Retning, Udviklingen tog, skulde møde den med Forståelse og Kærlighed, og glæde os over, at Livets Muligheder ikke er een, men mange. Spørger man, om der nu, over et kvart Århundrede efter at hin *ny Type* på Danske dukkede frem, kan skønnes noget om dens Levedygtighed, da må der svares, at den findes ikke blot i andet, men i tredje Led og har bevist sin Evne og sin Ret til at leve. For Fremtiden råder Gud.

I SKYGGEDALEN.

Den 17. Juni 1900 tog F. L. Grundtvig Afsked med sin Menighed i Clinton for at drage til Danmark, efter at han i sytten År havde været dens tro og arbejdsflittige Tjæner. Ved hans sidste Prædiken i Kirken var denne overfyldt af Mennesker. Både Grundtvig og Tilhørerne var stærkt bevægede under Gudstjenesten. Da denne sluttedes, og Kirken tömtes langsomt, ringede Kirkeklokken som en Afskedshilsen til den afholdte Præst. Allerede 22. Juni steg Grundtvig med Hustru og Datter ind i Toget på Banegården i Clinton, medens en stor Skare af Menigheden var forsamlet udenfor. Idet Toget satte sig langsomt i Bevægelse, sang den store Forsamling »Altid frejdig, når du går«. Tårerne randt ned ad Kinderne både på de bortdragende og på dem, som blev tilbage.

Det var Grundtvigs Hensigt at opholde sig et År i Danmark og atter vende tilbage til Amerika og blive dér for Resten af sit Liv. Det föjede sig helt anderledes. Hans Tanke var at tage Ophold i Des Moines i Iowa som Præst for den derværende danske Menighed

og ved Siden deraf få en Virksomhed ved den Skole i Byen, som Kirkesamfundet havde grundlagt i 1895, og endelig fortsætte sine Studier over Kirkefædrene. Straks i Begyndelsen af Året 1901 gjorde han Skridt til at få denne Plan virkeliggjort. Men ved en mærkelig

Det indre af den danske Kirke i Clinton.

Misforståelse fra den danske Kirkes Styrelses Side trak det i Langdrag med Afgørelsen. Og da Grundtvig samtidig fik indtrængende Opfordring til at gå i Tjeneste her hjemme i Danmark for »Kirkeligt Samfund af 1898«, tog han imod dette sidste Tilbud. Da det rygtedes, at Grundtvig vilde virke som Rejsepræst for »Kirkeligt Samfund«, strømmede det ind med Opfordringer rundt om fra Landet om at komme og tale. Arbejdsivrig som

han var, drog han ud til Møder forskellige Steder, men hen på Somren 1901 begyndte den Sygdom at mælde sig, som tilsidst førte ham i Døden. Det var en Betændelse i Nerverne eller Nerveskederne, en ret sjælden Sygdom, som nok mest optræder hos Mennesker, der har levet i lave og sumpede Egne. Det er ikke usandsynligt, at Grundtvigs lange Ophold i den lave Mississippidal har medvirket til Sygdommens Opstaaen. De danske Læger kendte Sygdommen, men mente dog, at den, trods sin Farlighed, nok kunde standses. En Mand her i Landet havde ligget til Sængs af den i to År, men var nu fuldkommen rask. Det begyndte med en Lamhed i Benene. I November Måned talte Grundtvig offentlig for sidste Gang. I over 16 Måneder var han fængslet til Sygelejet. I Begyndelsen kunde han sidde oppe i en Stol eller ligge på en Sofa indsvøbt i Tæpper. Ved Massagebehandling i længere Tid kom der lidt Førlighed igen i Benene, men efter nogen Tids Forløb tog Sygdommen fat påny, bredte sig opad i Legemet og angreb tilsidst Svælget og Taleorganerne. Faren blev dermed overhængende, og Lægerne kunde nu ikke give noget Håb om Helbredelse. Den för så stærke Mand lå hjælpeløs hen, og det øgede kun det vemodige deri, at Sygdommen var ledsaget af stærke Smerter, som det jo plejer at være Tilfældet med Nerverlidelser. Hans för så kraftige Stemme sank ned til en hviskende Lyd, der på det sidste var så svag, at kun Datteren Marie ved at lægge Øret ned til hans Mund kunde opfange Meningen. Fru Christina og Datteren plejede og passede ham med kærlig Opofrelse. Selv var han meget tålmodig. Allerede på et tidligt Stadium af sine Lidelser var han overbevist om, at hans Sygdom var til Døden. Et Træk vil jeg fortælle. Jeg har det fra pålidelig Kilde. En kvindelig Bekendt af Familien talte til Grundtvig om, at han skulde lade sig behandle på en Kuranstalt, som

drives af et religiøst Samfund efter Principper, der er en Blanding af religiøse Motiver og lægevidenskabelige Regler. Grundtvig kendte fra Amerika den nævnte religiøse Retning med dens uklare Sammenblanding af Jødedom og Kristendom og dens pågående Agitation for ukristelige Vranglærdomme. For en så grundkristelig Natur som Grundtvigs var denne religiøse Retning selvfølgelig frastødende. Han erklærede bestemt, at han ikke vilde under disse Menneskers Behandling. Den nævnte Kvinde, som mente det såre godt med Grundtvig, og som af en eller anden Grund havde fået stærk Tiltro til Kurene, som brugtes på den omtalte Anstalt, trængte på og erklærede, at hun var forvisset om, at han vilde komme sig, om han lod sig behandle. Hun kendte flere Tilfælde af Helbredelse. Men Grundtvig svarede afgjort Nej. »Ja, men så dør De jo«, erklærede hun. »Ja vel, så dør jeg, og så dør jeg i Vorherres Hænder, og det foretrækker jeg«, svarede han. Og derved blev det.

Når Venner fra Amerika, hjemme på Besøg, kom for at se til Grundtvig under hans Sygdom, bleve de dybt bevægede ved at se den Mand, de havde kendt som noget af en Kæmpeskikkelse, ligge så hjælpeløs i denne lidende Tilstand. En af dem udbrød i Grundtvigs Påhør: »Man kan jo ikke andet end spørge hvorfor?« Men Grundtvig svarede: »Jeg spørger ikke hvorfor, jeg véd, det er altsammen Guds Nåde«. Det kunde ikke undgæes, at han selv blev stærkt grebet, når han fik disse Besøg af Mænd, som han havde arbejdet og håbet sammen med i Amerika. Besøgenes Tal måtte derfor indskrænkes. Tvivlen og Anfægtelsen faldt han ikke i under sin Sygdom, han var et Menneske, der i en sjælden Grad ejede Troens inderlige Forvisning. I hans Præstetid, navnlig i de senere År, dvælede hans Tanke ofte ved Beretningen om Mødet mellem Johannes Døber og Je-

sus og det Vidnesbyrd, Døberens derved kom til at aflægge. Især standsede han ved det Ord: »Se det Guds Lam, som bærer Verdens Synd«. Jeg mindes en Gang, han besøgte os i Des Moines og talte til os. Da drejede hans Tale sig også om Døberens og Jesus, nemlig om det Ord, som Johannes udtaler to Gange efter hinanden: »Jeg kendte ham ikke«*). Han udviklede, at det var ved Dåben i Jordan, at Johannes fik Öjet opladt til at kende Jesus, for da så han, at Ånden kom over ham og blev over ham. Og det er jo Ånden, som vidner og meddeler Forvisningen. Fra den Stund af erkendte Døberens ham som Guds Lam.

Præsten J. H. Monrad, som besøgte Grundtvig på Sygelejet, og som selv døde et halvt År efter Grundtvig, fortæller, at da han sidste Gang besøgte ham, to Dage før han døde, mindede Grundtvig selv om det gamle Litani: »O, du Guds Lam med Korsets Skam, du bar Alverdens Synder, derfra al Trøst begynder; miskundelig forbarm du dig«. Det minder mig om, at han i sin Ungdom sang: »I det dybe det dejlige bor«. Han var nu selv ude på det dybe for Alvor, men kendte også på det sidste, hvor i Sandhed det dybe findes til Trøst for hver en Synder. Al anden Trøst er Tomhed mod denne.

Tre Dage, før han døde, sagde han til sin Hustru: »Nu begynder min Døds-kamp!« Og Dagen før Døden indtraf, sagde han: »Imorgen dør jeg!« Og således skete det. Den 21. Marts 1903 sov han stille hen efter svære og tunge Lidelser, kun 48 År gammel, Lördagen før Midfaste Søndag. Den påfølgende Fredag 27. Marts foregik Jordefærden fra Vartov Kirke under stor Deltagelse. Han stedtes til Jorde på Vestre Kirkegård i København. Der rejstes kort efter en Mindesten på hans Grav. Hans trofaste Hustru Christina overlevede ham kun nogle få År. Hun blev begravet ved hans Side.

*) Joh. Ev. 1, 31—34.

Som: Sidder rolig i Jerusalem.

MINDERS *Blomsterflor fra Barndomshjem*
Sanked vi med barnlig Glæde,
Drog fra Skyggen dem i Lyset frem,
Slynged dem i festlig Kæde ;
Nænsomt sysled vi med Blomst og Blade,
Snart i Vemod, snart så barneglade, —
Mindet har en sælsom Magt.

Fader fast og kærlig stod ved Ror,
Moder mild og god at bede,
Børneflokken som et Fuglekor
Kvidrede fra trygge Rede ;
Altid var det, som om Vår var inde —
Gud velsigne hvert et Barneminde
Som en Stjerne på vor Vej!

Vore Hjem er kun en Skygge svag
Af Gud Faders Hjem hist oppe
Med den evigt lyse Sommerdag
Over alle Stjærnetoppe ;
Dér er Målet sat for Jordelivet,
Målet, os Gud Fader selv har givet.
Det Han hjælper os at nå.

H. P. B. Barfod.

20. Januar 1926.

EFTERSKRIFT.

DET er med Vemod, jeg herved udsender VI Bind af »MINDER FRA GAMLE GRUNDTVIG'SKE HJEM«. Ti med dette Bind må et Arbejde, der har været mig inderlig kært, og som også synes at have glædet såre mange, afsluttes. En gennem de sidste År tiltagende Öjensygdом, der nu har gjort mig læse- og skriveblind, umuliggör mig Fortsættelsen. I disse År har min kære yngste Datter Hulda været min trofaste, forstående, kloge og kærlige Medarbejder. Døden bortkaldte hende den 20. April d. År efter fjorten Dages hård Sygdом. Dette tunge Tab berøvede mig ikke alene min daglige Hjælp, men har yderligere nedsat min Arbejdskraft.

Inden jeg afslutter Arbejdet, er det mig en dyb Trang at takke Hr. Forlagsboghandler Gad, der har omfattet dette Arbejde med så levende en Interesse, og som intet har sparet for at give det et smukt og værdigt Udstyr.

Ligeledes trænger jeg til at bringe Lærerinde ved N. Zahles Skole, Frøken Betty Lund, en varm Tak, fordi hun ved min Datters Død tilbød mig i hendes Sted at læse Korrekturerne på Bogen, den jeg selv er afskåren fra med nogen Sikkerhed at kunne læse.

Endelig er det mig en kær Pligt at takke alle dem, der have betroet mig deres Minder, og den store Læsekreds, der ved sin Tilslutning har muliggjort disse Bøgers Fremkomst og Fortsættelse.

Redaktionen har ofte været meget vanskelig. Det er jo ikke enhver givet at skrive således, at det skrevne egner sig til Udgivelse. Der er Artikler, som det har kostet mig både to og tre År at få udarbejdet i en Form, der egnede sig til Trykning. Jeg har dog, på en enkelt Undtagelse nær, hos Forfatterne fundet fuld Forståelse, og jeg må bringe min bedste Tak til hver enkelt derfor.

Jeg sammenslutter min Tak til de enkelte i en inderlig Tak til alle for de rige År, der i min høje Alderdom er skænket mig ved Muliggørelsen af et Arbejde, der har været mig så kært.

Frederiksberg Allé 20.
Den 30. Maj 1926.

H. P. B. BARFOD.

Da der findes Stof til Fortsættelse af disse Mindebøger, vil der muligvis senere kunne udsendes et eller flere ny Bind, hvorved Forstander Holger Begtrup har lovet at være behjælpelig.

G. E. C. GADS FORLAG.

OPLYSNINGER.

(Se Forordet til IV Bind)

Side 9 *Plesner, Johan Frederik*, f. d. 13. Juni 1815 i Longelse Præstegård på Langeland, Søn af Sognepræst til Humble, senere Provst, Ulrik Adolf Plesner (1782—1861) og Anna Kristine Brandt (1790—1859). Student fra Sorø Akademi 1834, teol. Kandidat 1842, personel Kapellan hos Pastor Graae i Bøstrup 1850—52, derefter Hjælpepræst hos Pastor Kisbye i Skalkendrup ved Nyborg. Sognepræst i Vedersø ved Ringkøbing 1856 til sin Død, d. 9. Januar 1892; dispenseret 1861—62 på Grund af Sygdom, hans Kald bestyredes af H. C. Ørsted Køster. Underskrev Askov-adressen. Ægtede d. 3. April 1856:

Hastrup, Lucie Marie, f. d. 28. Juni 1826, Datter af Godsejer Julianus Hastrup til Hjortholm på Langeland og Anna Cecilie Höfding, † d. 5. Juni 1868.

Deres Søn:

Plesner, Julianus Hastrup, Forfatter til Barneminder om Forældre og Hjem, f. d. 24. September 1859 i Vedersø Præstegård. Student fra Viborg Katedralskole 1879. Lærer ved det v. Westen'ske Institut 1881-86. Teol. Kandidat 1886. Lærer ved en Privatskole ved Askov Højskole 1887—89. Sognepræst i Brande i Ribe Stift 1890, i Østbirk-Yding 1899, i Eltang-Vilstrup 1905, i Vrensted-Tise i Ålborg Stift 1909. Fra dens Oprettelse Lærer ved Menighedsskolen i Liselund. Skriver jævnlig Artikler i Tidsskrifter og Dagblade. Skrifter: »Folkelig Nyårgave« 1907. »Kirkesognenes ældgamle Ret« 1912.

Sandvad, Søren Christian, Forfatter til Minderne om Pastor J. F. Plesners Præstegæring, f. d. 17. Januar 1852 i Sandvad, Ulfborg Sogn, Søn af Husmand og Murer Hans Christian Jensen og Mette Marie Sörensdatter. Vinterlærer i Vedersø Kommuneskoles yngste Klasse 1867—71. Tog Skolelærer-Eksamen fra Jellinge Seminarium 1873. Huslærer hos Pastor J. F.

Plesner i Vedersø 1873—75 og hos Pastor, senere Provst, Josef Albrekt Sørensen i Jerslev 1875—77. Student 1880. Teol. Kandidat 1884. Sognepræst i Tim-Madum 1884—97 og i Stauning 1897—1918. Afsked på Grund af Sygdom 1918. Boer i Rindum ved Ringkøbing. Ægtede d. 28. November 1884 i Vedersø:

Mogensen, Johanne Marie, f. d. 25. Oktober 1850 i S. Nissum, Datter af Husmand og Murer Mogens Chr. Jensen og Maren Sørensdatter.

Side 47 Grundtvig, Svend Hersleb, f. d. 9. September 1824 i København, Søn af Biskop Nicolai Frederik Severin Grundtvig og Elisabeth Christine Margrethe Blicher. Student 1846. Frivillig i Treårskrigen: Sekondløjtnant 1848, Premierløjtnant 1849, Ridder af Dannebrog 1850. Magister i nordisk Filologi 1860. Ekstraord. Docent i nordisk Filologi ved Universitetet 1863. Medlem af Videnskabernes Selskab 1868. Titulær Professor 1869. Udnævntes til Æresdoktor ved Jubelfesten i Upsala i 1877. † d. 14. Juli 1883 på Frederiksberg. Ægtede d. 10. December 1858:

Bloch, Laura, f. d. 23. Juni 1837 i København, † d. 20. April 1891, Datter af Grosserer Georg Bloch (1799—1888) og Oline Sofie Frederikke Hadsund (1815—46).

Simesen, Ingeborg, Forfatterinde til *Minderne om Svend og Laura Grundtvigs Hjem*, f. d. 28. Oktober 1861 i Hobro, Datter af Landinspektør Georg Simesen († 1915) og Thora Hejde († 1893). Eksamineret Lærerinde og Medlem af Eksamenkommissionen for Privatister i 24 År. Lærerinde ved N. Zahles Skole og Østersøgades Gymnasium.

Side 88 Møller, Frederik Benedikt, f. d. 8. Juni 1832 i Breum Præstegård i Salling, Søn af Sognepræst i Grinderslev-Grønning-Tise, Provst Jens Møller (1786—1863) og Cecilie Giessing Leth (1799—1873). Teol. Kandidat 1857. Ordineret 1858. Personel Kapellan hos Faderen i Grinderslev 1858—63, Kapellan p. I. i Herfølge-Sædder 1864—74. Sognepræst i Sejling-Sinding 1874—83 og i Rønninge-Rolfsted 1883—1913. † d. 1. September 1914. Ægtede d. 14. Maj 1862:

Bartholdy, Jakobine Caroline Augusta, f. d. 28. April 1837, Datter af Kontorchef for den kgl. Fodpost i København Mari Thøger Christian Bartholdy (1798—1851) og Hustru Juliane Margrethe Bohn (1807—57).

Deres Søn:

Møller, Axel Johannes Bartholdy, Forfatter af *Minderne* fra Fr. B. Møllers og Jakobine Bartholdys Hjem, f. d. 5. September 1865 i Herfølge. Student 1884 fra Viborg. Teol. Kandidat 1889. Lærer og Manuduktør i København s. A. Kapellan p. l. i Skanderborg-Skanderup-Stilling 1890. Sognepræst i Alling-Tulstrup 1893, i Onsbjærg på Samsø 1899 og i Brabrand-Aarslev fra 1911. Ægtede d. 20. August 1894:

Sörensen, Frederikke Dorthea, f. d. 9. September 1875 i Kvivig Præstegård på Færøerne, Datter af Provst Sören Henrik Theodor Sörensen (f. 1849) og Hustru Anna Caroline Frederikke Louise Thorstenson (1853—1924).

Kristensen, Lars, f. d. 23. Februar 1842 i Herfølge. Smed i Egøje 1867—1918. Død d. 28. Maj 1925. Ægtede d. 18. November 1864:

Nielsen, Johanne, f. d. 12. Oktober 1844 i Svansbjærg. Død d. 22. Januar 1923.

Deres Søn:

Kristensen, Hans, Forfatter til *Minderne om Smedens i Egøje*, f. 1865 i Svansbjærg. Huslærer hos Peder Hansen, Bygård, Sperrestrup ved Ølstykke 1884—85. Dimitteret fra Københavns Seminarium 1886. Anden Lærer i Førslev ved Haslev 1886—90. Lærer i Lunderød ved Tølløse fra 1890.

Grundtvig, Frederik Lange, f. d. 15. Maj 1854 i København, Søn af Biskop Nicolai Frederik Severin Grundtvig i dennes andet Ægteskab med Marie Elise Carlsen af Gl. Køgegård. Student 1876. Tog statsvidenskabelig Embedseksamen 1881. Drog til Nordamerika s. A., opholdt sig i Sciotoon, Wisconsin 1881—83. Præst for den dansk-lutherske Menighed i Clinton i Jowa 1883—1900. Opholdt sig i København 1900—03, hvor han døde d. 21. Marts 1903. Ligger begravet på Vestre Kirkegård i København. Ægtede d. 10. August 1881 i Kongens Lyngby:

Nilsson, Birgitta Christina, f. d. 7. Marts 1848 i Ingbo i Vestmanland i Sverige. Død d. 16. September 1905.

Vestergård, Rasmus Rasmussen, Forfatter til *Minderne om Frederik Lange Grundtvig*, f. d. 26. November 1862 i Højbjærg i Lynggård Herred, Søn af Husmand Kristen Rasmussen Vestergård og Hustru Petrine Johnsen. Student fra Viborg Katedral-skole 1883. Teol. Kandidat 1889. Ordineret af Biskop Fog i

København i December 1889. Ordineret Kateket ved Hellig-
ånds kirken i København, tillige Præst ved St. Johannes Stiftel-
sen og Lærer ved den Classenske Legatskole 1889—93. Sogne-
præst til Elling ved Frederikshavn 1893—97. Forstander for
den dansk-lutherske Præsteskoie i Des Moines i Jowa i Nord-
amerikas Forenede Stater 1897—1903. Sognepræst til Hvirring
og Hornborg ved Horsens 1903—13 og siden 1913 til Elling
ved Frederikshavn. Ægtede d. 25. Juni 1891 i Almind:

Nielsen, Marie Kirstine, f. d. 30. December 1866 i Fiskbæk
ved Viborg, Datter af Købmand Jens Christian Nielsen og
Hustru Ane Marie Johansen.

Til daglig Husandagt i grundtvigske
Hjem anbefales:

VED KIRKEPORTEN

- I. Fra Advent til 2. Søndag efter Paaske.
- II. Fra 3. Søndag efter Paaske til Advent.

Af

J. KJ. CARLSEN

Sognepræst i Ringe.

»I Tusinder af Hjem har man lært Pastor Jens Kjær Carlsen at kende gennem hvad han skrev, og ingen kan nægte, at hvad han skriver, er ualmindeligt i vor religiøse Litteratur. Aandsbaaret er det og særpræget, baade af Indhold og Form; hans Prædikensamling »Den signede Dag« var det, og denne Andagtsbog er det i ikke mindre Grad.

Det er ikke blot Kristenlivet og dets Erfaringer, der afspejler sig rigt i denne Forfatters Personlighed; ogsaa Menneskelivet og dets etiske Værdier har hans Forstaaelse og Hjerte. Og som han kan sige det! Mange af disse Andagtsstykker til Kirkeaarets Hverdage er Perler af Poesi, og ikke blot overfor Menneskehjertet fejrer hans lagttagelsesevne sine Triumfer, ogsaa overfor Livet i Naturen, dets Skønhed og Dybde.

»Ved Kirkeporten« er en Bog for aandeligt og kristeligt vaagne Hjem.«

Faas i alle Boglader.

Pris pr. Bd. 6 Kr. hft., 9 Kr. indb.

G. E. C. GADS FORLAG.

Pastor OTTO ROSENSTAND

skriver om Professor, Dr. theol. J. Oskar Andersens

Bidrag om »Kirkens Genmæle« i

»Dansk Kirkeliv« 1925:

»Hvad der giver denne Aargang Betydning langt ud over Dagen, er Professor, Dr. theol. J. Oskar Andersens Bidrag, der handler om Grundtvigs »Kirkens Genmæle« ... Det er en Ære for Bogen, at den har kunnet optage dette Bidrag paa over 100 Sider. Thi hvad der her er budt os, er sikkert det bedste, der nogensinde er skrevet om »Kirkens Genmæle« og hvad dermed staar i Forbindelse ... Det er tillige højt hævet over Modpartens snæversynede Afvisning af den betydningsfulde Indsats, som fra grundtvigsk Side er gjort i dansk Kirkelivs Udvikling ... Det kan ikke nok som tilraades alle at sætte sig ind i Professor Andersens Tankegang.«

»DANSK KIRKELIV« faas i alle Boglader.

(Kr. 5,50.)

G. E. C. GADS FORLAG.

VARTOV-PRÆSTER GENNEM 80 AAR

GRUNDTVIG - BRANDT - MONRAD - HOFF - ANDERSEN

*Skildrede af Holger Begtrup, K. G. Brandt, Stig Bredstrup,
R. P. Rasmussen og B. Paludan-Müller samt »Et
gammelt Søndagsbillede« af Hermann Koch.
Samlede og udg. af Dr. H. P. B. Barfod.*

Pris: 8 Kr. 50 Øre hft.; 14 Kr. 50 Øre smukt indb. m. Skindryg.

»Dr. med. *H. P. B. Barfod* har sat Kronen paa sin Samling Skrifter om Grundtvig og Grundtvigs Kreds ved paa Gads Forlag at udsende et Bind, der hedder »Vartov-Præster gennem 80 Aar«, en statelig og smukt udstyret Bog, hvis fortræffelige Indhold støttes af en Række udmærkede Billeder . . . Selvfølgelig maatte Vartovs Præster skildres! Det er blot mærkeligt, at ingen har gjort det før! Hvor træffer man i 80 Aar ved en Kirke en Række Præster som denne! . . . Og lykkeligvis er ikke blot Idéen — at skildre Vartovs Præstehistorie — ypperlig, men Genneførelsen er det i Hovedsagen ogsaa . . . Hvor forskellige var ikke de fem Mænd ved Vartov-Kirke! Og hvor rig har ikke den danske Kirke været, naar den alene paa dette Sted har haft saadanne Tjenere.«

Dr. theol. Alfred Th. Jørgensen i »Berl. Tid.«

»Det er en udmærket Idé, den gamle Doktor dér har haft med at udgive disse Levnedstegninger; thi der er jo af *Grundtvig* og hans nærmeste Efterfølgere i Vartov udført et Stykke dansk Kirkehistorie, som er af den største Betydning. — Derfor vil denne Bog blive læst med stor Interesse, og det saa meget mere, som disse Levnedsskildringer gennemgaaende er lykkedes særdeles godt, saa vi faar et levende Indtryk af disse betydelige Mænds Liv og Gerning.«

Sognepræst Chr. Welding i »Nationaltidendes.«

»Denne værdifulde Bog med de skønne og sandfærdige Billeder af Vartov Kirkes sjældne Præsterække fortjener mange Læsere. Utallige er de Forbindelseslinjer, som fra Vartov gaar ud til vort Lands forskellige Egne, og mange er sikkert de, som ved denne Bogs Hjælp vil føres tilbage til deres gamle Kirke. Udgiver og Forfattere fortjener vor bedste Tak.«

Sognepræst Axel Rosendal i »Menighedsbladet.«

»Fra 1839, da Grundtvig blev Præst ved Vartov, samledes hurtig i den lille, tarvelige Kirke en fri Menighedskreds fra hele Hovedstaden, og med sin levende Salmesang og sit stærke indbyrdes Sammenhold blev denne Menighed som bekendt et aandeligt Moderskød og Midtpunkt for hele den kirkelige Vækkelse Landet over, som i de følgende Tider har takket Gud for det Lys over Kristenlivet og Folkelivet, som Grundtvig blev Redskabet for at tænde. Efter Grundtvigs Død har Vartovmenigheden haft den Lykke, at hans Præstegering er bleven fortsat af en Række af hans bedste og betydeligste Disciple, der hver paa sin ejendommelige Vis har bevaret Traditionerne og udformet den aandelige Arv efter ham. — Det er derfor en smuk og naturlig Tanke, som den gamle *Dr. H. P. B. Barfod* har virkeliggjort ved i den foreliggende Bog at samle nogle Levnedsskildringer af »Vartovpræsterne gennem 80 Aar«, fra 1839-1919 . . . Nogle udmærkede Portrætter er indføjede i denne fortræffelige Bog, som sikkert vil finde mange Læsere baade i og udenfor grundtvigske Krese i Danmark.«

Biskop Th. Schiøler i »Aarhus Amtstidendes.«

Faas i alle Boglader.

G. E. C. GADS FORLAG.